

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XII.
4/2017

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XII

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XII.
4/2017

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XII

ALMANACH

Redakcia/Editorial Office

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic
phone: +421 2 6729 5456, e-mail: eva.vlkova@euba.sk

Hlavný redaktor/Editor-in-chief

Rudolf KUCHARČÍK University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Redakčná rada/Editorial Board

Ľubomír ČECH	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Samuel ČELOVSKÝ	University in Novi Sad, Serbia
Lenka FOJTÍKOVÁ	Technical University of Ostrava, Czech Republic
Tomáš GONGOL	Silesian University in Opava, Czech Republic
Jana ILIEVA	University of Tourism and Management in Skopje, Republic of Macedonia
Karol JANAS	Alexander Dubcek University in Trencin, Slovak Republic
Eva JANČÍKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Larisa KAPUSTINA	Ural State University of Economics, Russia
Kiyoshi KASAHARA	Rikkyo University, Japan
Olyana KINDIBALIK	University of European Studies of Moldova, Republic of Moldova
Helena KOŠCIELNIAK	Technical University in Częstochowa, Poland
Milan KURUCZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Zuzana LEHMANNOVÁ	University of Economics, Prague, Czech Republic
Ľudmila LIPKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Ľudmila MALÍKOVÁ	Comenius University in Bratislava, Slovak Republic
Stanislav MRÁZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
POGÁTSA Zoltán	University of West Hungary, Hungary
Jozef SABOL	The Police Academy of the Czech Republic in Prague, Czech Republic
František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
René PAWERA	Comenius University in Bratislava, Slovak Republic
Dalibor VLČEK	Matej Bel University, Slovak Republic

Výkonný redaktor/Managing Editor

Eva VLKOVÁ

Recenzenti/ Reviewers

Kristína Baculáková, Tomáš Dudáš, Samuel Goda, Martin Grešš, Dorota Harakaľová, Ľubica Harakaľová, Natália Hlavová, Klaudia Hraníková Pytel'ová, Eva Jančíková, Milan Kurucz, Ludmila Lipková, Karol Sorby, František Škvrnda, st., Viera Štefanovičová, Marta Zágoršeková

Jazyková redakcia/ Language editing

bez korektúry/no language editing

Vydavateľ/Publisher

Vydavateľstvo EKONÓM, Ekonomická univerzita v Bratislave

© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2017

IČO 00 399 957

ISSN 1339-3502

Issues in 2017

MARCH

JUNE

SEPTEMBER

DECEMBER

Obsah

Prehľad vývoja priamych zahraničných investícií v Číne <i>Adam Cibul'a</i>	5
Meniaci sa prístup Číny k environmentálnej politike v 21. storočí <i>Tomáš Dudáš</i>	14
Effects of Real Exchange Rate on Foreign Direct Investment by using Gravity Model in Latin America and Caribbean <i>Martin Kocúrek</i>	26
Correlation of Corporate Income Categories and their Relation to Cost of Capital <i>László Koloszár – Balázs Kállay</i>	45
Vojenský aspekt úsilia Číny o status supervel'moci <i>Juraj Ondriaš</i>	59
Vybrané geopolitické aspekty zriadenia čínskej vojenskej základne v Džibutsku <i>Peter Ondris – Michal Greguš</i>	68
Záujem o mediáciu a jej výhody vo vzťahu k súdnemu procesu <i>Ľudmila Surma</i>	79

Prehľad vývoja priamych zahraničných investícií v Číne

Adam Cibula

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: adam.cibula@euba.sk

Abstrakt:

Cieľom článku je opísať vývoj priamych zahraničných investícií v Číne od spustenia programu hospodárskych reforiem v roku 1978. Pozornosť venujeme najmä konkrétnym opatreniam vlády v oblasti investičnej politiky a procesom, ktoré priamo ovplyvnili vývoj a úlohu priamych zahraničných investícií v čínskej ekonomike. V práci ďalej rozoberáme motívy prilákania priamych zahraničných investícií, úlohu špeciálnych ekonomických zón a jednotlivé fázy vývoja priamych zahraničných investícií v Číne.

Kľúčové slová: priame zahraničné investície, Čína, investičná politika, špeciálne ekonomické zóny

JEL Klasifikácia: F21

Abstract:

The aim of this article is to describe the development of foreign direct investment in China since the launch of the economic reform program in 1978. Attention is paid in particular to concrete measures of government in the field of investment policy and processes that have directly influenced the development and role of foreign direct investment in the Chinese economy. Later in the article, we discuss the motives of attracting foreign direct investment, the role of special economic zones and the individual stages of foreign direct investment development in China.

Key words: foreign direct investment, China, investment policy, special economic zones

JEL Classification: F21

1 Úvod

Čína je známa ako krajina, ktorá priťahuje veľké toky zahraničného kapitálu. Spustením programu hospodárskych reforiem v roku 1978 sa krajine podarilo naštartovať ekonomiku a stať sa svetovým výrobným uzlom. O 38 rokov neskôr dosiahla Čína nominálne HDP na úrovni 11,2 bilióna USD.¹ Ekonomický úspech priniesol zásadný posun od centrálne riadenej ekonomiky k trhovo orientovanej ekonomike. Táto ekonomická transformácia môže byť chápaná ako trojitý proces marketingu, decentralizácie a globalizácie, ktorý podporil hospodársky rast v Číne.² Marketizácia priniesla liberalizáciu cien, trhov, obchodu a investícií a privatizáciu štátnych sektorov. Prenesenie moci dalo miestnym vládám väčšie stimuly na vytváranie príjmov a hospodársky rozvoj umožnil mnohým miestam, aby experimentovali s novými flexibilnými politikami. Globalizácia zaviedla do Číny medzinárodný trh, technológie, kapitál a manažment. Marketizácia vyvolala hospodársku súťaž na trhu, zatiaľ čo decentralizácia uľahčila medziregionálnu hospodársku súťaž. Globalizácia umožnila Číne

¹ Medzinárodný menový fond (IMF).

² HE, C., Y. WEI, A X. XIE. 2008. 'Globalization, institutional change and industrial location: Economic transition and industrial concentration in China.' *Regional Studies* 42(8): 923-945. WEI, Y., (2001). 'Decentralization, marketization and globalization: The triple processes underlying regional development in China.' *Asian Geographer* 20(1): 7-23.

zúčastniť sa medzinárodnej súťaže. Konkurencia sa stala motorom rastu čínskych miest a regiónov.³

2 Vývoj čínskej investičnej politiky

Rast priamych zahraničných investícií v Číne zažil dramatický vývoj od začiatku hospodárskej reformy koncom 70. rokov. Veľké množstvo priamych zahraničných investícií sa využilo na urýchlenie procesu prenosu technológií, zvýšenie výnosov z devízových príjmov a doplnenie tvorby domáceho kapitálu. Od začiatku 90. rokov je Čína jedným z najväčších prijímateľom zahraničného kapitálu na svete, pričom najvýznamnejšími investormi sú najmä rozvojové a susedné krajiny v Ázii, ako je Taiwan, Hongkong a Južná Kórea.⁴

V 70. rokoch začala čínska vláda venovať zvýšenú pozornosť zlepšeniu životných štandardov realizáciou cieľov hospodárskeho rozvoja - akumuláciou zahraničného kapitálu ako hlavného zdroja financovania na zlepšenie stavu hospodárstva. Dôvod reformy možno nájsť v polovici 70. rokov, kedy bývalý čínsky vodca Teng Siao-pching prevzal riadenie čínskej hospodárskej politiky a zdôraznil potrebu podpory vývozu.⁵

Zavedenie priamych zahraničných investícií koncom 80. rokov štátnou vládou sledovalo nasledovné ciele:⁶

- zachytiť know-how v oblasti pokročilých technológií a zariadení na modernizáciu existujúcej štruktúry a zlepšeniu hospodárskej účinnosti;
- využiť zahraničný kapitál na zlepšenie hospodárskeho rozvoja Číny;
- získať prístup na zahraničné trhy a podporovať exporty za účelom zvýšenia výnosov z devíz;
- učiť sa a získať pokročilé manažérske zručnosti od zahraničných spoločností.

2.1 Dôvody prilákania priamych zahraničných investícií do čínskej ekonomiky

Prilákание zahraničných investícií je jedným zo základných cieľov čínskej otvorenej politiky a je tiež dôležitou súčasťou trhovo orientovanej hospodárskej reformy. Koncom 70. rokov minulého storočia prešiel model medzinárodných vzťahov veľkými zmenami, keď sa PZI rýchlo zvýšili a trendy globalizácie sa stali čoraz zreteľnejšími. V tejto dobe medzinárodné investície predstavovali odlev kapitálu z rozvinutých krajín do rozvojových krajín, najmä po skončení studenej vojny. V dôsledku toho mnohé rozvojové krajiny využili túto príležitosť a použili priame zahraničné investície na rozvoj vlastnej ekonomiky.

Existujú štyri dôvody pre záujem čínskej vlády o PZI.⁷ Prvým dôvodom je vyrovnanie nedostatku kapitálu pre ekonomickú výstavbu. Počas prvých rokov od otvorenia trhov dosahovali príjmy a úspory na obyvateľa v Číne boli vysoko deficitné. V roku 1978 bola úroveň HDP na obyvateľa v Číne iba 156 USD a celkové úspory v banke predstavovali približne 12,8 miliárd USD.⁸ Nízky bankový vklad obmedzil úroveň domácich investícií a v dôsledku toho bol rast miestnych podnikov vysoko obmedzený kvôli nedostatku prílevu kapitálu. Táto situácia vážne obmedzila vývoj čínskeho hospodárstva. Preto bolo prilákание zahraničných investícií nevyhnutné na podporu čínskeho hospodárskeho rozvoja v tom čase.

³ LI, S., S. LI, W. ZHANG, (2000). 'The Road to Capitalism: Competition and Institutional Change in China.' *Journal of Comparative Economics* 28: 269-292.

⁴ HO, C. H. (2004). 'Determinants of Foreign Direct Investment in China: a sectoral analysis', 16th Annual Conference of the Association for Chinese Economics Studies, Australia (ACESA), Brisbane, QLD, 19- 20 July 2004.

⁵ POMFRET, R., (1991). 'Investing in China: Ten years of the open door policy,' New York, Harvester Wheatsheaf.

⁶ QU, T., (1997). 'Chinese foreign direct investment: A subnational perspective on location,' Aldershot; Brookfield, Vt., Ashgate.

⁷ ZHANG, N., (2011). 'Foreign Direct Investment in China: Determinants and Impacts,'

⁸ National Bureau of Statistics of China

Po druhé, zavedenie pokročilých zahraničných technológií a skúseného profesionálneho riadenia je ďalším cieľom čínskych politík v oblasti priamych zahraničných investícií. Sprístupnenie technológií je dobrým spôsobom na podporu miestnych technologických inovácií, ktoré využívajú mnohé ďalšie krajiny. Zahraničné investície môžu zlepšiť technológie v hostiteľskej krajine rôznymi spôsobmi, napríklad súťažou podnikov v rámci toho istého odvetvia, školením zamestnancov a výmenou informácií v rámci manažmentu.

Po tretie, pri znižovaní nezamestnanosti hostiteľskej krajiny sú dôležité priame zahraničné investície. Čoraz viac zahraničných podnikov vstupujúcich na čínsky trh môže poskytnúť významné pracovné príležitosti pre miestnych obyvateľov.

Po štvrté, prilákanie priamych zahraničných investícií je tiež dôležitou súčasťou trhovo orientovanej hospodárskej reformy v Číne. Prílev priamych zahraničných investícií pravdepodobne urýchli pokrok čínskej reformy ekonomického systému, ako aj modernizáciu práva a firemného manažérskeho systému v Číne. Tieto účinky podporia prechod Číny z plánovanej ekonomiky na trhovo orientované hospodárstvo.⁹

3 Fázy vývoja PZI v Číne

Fu (2000)¹⁰ a Zhang (1999)¹¹ identifikujú tri obdobia vývoja priamych zahraničných investícií po roku 1979: počiatočná fáza (1979 – 1985), kontinuálna fáza (1986 – 1991) a obdobie vysokého rastu (od roku 1992). V počiatočnej fáze bolo schválených niekoľko zákonov a nariadení, aby prilákali zahraničných investorov do Číny. V roku 1980 boli zriadené 4 špeciálne hospodárske zóny s preferenčným zaobchádzaním pre zahraničných investorov. Počas kontinuálnej fázy vývoja štát rozšíril svoju pôsobnosť politiky otvorených dverí smerom k viacerým provinciám. Štát v polovici 80. rokov zaviedol zákon o podnikoch prevádzkovaných výlučne zahraničným kapitálom a zákon o rezervách na podporu zahraničných investícií, ktoré odstránili neistotu v rámci investovania v Číne. V období vysokého rastu bol zaznamenaný výrazný prílev zahraničného kapitálu do Číny. Vláda zrušila zákaz investovania do spoločných podnikov zo strany zahraničných subjektov. Politika otvorených dverí v 90. rokoch sa presunula z pobrežných regiónov do západnej vnútrozemskej oblasti. Čínska vláda sa začala viac otvárať vnútrozemské mestá a regióny pre zahraničné investície. Na konci 90. rokov Čína pokračovala vo svojej snahe otvárať viac trhov a znižovať prekážky vstupu pre zahraničných investorov v snahe vstúpiť do Svetovej obchodnej organizácie.

Priame zahraničné investície v Číne prešli rôznymi štádiami vývoja. Obdobie najväčšieho rastu zaznamenali PZI v 90. rokoch, na rozdiel od mierneho rastu v 80. rokoch. Napriek rastúcemu záujmu zahraničných investorov nedošlo v počiatočnom období k veľkým prílevom PZI kvôli nedostatočnej úrovni infraštruktúry.

3.1 Počiatočná fáza (1979 – 1985)

Pred rokom 1978 boli PZI v Číne zakázané. Toto obmedzenie bolo zrušené po prijatí politiky otvorených dverí v roku 1978, keď bol prijatý nový zákon o zahraničných investíciách. Zavedením zákona do praxe sa koncom sedemdesiatych rokov začala prvá etapa vývoja PZI, ktorá trvala až do konca osemdesiatych rokov. V tomto období sa čínska vláda zamerala na zlepšenie politického a právneho prostredia pre zahraničné investície a

⁹ ZHANG, N., 2011, 'Foreign Direct Investment in China: Determinants and Impacts,' Ph.D. Thesis, The University of Exeter, UK

¹⁰ FU, J., (2000). 'Institutions and Investments: Foreign Direct Investment In China During an Era of Reforms,' U.S, University of Michigan Press.

¹¹ ZHANG, X., (1999). Foreign investment policy, contribution and performance, In *Foreign direct investment and economic growth in China*. Wu, Y. Great Britain, MPG Books.

udržiavanie otvoreného a spravodlivého trhového prostredia na podporu zahraničných investícií. Od zavedenia politiky otvorených dverí sa postupne otvorilo niekoľko osobitných hospodárskych zón a otvorených miest. V roku 1979 bol prijatý zákon o spoločných podnikoch využívajúcich čínske a zahraničné investície, ktorý zaviedol základný rámec a vytvoril stimuly pre spoločné podniky.¹² V roku 1983 bolo prijaté uznesenie o implementácii zákona o spoločných podnikoch ďalej posilňujúci právny systém a stimulačné politiky v rámci prilákania PZI.¹³ Zároveň sa v rokoch 1980 a 1981 zaviedol zákon o dani z príjmov spoločností Číny a zahraničných spoločností a zákon o dani z príjmov zahraničných podnikov, ktorý sa uplatňuje na spoločné podniky a zahraničné podniky.¹⁴ V roku 1986 bolo povolené vstupovať na čínsky trh úplne zahraničnými podnikmi zavedením zákona o podnikoch riadených výlučne zahraničným kapitálom.¹⁵ V tom istom roku štátna rada vydala ustanovenia na podporu zahraničných investícií a oznámenie o ďalšom zlepšovaní. Podmienky prevádzkovania podnikov so zahraničnou majetkovou účasťou¹⁶ presadzovať sériu stimulačných politík a zvýhodnených daňových sadzieb slúži najmä pre firmy, ktoré využívajú vyspelé technológie alebo odvetvia orientované na vývoz.

Tabuľka č. 1: Špeciálne ekonomické zóny v Číne

Zóny daňových stimulov	rok otvorenia	počet
Špeciálne ekonomické zóny	1980, 1988	5 zón
Pobrežné otvorené mestá	1984	14 miest
Ekonomické pobrežné otvorené zóny	1985, 1988	10 miest
Zóny hospodárskeho a technologického rozvoja	od r. 1992	32 miest
Nové a vysoko technologické priemyselné rozvojové zóny	od r. 1992	52 zón
Hlavné mestá provincie a otvorené mestá pozdĺž rieky Yangtze	1992	24 miest
Otvorené hraničné mestá	1992	13 miest

Prameň: ZHANG, N., (2011). 'Foreign Direct Investment in China: Determinants and Impacts,' (Ministry of Finance, state administration of taxation).

Od roku 1980 čínska vláda vytvorila niekoľko zón voľného obchodu, ktoré okrem znížených daňových sadzieb ponúkli liberálnejší investičný a obchodný režim pre PZI ako iné oblasti. Odvtedy tieto zóny zohrali dôležitú úlohu pri prilákaní PZI a významne prispeli

¹² National People's Congress, 1979, Law of people's republic of China on joint ventures using chinese and foreign investment, (State Council, Beijing).

¹³ National People's Congress, 1983, Act on the implementation of the law on joint ventures, (State Council, Beijing).

¹⁴ National People's Congress, 1980, Law of the people's republic of China on the income tax of the China-foreign joint ventures, (State Council, Beijing). National People's Congress, 1981, Law of foreign enterprise income tax, (State Council, Beijing).

¹⁵ National People's Congress, 1986, The law of enterprises operated exclusively with foreign capital, (State Council, Beijing).

¹⁶ National People's Congress, 1986, Law on enterprises operated exclusively with foreign capital, (State Council, Beijing).

k hospodárskemu rozvoju. V roku 1980 Čína otvorila štyri špeciálne ekonomické zóny na juhu Číny vrátane Shenzhenu, Zhuhai a Shantou (všetky v provincii Guangdong) a Xiamen (v provincii Fujian). V roku 1988 sa provincia Hainan stala piatou a najväčšou osobitnou hospodárskou zónou. V roku 1984 bolo otvorených 14 pobrežných miest zahraničným investíciám na účely prilákania zahraničného kapitálu, pokročilého manažmentu a technológií. V júni 1990 bola otvorená nová oblasť Shanghai Pudong. Medzitým čínska vláda rozšírila zóny voľného obchodu o hraničné mestá, vnútrozemské hlavné mesto a oblasti pozdĺž rieky Yangtze.

Orgány miestnej samosprávy v rámci špeciálnych ekonomických zón mali nezávislé právomoci v rámci realizácie plánov rozvoja, skúmania a schvaľovania investičných projektov, vydávania licencií a povolení na využívanie pôdy a koordinácie práce v oblasti bankovníctva, zdaňovania, colných a pohraničných inšpekcií.¹⁷

Zriadenie ŠEZ malo tri hlavné ciele:¹⁸

- rozvíjať pobrežnú oblasť Číny prostredníctvom kontrolovaných enkláv;
- prilákať a využívať zahraničné investície;
- slúžiť ako okno Číny do vonkajšieho sveta.

3.2 Kontinuálna fáza (1986 – 1991)

V roku 1986 vyhlásil štát zákon o podnikoch s výlučnou pôsobnosťou zahraničného kapitálu a ustanovenia o podpore zahraničných investícií so zreteľom na podniky, ktoré sú v plnej miere riadené zahraničnými vlastníkmi (WFOE).¹⁹ Tieto pravidlá zrušili obmedzenia zahraničného vlastníctva, zaviedli nové stimuly a odstránili neistotu zahraničných investorov. Zákony stanovovali mieru ochranu vlastníckych práv WFOE a zahraničným investorom garantovali vyplatenie zisku z Číny a oprávnenie na akékoľvek finančné prostriedky, ktoré mohli získať, ak by sa podniky WFOE nachádzali v likvidácii.²⁰ Pre spoločné podniky zahŕňajúce najmodernejšie technológie, vývoj nových produktov a výrobu náhradných dielov to mohlo viesť k dodatočným daňovým výhodám. Podnikom bol tiež poskytnutý privilegovaný prístup k dodávkam vody, elektrickej energie a k doprave, za rovnakú cenu ako štátnym podnikom.

Vláda podnikla medzi rokmi 1988 a 1990 tri významné kroky v oblasti rozvoja regionálnej politiky:²¹

- 1) V roku 1988 sa pobrežná hospodárska oblasť rozšírila na severnú Čínu;
- 2) Ostrov Hainan bol oddelený od provincie Guangdong a stal sa 30. provinciou Číny a 5. špeciálnou ekonomickou zónou;
- 3) Šanghaj sa podujal rozvinúť oblasť Pudong, od ktorej očakávalo, že sa stane medzinárodným ekonomickým, finančným a dopravným centrom.

V roku 1986, po vyhlásení nových politík a stimulov sa investície do Číny dramaticky zvýšili. Medzi rokmi 1986 a 1991 boli celkové realizované zahraničné investície na úrovni 33,2 miliárd USD, čo je priemerne 6,6 miliárd USD ročne.

¹⁷ FU, J., (2000). *Institutions and Investments: Foreign Direct Investment In China During an Era of Reforms*, U.S, University of Michigan Press.

¹⁸ MCKENNEY, K. I., (1993). *An assessment of China's special economic zones*, Washington, D.C., Fort McNair.

¹⁹ Wholly Foreign-Owned Enterprise (WFOE) – podnik v plnej kontrole zahraničných vlastníkov

²⁰ FU, J., (2000). *Institutions and Investments: Foreign Direct Investment In China During an Era of Reforms*, U.S, University of Michigan Press.

²¹ ZHANG, X., (1999). Foreign investment policy, contribution and performance, In *Foreign direct investment and economic growth in China*. Wu, Y. Great Britain, MPG Books.

3.3 Obdobie vysokého rastu (od roku 1992)

Výrazný prílev zahraničného kapitálu smeroval do Číny v období vysokého rastu. Tento jav sa začal v roku 1992 z iniciatívy bývalého lídra Teng Siao-pchinga. Vyzval krajinu, aby urýchlila ekonomickú reformu. Medzičasom boli pripravené mnohé už predtým pozastavené reformné politiky, ktoré po 3 rokoch prísnych opatrení dostali infláciu pod kontrolu. Na rozdiel od 80. rokov sa však reformná politika v 90. rokoch posunula od pobrežných vnútrozemských oblastí. Dôvodom bolo najmä to, že veľké množstvo zahraničných investícií v pobrežných oblastiach zvýšilo príjmové rozdiely medzi východnou a západnou časťou Číny. Čínska vláda začala otvárať čoraz viac miest a regiónov zahraničným investíciám. Vnútrozemské mestá pokrývali mestá pozdĺž rieky Yangtze a pozdĺž vnútrozemských provincií susediacich s okolitými krajinami. Tieto mestá mali rovnaké politické zaobchádzanie ako tie, ktoré boli pridelené pobrežným otvoreným oblastiam. V tom istom roku bolo otvorených 13 vnútrozemských pohraničných miest na podporu cezhraničného obchodu a hospodárskej spolupráce so susednými krajinami. V dôsledku toho sa čoskoro vytvorilo 14 oblastí hospodárskej spolupráce na hraniciach s cieľom prilákať zahraničné investície. Koncom 90. rokov začala štátna vláda realizovať projekty (BOT)²² so zahraničnou účasťou. Zahraničným investorom bolo povolené vybudovať a prevádzkovať podniky na určité obdobie na zhodnotenie kapitálu a potom ho previesť do hostiteľskej krajiny. Do konca roku 1996 Čína schválila 283 575 zahraničných investičných projektov. Tieto projekty mali zmluvnú hodnotu vo výške 488,1 miliárd USD.²³

V decembri 2001 sa Čína stala 143. členom WTO. Vláda sa zaviazala k širokej škále reforiem v rámci pristúpenia WTO ku koncu 90. rokov a začiatkom roku 2000. Reformy zahŕňali:²⁴

- zvyšovanie transparentnosti v právnych a administratívnych systémoch;
- zlepšenie ochrany duševného vlastníctva;
- zníženie ciel a daní;
- privatizáciu štátnych podnikov.

Vstup Číny do Svetovej obchodnej organizácie v roku 2001 bol začiatkom novej éry vývoja politiky v oblasti PZI. Čína dosiahla významné záväzky v oblasti liberalizácie obchodu a investícií po tom, ako sa stala členom WTO. Tieto zmeny zahŕňali: 1) odstránenie rôznych prekážok priamych zahraničných investícií; 2) odstránenie geografických a iných obmedzení v kľúčových sektoroch; 3) zvýšené limity zahraničného vlastníctva v oblasti telekomunikácií, životného poistenia a maloobchodu; 4) nediskriminačné zaobchádzanie (voči štátnym bankám, zahraničným bankám atď.).²⁵

²²Build-Operate-Transfer (BOT) Contract – druh dohody, pri ktorej súkromný sektor buduje projekt infraštruktúry, prevádzkuje ho a nakoniec prevedie vlastníctvo projektu na vládu

²³ HO, C. H. (2004). 'Determinants of Foreign Direct Investment in China: a sectoral analysis', 16th Annual Conference of the Association for Chinese Economics Studies, Australia (ACESA), Brisbane, QLD, 19- 20 July 2004.

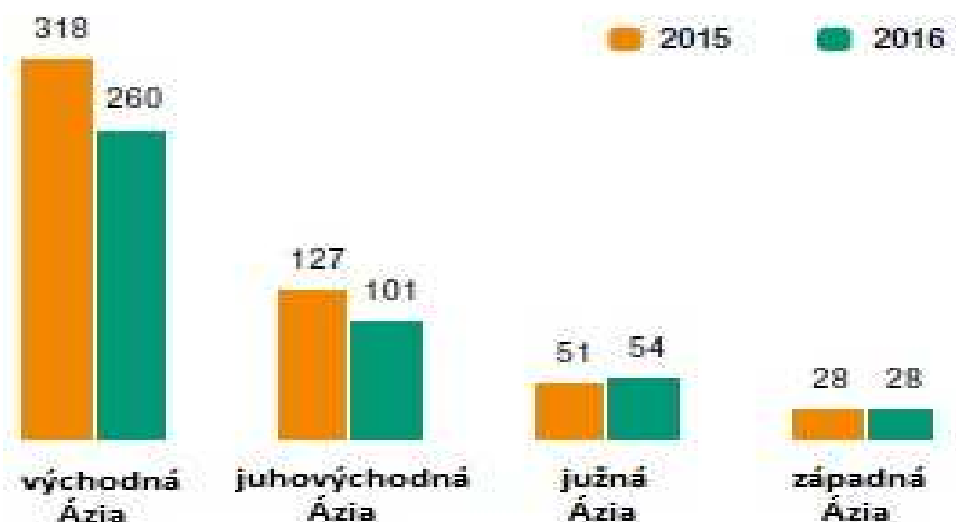
²⁴ HO, C. H. (2004). 'Determinants of Foreign Direct Investment in China: a sectoral analysis', 16th Annual Conference of the Association for Chinese Economics Studies, Australia (ACESA), Brisbane, QLD, 19- 20 July 2004.

²⁵ "The conversion article for China's entering into WTO" December, 2002 (<http://www.ce.cn/>).

4 Súčasný stav PZI v Číne

Čína prilákala v roku 2016 rekordné množstvo PZI vo výške 139 miliárd USD, vďaka čomu sa stala tretou najväčšou destináciou v rámci prílevu PZI na svete. Zatiaľ čo globálne toky priamych zahraničných investícií medziročne klesli o 13 percent na 1,52 bilióna USD, Čína zaznamenala nárast o 2,3 percenta.²⁶

Graf č.1: Prílev PZI v rámci regiónov Ázie v rokoch 2015 a 2016

Prameň: World Investment Report 2017.

Pokles tokov priamych zahraničných investícií do Ázie bol zaznamenaný v troch zo štyroch subregiónov (graf č.1) a taktiež i v rámci najvyspelejších ekonomík ázijského regiónu. Prílev do Číny zaznamenal mierny pokles o 1 percento na úroveň 134 miliárd USD v dôsledku poklesu priamych zahraničných investícií v oblasti financií. V roku 2016 bolo v nefinančnom sektore založených 27 900 nových podnikov s účasťou zahraničného kapitálu (FIE), z toho 840 z nich s investíciami nad 100 miliónov USD. Okrem toho 450 už zriadených zahraničných podnikov výrazne rozšírilo svoju podnikateľskú činnosť, pričom vykonalo dodatočné investície v hodnote viac ako 100 miliónov USD. Nefinančné služby naďalej priťahovali nové PZI, pričom prírastok v tomto sektore dosiahol 8 percent, zatiaľ čo zahraničné investície do výroby naďalej rástli. Napríklad v marci 2017 začala spoločnosť Boeing budovať montážny závod v Číne, prvý takýto projekt mimo územia USA. Ďalšia otvorenosť a reformy na národnej aj miestnej úrovni prispeli k rastu prílevu PZI. Štyri pilotné zóny voľného obchodu - prvé so sídlom v Šanghaji v roku 2013 a ďalšie tri zriadené neskôr v Fujian, Guangdong a Zhejiang – dostali v roku 2016 13 miliárd USD, čo predstavovalo nárast o 80 percent.²⁷

Na základe aktuálnych údajov Ministerstva obchodu Čínskej ľudovej republiky (MOFCOM) bolo od januára do júla 2017 zriadených 17 703 zahraničných podnikov, čo

²⁶ HU, W. (2017). FDI in China during 2017 Shows More Cautious Approach. In *China Briefing*. Dostupné na internete: <<http://www.china-briefing.com/news/2017/05/30/fdi-trends-show-cautious-foreign-investment-china.html>>

²⁷ World Investment Report 2017. Dostupné na internete: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf

predstavuje medziročný nárast o 12 percent. Reálne využitie zahraničných investícií dosiahlo hodnotu 72 miliárd USD, čo značí medziročný pokles o 6,5 percenta.²⁸

Záver

Predkladaný článok dokumentuje vývoj priamych zahraničných investícií na základe jednotlivých vývojových fáz od začiatku ekonomických reforiem na konci 70. rokov. Spustenie programu hospodárskych reforiem v roku 1978 umožnilo krajine naštartovať svoju ekonomiku a prilákať veľké množstvo priamych zahraničných investícií. V počiatočnej fáze investície smerovali na zlepšenie politického a právneho prostredia. Práve počas tohto obdobia boli otvorené špeciálne ekonomické zóny, ktoré ponúkali znížené daňové sadzby a liberálnejší režim pre priame zahraničné investície oproti iným oblastiam. Zavedením zákona o podnikoch s výlučnou pôsobnosťou zahraničného kapitálu a ustanoveniu o podpore zahraničných investíciách sa zrušili obmedzenia zahraničného vlastníctva a opadla neistota zahraničných investorov. Príchodom zahraničných investorov na čínsky trh sa investície do Číny výrazne zvýšili. V období vysokého rastu došlo k otvoreniu pohraničných miest na podporu spolupráce so susednými krajinami. Veľmi významný krok spravila Čína začiatkom 21. storočia vstupom do Svetovej obchodnej organizácie. Tento krok pomohol krajine k ekonomickej transformácii smerom k trhovu orientovanej ekonomike, harmonizácii cieľ a daní a liberalizácii obchodu a investícií.

Použitá literatúra:

1. FU, J., (2000). Institutions and Investments: Foreign Direct Investment In China During an Era of Reforms, U.S, University of Michigan Press.
2. HE, C., Y. WEI, A X. XIE. 2008. 'Globalization, institutional change and industrial location: Economic transition and industrial concentration in China.' Regional Studies 42(8): 923–945.
3. HO, C. H. (2004). 'Determinants of Foreign Direct Investment in China: a sectoral analysis', 16th Annual Conference of the Association for Chinese Economics Studies, Australia (ACESA), Brisbane, QLD, 19- 20 July 2004. [Citované 3.10.2017]. Dostupné na internete: <https://ecompapers.biz.uwa.edu.au/paper/PDF%20of%20Discussion%20Papers/2004/04_18_Ho.pdf>
4. LI, S., S. LI, W. ZHANG, (2000). 'The Road to Capitalism: Competition and Institutional Change in China.' Journal of Comparative Economics 28: 269-292.
5. MCKENNEY, K. I., (1993). An assessment of China's special economic zones, Washington, D.C., Fort McNair.
6. Ministry of Commerce People's Republic of China. Dostupné na internete: <<http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201801/20180102693997.shtml>>
7. National People's Congress, 1979, Law of people's republic of China on joint ventures using chinese and foreign investment, (State Council, Beijing).
8. National People's Congress, 1980, Law of the people's republic of China on the income tax of the China-foreign joint ventures, (State Council, Beijing).
9. National People's Congress, 1981, Law of foreign enterprise income tax, (State Council, Beijing).
10. National People's Congress, 1983, Act on the implementation of the law on joint ventures, (State Council, Beijing).

²⁸ Ministry of Commerce People's Republic of China. Dostupné na internete:< <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201801/20180102693997.shtml>>

11. National People's Congress, 1986, The law of enterprises operated exclusively with foreign capital, (State Council, Beijing).
12. National People's Congress, 1986, Law on enterprises operated exclusively with foreign capital, (State Council, Beijing).
13. POMFRET, R., (1991). 'Investing in China: Ten years of the open door policy,' New York, Harvester Wheatsheaf.
14. QU, T., (1997). 'Chinese foreign direct investment: A subnational perspective on location,' Aldershot; Brookfield, Vt., Ashgate. "The conversion article for China's entering into WTO" December, 2002 Dostupné na internete: <<http://www.ce.cn/>>
15. WEI, Y., (2001). 'Decentralization, marketization and globalization: The triple processes underlying regional development in China.' Asian Geographer 20(1): 7–23.
16. World Investment Report 2017. Dostupné na internete: <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf>
17. ZHANG, X., (1999). Foreign investment policy, contribution and performance, In Foreign direct investment and economic growth in China. Wu, Y. Great Britain, MPG Books.
18. ZHANG, N., (2011). 'Foreign Direct Investment in China: Determinants and Impacts,' Ph.D. Thesis, The University of Exeter, UK [Citované 25.9.2017]. Dostupné na internete: <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/3320/ZhangN_fm.pdf?sequence>

Kontakt:

Ing. Adam Cibul'a

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: adam.cibula@euba.sk

MENIACI SA PRÍSTUP ČÍNY K ENVIRONMENTÁLNEJ POLITIKE V 21. STOROČÍ

Tomáš Dudáš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tomas.dudas@euba.sk

Abstrakt:

Cieľom článku je zhodnotiť vývoj environmentálnej politiky Číny od začiatku hospodárskych reforiem v 70. rokoch minulého storočia až po súčasnosť. Zmena prístupu Číny k životnému prostrediu je čoraz viac viditeľná po roku 2000, keď axiómu rýchleho hospodárskeho rastu vystriedala koncepcia harmonického a udržateľného rastu. Táto zmena bola spôsobená kombináciou domáceho i medzinárodného tlaku na čínsku vládu, pričom obyvatelia začali vnímať znečistenie životného prostredia ako jeden z najdôležitejších spoločenských problémov krajiny. Dôraz na boj proti zmene klímy a proti znečisteniu životného prostredia sa jasne objavuje v kľúčových čínskych strategických dokumentoch posledných rokov, z ktorých je najdôležitejší 13. päťročný plán na roky 2016 až 2020.¹

Kľúčové slová: Čína, znečistenie životného prostredia, zmena klímy, environmentálna politika

JEL klasifikácia: F69, N55, O4

Abstract:

The aim of the article is to evaluate the development of China's environmental policy from the beginning of economic reforms in the 1970s to the present. The key changes in environmental policies are increasingly visible after the year 2000, when the axiom of rapid economic growth was replaced by the concept of harmonious and sustainable growth. This change was caused by a pressing combination of domestic and international pressure on the Chinese government, and the population began to perceive environmental pollution as one of the most important social problems in the country. Emphasis on combating climate change and pollution is clearly emerging in key Chinese strategy papers in recent years, of which the 13th five-year plan for 2016-2020 is the most important.

Key words: China, environmental pollution, climate change, environmental policy

JEL Classification: F69, N55, O4

Úvod

Ekonomika Číny prešla v posledných desaťročiach ďalekosiahlymi zmenami. Kým na začiatku ekonomických reforiem na konci 70. rokov minulého storočia bola Čína zaostalou a chudobnou ekonomikou, dnes je modernou, dynamicky sa rozvíjajúcou hospodárskou veľmocou. Čína je v súčasnosti najväčším exportérom vo svetovom hospodárstve a podľa údajov Medzinárodného menového fondu aj najväčšou ekonomikou v nej. Silnejúce

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0267/15 „Fenomén čínskych investícií a potenciál ich využitia pre národnú ekonomiku.“ Riešiteľským pracoviskom projektu v rokoch 2015 až 2017 je Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

postavenie Číny vo svetovom hospodárstve však zvyšuje aj tlak na silnejšiu angažovanosť krajiny v riešení globálnych environmentálnych problémov. S veľkou silou prichádza veľká zodpovednosť – a hlavne po nástupe Donalda Trumpa do Bieleho domu sa od Číny očakáva, že bude patriť medzi globálnych lídrov v riešení problému globálnej zmeny klímy a ďalších globálnych problémov.

Cieľom tohto článku je analyzovať meniace sa postoje Číny v environmentálnych otázkach v posledných dekádach. Životné prostredie dlho nepatrilo medzi hlavné priority čínskej hospodárskej politiky, keď dôležitým bol najmä vysoký hospodársky rast a boj proti chudobe čínskych občanov. Po roku 2000 boli však aj čínski lídri konfrontovaní s vážnymi problémami v oblasti životného prostredia a zároveň narastal na Čínu tlak, aby sa aktívnejšie zapájala do riešenia globálnych environmentálnych problémov. Zámerom článku je objasniť príčiny hlavných zmien, ktoré sa udiali v čínskej environmentálnej politike od 90. rokov minulého. Keďže skúmanie environmentálnej politiky v jej komplexnej podobe je nad rámec tohto článku, článok sa venuje iba jej vybraným aspektom.

1 Vývoj environmentálnych problémov v Číne na začiatku 21. storočia

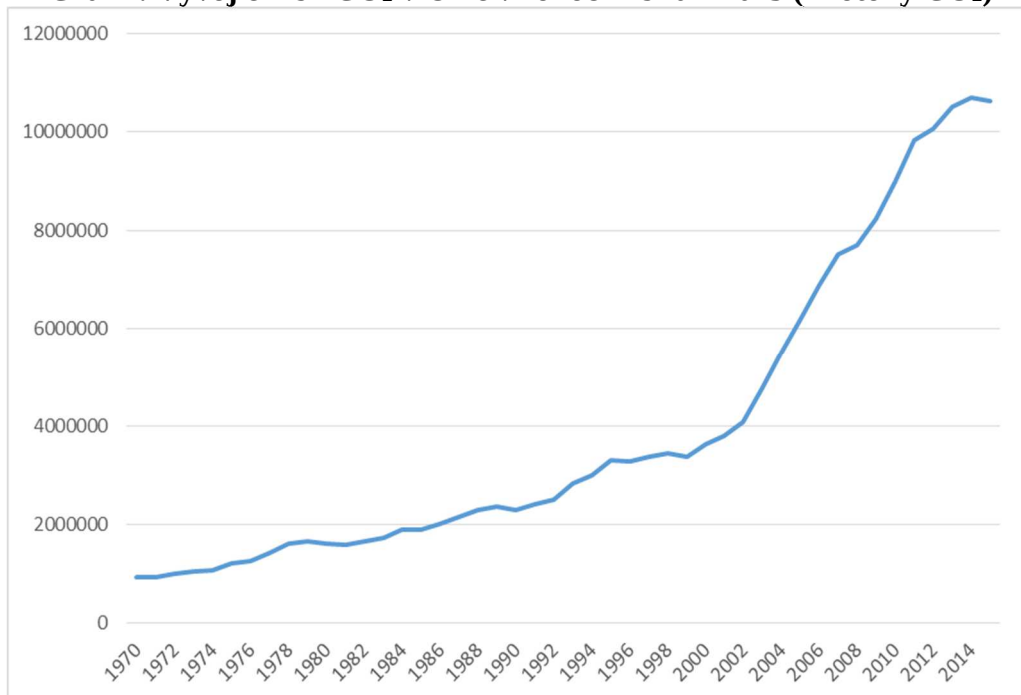
Proces hospodárskych reforiem v Číne bol dlho poznačený potláčaním otázok životného prostredia do úzadia. Primárnym cieľom čínskej vlády bol hospodársky rozvoj a boj proti chudobe, a preto sa akcentoval najmä vysoký hospodársky rast. Keďže 80. a 90. roky minulého storočia boli poznačené rastúcou industrializáciou krajiny, nie je prekvapením, že vedľajším vplyvom búrlivého rozvoja priemyslu boli rastúce environmentálne problémy v krajine.

Asi najvážnejším environmentálnym problémom, ktorý má aj vážny globálny vplyv, sú *rastúce emisie CO₂* čínskej ekonomiky. Dynamický rast priemyslu a extenzívne využívanie uhľových elektrární na uspokojovanie rastúceho dopytu po elektrickej energii viedlo k tomu, že v súčasnosti je Čína najväčším emitentom CO₂ na svete. V roku 2015 dosiahli emisie CO₂ v Číne hodnotu 10,6 miliónov kiloton, čo predstavovalo 29,5 percent všetkých emisií na svete². Pre porovnanie, druhým najväčším emitentom CO₂ v roku 2015 boli USA, ktoré vyprodukovali 14,3 percent globálnych emisií. Znepokojujúca je pritom najmä dynamika rastu čínskych emisií CO₂, ktoré sa medzi rokmi 2000 a 2015 takmer strojnásobili (pozri graf 1). Po roku 2012 síce možno pozorovať istú stabilizáciu emisií CO₂, je však pravdepodobné, že v nasledujúcich rokoch budú emisie rásť ďalej a dosiahnu vrchol niekde na úrovni rokov 2025 až 2030.³

² EMISSIONS DATABASE FOR GLOBAL ATMOSPHERIC RESEARCH (2017): CO2 time series 1990-2015 per region/country..

³ PETERS, G. (2017): Have Chinese CO2 emissions really peaked?

Graf 1: Vývoj emisií CO₂ v Číne v rokoch 1970 – 2015 (kilotony CO₂)

Prameň: Online databáza Emission Database for Global Atmospheric Research.

Hlavným faktorom prudkého rastu emisií CO₂ v Číne je dynamický rast využívania uhlia v priemysle a v energetike v posledných dekádach. Najväčší nárast emisií možno pozorovať práve v energetike, kde rastúce energetické nároky bolo možné pokryť iba výstavbou uhľových elektrární. Čína je dnes najväčším konzumentom uhlia na svete, pričom uhlie hrá kľúčovú úlohu v energetickom mixe krajiny (62 % v roku 2016).⁴ Emisie CO₂ však výrazne rástli aj v oblasti priemyslu, kde hlavným konzumentom uhlia je oceliarsky priemysel. Nižšia miera hospodárskeho rastu v posledných rokoch síce spôsobila mierny pokles spotreby uhlia v Číne, v roku 2015 bola krajina stále zodpovedná zhruba za polovicu globálnej spotreby uhlia.⁵

Emisie CO₂ pritom zďaleka nie sú jediným problémom znečistenia ovzdušia v Číne. Čína je v súčasnosti aj *najväčším emitentom oxidu siričitého (SO₂)* na svete, pričom čínske emisie dosahujú úroveň kombinovaných emisií SO₂ Severnej Ameriky a Európy. Ide pritom o nebezpečnú látku, ktorá má negatívny vplyv na zdravie obyvateľov a vo výraznej miere prispieva aj k tvorbe kyslých dažďov.⁶ Hlavným zdrojom týchto emisií je opäť výroba elektrickej energie, ktorá bola v roku 2013 zodpovedná za 43 percent celkových emisií SO₂ v Číne.⁷

Nemenej nebezpečné sú *emisie oxidov dusíka (NO_x)*, ktoré prispievajú k ničeniu ozónovej vrstvy, ku globálnemu otepľovaniu, majú negatívny vplyv a zdravie obyvateľov a prispievajú aj ku tvorbe kyslých dažďov. Čína nepublikuje oficiálne údaje o emisiách NO_x, odhady a merania vedcov však naznačujú ich rýchly nárast. Na základe rastúcej spotreby elektrickej energie a rozvoja čínskeho priemyslu možno odhadovať, že medzi rokmi 1995 a 2010 došlo k výraznému nárastu emisií NO_x z 11 miliónov ton na 26,1 miliónov ton. Týmto sa Čína stala najväčším emitentom týchto plynov, keďže v hospodársky rozvinutých štátoch už prebiehali v rovnakom čase procesy, ktoré viedli k znižovaniu týchto emisií. Hlavnú

⁴ DEUTSCHE WELLE (2017): China coal consumption declines for third straight year.

⁵ BP (2017): BP Statistical Review of World Energy June 2017.

⁶ VENNEMO, AUNAN, LINDHJEM a SEIP (2009): Environmental Pollution in China: Status and Trends, s. 210.

⁷ Tamtiež.

zodpovednosť za emisie NO_x v Číne nesú sektory energetiky, dopravy a výroby ocele a cementu.⁸

Možno najviditeľnejšou súčasťou znečistenia vzduchu v Číne sú *mikročastice prachu*, ktoré vo významnej miere prispievajú k tvorbe smogu v čínskych veľkomestách. Mikročastice, ktoré sú menšie ako 2,5 mikrometrov, spôsobujú respiračné problémy obyvateľom a tiež prispievajú ku vzniku rakoviny a zvyšujú riziko zlyhania srdca. V posledných rokoch sa pritom v Číne pravidelne opakovali krízy, počas ktorých boli odporúčané limity mikročastíc v ovzduší mnohonásobne prekročené. Problematické sú najmä zimné mesiace, keď zvýšená miera spaľovania uhlia vedie k výraznému zhoršeniu situácie. Počas minulej zimy (2016/2017) dosiahla úroveň smogu najvyššiu úroveň (tzv. červená výstraha) až v 32 čínskych mestách. Niektoré regióny dosiahli v tomto období koncentráciu mikročastíc 2.5 v ovzduší na úrovni 1400 mikrogramov na meter štvorcový, pričom odporúčaný limit je 50 mikrogramov na meter štvorcový.⁹ Podľa údajov Svetovej banky, iba jedno percento mestskej populácie v Číne žilo v roku 2007 v takej oblasti, kde priemerná ročná koncentrácia mikročastíc 10 dosahovala limit stanovený v EÚ (40 mikrogramov na meter štvorcový). Výsledkom výrazného prekročenia limitov je pritom zhoršený zdravotný stav obyvateľov. Podľa vedcov je zhoršená kvalita ovzdušia v čínskych mestách zodpovedná za státisíce až milióny predčasných úmrtí.¹⁰

Samozrejme, znečistenie ovzdušia nie je zďaleka jediným environmentálnym problémom Číny. Proces hospodárskeho rozvoja viedol aj k *výraznému znečisteniu vodných zdrojov*. Čínske rieky a jazerá sú extrémne znečistené, o čom svedčia aj oficiálne dáta čínskych úradov. Čína používa päťúrovňovú stupnicu na hodnotenie kvality vody vo vodných tokoch (I až V), pričom stupne IV a V už nie sú vhodné na ľudskú konzumáciu (iba na priemyselné použitie a zavlažovanie). Podľa dostupných údajov dosahovala kvalita vody v roku 2013 zhruba v 60 percentách čínskych riek iba úroveň IV a V.¹¹ Podobná je aj situácia čínskych jazier, keď voda v polovici 28 najväčších jazier v Číne nie je vhodná na akékoľvek využitie. Realita je pritom taká, že vodu nespôsobilú na ľudskú konzumáciu denne konzumujú milióny obyvateľov.¹²

V neposlednom rade, nie je možno opomenúť ani *problém znečistenia pôdy*. Aj keď tento problém začal byť od 90. rokov minulého čoraz viac viditeľný, až do roku 2014 neexistovala komplexná oficiálna vládna štúdia, ktorá by hodnotila stav pôdneho fondu krajiny. Štúdia, ktorú vypracovali spoločne Ministerstvo ochrany životného prostredia a Ministerstvo pôdohospodárstva a prírodných zdrojov v rokoch 2005 až 2013, odhalila alarmujúci stav pôdneho fondu v Číne. Dáta odkryli, že 16 percent pôdneho fondu Číny je znečistených v nadštandardnej miere a 19,4 percent ornej pôdy je silno kontaminovaných ťažkými kovmi (65 miliónov z celkových 334 miliónov akrov ornej pôdy). Čínska vláda pritom odhaduje, že na zabezpečenie potravinovej bezpečnosti krajiny je potrebných 300 miliónov akrov ornej pôdy. Vyraďenie spomínaných 65 miliónov akrov silne znečistenej ornej pôdy z užívania by teda vážne ohrozilo potravinovú bezpečnosť krajiny.¹³ Stav znečistenia pôdy je pritom akútnejší v južnej časti Číny, keďže práve v tejto oblasti je vysoká koncentrácia hutníckeho priemyslu.

Hospodársky rozvoj so sebou prináša aj *rast množstva vyprodukovaných odpadov*. V roku 2013 vyprodukovala Čína 3,3 miliardy ton tuhého priemyselného odpadu, pričom

⁸ ZHAO et al. (2013): NO_x emissions in China: Historical trends and future perspectives.

⁹ PHILLIPS, T. (2015): Airpocalypse now: China pollution reaching record levels.

¹⁰ VENNEMO, AUNAN, LINDHJEM a SEIP (2009): Environmental Pollution in China: Status and Trends, s. 211-212.

¹¹ Tamtiež.

¹² SEPA (2008): Report on the State of the Environment in China 2007.

¹³ ZHU, J. et al. (2015): China's Environment Big issues, accelerating effort, and ample opportunities.

v roku 2001 množstvo vyprodukovaného priemyselného odpadu nedosahovalo ani jednu miliardu ton. V súčasnosti je za rozhodujúcu časť priemyselného odpadu zodpovedných päť odvetví – oceliarstvo, výroba elektrickej energie, ťažba a spracovanie kovov, ťažba uhlia a chemický priemysel. V roku 2013 tieto odvetvia vytvorili až 88,7 percent tuhého priemyselného odpadu.¹⁴ Rast životnej úrovne samozrejme znamenal aj veľký nárast množstva komunálneho odpadu v Číne. V rokoch 2000 až 2012 rástlo množstvo komunálneho odpadu priemerným ročným tempom 3,1 percent, pričom v rovnakom období množstvo komunálneho odpadu v USA už takmer nerástlo (0,2 %). Znepokojujúcim je najmä rast množstva nebezpečného odpadu, ktorého množstvo vzrástlo v rokoch 2001 až 2011 o 13,8 percent. Pokračujúca urbanizácia a rast životnej úrovne v Číne povedie v nasledujúcej dekáde k ďalšiemu dynamickému rastu komunálneho odpadu.¹⁵

V poslednom čase sa objavilo viacero pokusov na *vyčíslenie ekonomických strát vyplývajúcich z environmentálnych problémov Číny*. Najambicióznejšie modely predstavila v poslednom období Svetová banka, ktorej experti v spolupráci s čínskou vládou vypracovali komplexné odhady založené na najnovších dostupných dátach z oblasti životného prostredia. Výsledkom štúdie Svetovej banky z roku 2007 je, že v roku 2003 stratila Čína 2,68 až 5,78 percent hrubého domáceho produktu.¹⁶ Široký interval odhadu pritom vyplýva z modelu použitého na finančné vyčíslenie hodnoty environmentálnych škôd a z rôznej metodiky odhadov chorôb a úmrtí spôsobených znečistením životného prostredia. Je však možné, že reálne straty HDP sú na ešte vyššej úrovni, keďže aj pomerne komplexné modely použité expertmi Svetovej banky majú isté limitácie a museli abstrahovať od niektorých dlhodobých (ale potenciálne veľmi škodlivých) procesov.¹⁷ V roku 2013 náklady na znečistenie životného prostredia vyčíslila aj čínska vláda, ktorej odhady hovorili v roku 2010 o strate 1,54 biliónov juanov, čo predstavovalo 3,5 % HDP daného roku.¹⁸

O vyčíslenie finančných škôd spôsobených znečistením životného prostredia sa pokúsila v roku 2015 aj americká výskumná organizácia RAND Environment, Energy, and Economic Development Program. Štúdia tejto organizácie je síce menej ambiciózna (vyčíslenie ekonomických škôd vyplývajúcich zo znečistenia ovzdušia), jej výsledky sú však nemenej znepokojujúcejšie. *Výsledky štúdie hovoria, že v rokoch 2000 až 2010 stratila Čína iba z dôvodu znečistenia ovzdušia každý rok 6,5 percent HDP*. Tieto straty je možné podľa autorov štúdie znížiť, budú však potrebné komplexné a nákladné opatrenia na všetkých úrovniach čínskej vlády.¹⁹

2 Vývoj environmentálnej politiky Číny od Teng Siao-pchinga po Chu Ťin-tchaa

Na začiatku hospodárskych reforiem v Číne v 70. rokoch minulého storočia bol imperatív hospodárskeho rozvoja krajiny. Nová politická reprezentácia krajiny pod vedením Teng Siao-pchinga chceli skončiť s hladom a chudobou v Číne, a preto centrálnym bodom reformných krokov bol rýchly hospodársky rast krajiny. Reformy známe pod názvom štyri modernizácie (poľnohospodárstvo, priemysel, obrana a veda v výskum) priniesli spektakulárne výsledky. Počet obyvateľov žijúcich v chudobe poklesol z 230 miliónov v roku 1978 na 30 miliónov v roku 2000.²⁰ Aj keď podľa mnohých metrík je Čína stále rozvojovým štátom, krajina prešla mnohými pozitívnymi zmenami v ekonomickej a sociálnej oblasti.

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ WORLD BANK (2007): Cost of pollution in China – Economic Estimates of Physical Damages.

¹⁷ Tamtiež, strana xvii.

¹⁸ LI, J. (2013): 1.1 trillion yuan in economic losses from pollution in 2010, China report says.

¹⁹ CRANE, K., MAO, Z. (2015): Costs of Selected Policies to Address Air Pollution in China.

²⁰ UN a MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS PRC (2015): Report on China's Implementation of the Millennium Development Goals.

Ochrana životného prostredia bola pritom v úzadí už v období Mao Ce-tunga (1949-1976), keď masová industrializácia v sovietskom štýle nepriala životnému prostrediu. Čína založila prvé štátne orgány na ochranu životného prostredia až v roku 1972, keď sa v Štokholme konala kľúčová Konferencia OSN o životnom prostredí.²¹ Po začiatku hospodárskych reforiem sa vo vedení Komunistickej strany Číny všeobecne akceptovalo, že hlavným cieľom krajiny je rýchly hospodársky rast, ktorému treba podriaďovať všetky snahy. Regionálni lídri dostali pomerne voľnú ruku a ich výkon bol straníckymi špičkami hodnotený najmä v kontexte dosiahnutého hospodárskeho rastu.²² Päťročné plány, ktoré sú základným pilierom hospodárskej politiky v Číne, obsahovali indikátory hospodárskeho rastu, ktoré boli de facto povinné. 7. päťročný plán (1986 – 1990) požadoval priemerný ročný rast na úrovni 7,5 percent²³ a 8. päťročný plán (1991 – 1995) na úrovni 9 percent.²⁴

Hospodársky rast v Číne však mal aj svoje problematické aspekty – najmä rastúce znečistenie životného prostredia (popísané v časti 1). Spolu s korupciou a rastúcimi príjmovými nerovnosťami sa kvalita životného prostredia stala jedným z hlavných dôvodov nespokojnosti čínskych obyvateľov. Dôležitú úlohu hrala najmä kvalita ovzdušia v čínskych veľkomestách, v ktorých sa smog stal často neznesiteľnou súčasťou života. Zároveň, silnejúce postavenie Číny vo svetovom hospodárstve postupne zvyšovalo tlak na jej angažovanosť v riešení globálnych problémov – v environmentálnej oblasti najmä problému globálnej zmeny klímy. Dvojitý tlak z vonka i z vnútra prinútil čínskych lídrov, aby sa na začiatku 21. storočia reálne postavili svojim environmentálnym problémom.

Prvé vážnejšie zmeny v zmýšľaní čínskych lídrov možno pozorovať už v *10. päťročnom pláne* (2001 – 2005), v ktorom sa otázka životného prostredia dostáva viacej do popredia. Na vývoj životného prostredia mal dôležitý vplyv už len ten fakt, že očakávaná úroveň priemerného ročného hospodárskeho rastu bola v tomto pláne stanovená menej ambiciózne (7 %). Z toho následne vyplývala nižšia spotreba elektrickej energie a uhlia. Plán však obsahoval aj masívne priame investície do oblasti životného prostredia. Čínska vláda naplánovala počas piatich rokov trvania plánu celkové investície do environmentálnej oblasti vo výške 700 mld. juanov, čo predstavoval 1,6 percent celkového HDP daného päťročného obdobia.²⁵ Z napláňovaných celkových investícií predstavovali vládne investície 394 mld. juanov a od podnikovej sféry sa očakávali investície vo výške 306 mld. juanov.²⁶

Kľúčové zmeny nastali v environmentálnej politike Číny po roku 2003, keď sa prezidentom Číny stal Chu Ťin-tchao a premiérom Wen Ťia-pao. Sloganom nového vedenia sa stalo budovanie „harmonickej spoločnosti“ prostredníctvom „vedeckého pokroku“. Čínska vláda jasne deklarovala, že obdobie tradičnej cesty hospodárskeho rozvoja založené na vysokom hospodárskom raste pri zanedbaní životného prostredia musí skončiť.²⁷ Nová paradigma rozvoja hovorila, že hospodársky rast musí korešpondovať s ochranou životného prostredia. Zmenou bolo aj to, že v oblasti životného prostredia plánovala vláda zapojiť okrem štátnej regulácie aj trhové riešenia.

Koncept „harmonickej spoločnosti“ sa stal aj jedným z hlavných motívov *11. päťročného plánu*, ktorý pokrýval roky 2006 až 2010. Uvedomujúc si rastúce environmentálne problémy, čínske vedenie stanovilo v rámci päťročného obdobia ambiciózne ciele v oblasti životného prostredia. Základnou zmenou v procese plánovania bolo, že vláda zaviedla environmentálne limity, ktoré bolo nutné pri dosahovaní hospodárskeho rastu

²¹ YU, J. (2014): History of Pollution: economics, politics, and Deng XiaoPing.

²² Tamtiež.

²³ CHINA.ORG.CN (2017): The 7th Five Year Plan (1986-1990).

²⁴ CHINA.ORG.CN (2017): The 8th Five-Year Plan (1991-1995).

²⁵ RONGLIANG, H. (2002): China to Invest 700 Billion-yuan for Improving Urban & Rural Environment.

²⁶ Tamtiež

²⁷ ZHANG, Z. (2007): China is moving away the pattern of „develop first and then treat the pollution“.

dodržiavať. V oblasti energetickej náročnosti 11. päťročný plán prikazoval zníženie energetickej náročnosti jednej jednotky čínskeho HDP o 20 percent v plánovacom období. Zároveň, plán prikazoval aj zníženie emisií SO₂ o 10 percent v porovnaní s rokom 2005 a zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov v čínskom energetickom mixe na 16 percent do roku 2020.²⁸ To znamenalo inštaláciu kapacity v rozsahu 300 GW v oblasti vodnej energie, 30 GW v oblasti veternej energie a 30 GW v oblasti energie z biomasy do roku 2020.²⁹

Pri hodnotení výsledkov 11. päťročného plánu je pritom viditeľné, že načrtnuté plány sa aj reálne implementovali. Nie všetky merné čísla boli dosiahnuté, ale vo všetkých oblastiach je možno pozorovať značný pokrok. Energetickú náročnosť čínskeho HDP sa podarilo znížiť o 19,06 percent na jednotku HDP, čím sa podarilo výrazne priblížiť stanovenému cieľu (20 %). V plánovanom období došlo aj k poklesu emisií SO₂ o 13,14 percent (plán – 10 %), k zvýšeniu recyklácie tuhého odpadu na 64,95 percent (plán – 60 %) a k výraznému navýšeniu výroby energie z obnoviteľných zdrojov.³⁰

Zmeny nastali v Číne aj v inštitucionálnej oblasti. *Štátna agentúra na ochranu životného prostredia* (State Environmental Protection Agency – SEPA) bola dlho považovaná za štátnu inštitúciu bez reálnej moci. Aj keď od roku 1983 bola ochrana životného prostredia oficiálnu štátnou politikou, SEPA sa stala samostatnou agentúrou na úrovni ministerstva až v roku 1987.³¹ Situácia sa zmenila počas funkčného obdobia Chu Ťin-tchaa, kedy agentúra dostala reálne právomoci na monitorovanie dodržiavania regulácií v oblasti životného prostredia a na trestanie ich porušovania. V roku 2005 SEPA šokovala čínsku spoločnosť, keď zastavila 30 veľkých rozvojových projektov v hodnote stoviek miliárd juanov kvôli nedostatočnému zhodnoteniu vplyvu týchto projektov na životné prostredie. Prvým šokom bolo, že agentúra mala právomoci na zastavenie týchto projektov a druhým šokom to, že viaceré z týchto projektov patrili medzi kľúčové národné projekty odsúhlasené vplyvnou Komisiou pre národný rozvoj a reformy.³²

Silnejúcu pozíciu agentúry SEPA potvrdila aj jej reorganizácia v roku 2008. Agentúra bola oficiálne premenovaná na Ministerstvo ochrany životného prostredia a bola plnohodnotne zaradená do systému čínskych ministerstiev. To umožnilo novému ministerstvu lepšiu integráciu do tvorby rôznych politík čínskej vlády. Dnes ministerstvo funguje nielen ako organizácia na implementáciu regulácie v oblasti životného prostredia, ale podporuje aj vedecký výskum v tejto oblasti.

3 Environmentálna politika Číny počas funkčného obdobia Si Ťin-pchinga

Po nástupe nového vedenia Komunistickej strany Číny pod vedením Si Ťin-pchinga sa snahy Číny v oblasti životného prostredia ešte zintenzívnili. Negatívne javy vyplývajúce z rastúceho znečistenia životného prostredia už čínska vláda nemohla prehliadať a zároveň výrazne rástol aj medzinárodný tlak na krajinu v oblasti riešenia globálnych environmentálnych problémov. Nová vedenie Číny pritom už v decembri roku 2013 prijalo dokument s názvom *Politiky a kroky Číny na adresovanie problému zmeny klímy*. Znakom dôležitosti tohto dokumentu je aj jeho autor - Komisia pre národný rozvoj a reformy. Ide totiž o centrálnu plánovaciu komisiu, ktorá má široké právomoci v oblasti plánovania a riadenia procesu hospodárskeho rozvoja. To, že dokument pochádza práve od tejto inštitúcie (ktorej

²⁸ Tamtiež, s. 3548.

²⁹ Tamtiež, s. 3548.

³⁰ CHINA DAILY (2011): A review of the 11th Five-Year Plan.

³¹ YANG, X. (2008): SEPA gets stronger.

³² ZHANG, Z. (2007): China is moving away the pattern of „develop first and then treat the pollution“.

hlavným cieľom býval tradične hospodársky rast), jasne naznačuje, že environmentálna politika sa stala prioritou najvyšších riadiacich štruktúr Komunistickej strany Číny.³³

Dokument samotný obsahuje ucelený systém nástrojov a politík v oblasti boja proti zmene klímy zo strany Číny. V inštitucionálnej oblasti sa navrhuje vytvoriť systém zodpovednosti za dosiahnutie cieľov definovaných v oblasti zníženia emisií CO₂ tak na úrovni centrálnej vlády ako aj na úrovni jednotlivých provincií a autonómnych regiónov. Zároveň sa zdôrazňuje nutnosť posilnenia vedeckého výskumu v tejto oblasti, čo by malo vyústiť do nových strategických štúdií a z nich vyplývajúcich strategických plánov pre Čínu. Dokument tiež vyzýva kľúčové inštitúcie v Číne na lepšiu spoluprácu v oblasti vzniku legislatívy, ktorá by adresovala problematiku zmeny klímy.³⁴

Samozrejme, ozajstným základom dokumentu sú plány Číny na zníženie emisií CO₂, ktoré sa majú dosiahnuť kombináciou zmeny priemyselnej štruktúry, úpravou energetickej štruktúry, zvýšením energetickej efektívnosti a rozšírením zachytávania uhlíka. V rámci 12. päťročného plánu vláda vypracovala dlhodobé strategické plány pre sedem kľúčových priemyselných odvetví, ktoré budú kľúčové aj pre environmentálnu oblasť (technológie zamerané na konzervovanie energie, informačné technológie, biotechnológie, výroba high-tech produktov, nové energetické zdroje, nové materiály a vozidlá poháňané novými zdrojmi energií). Do stratégie zníženia energetickej náročnosti krajiny pritom zapadá aj rozvoj odvetvia služieb, ktoré je menej energeticky náročné v porovnaní s priemyslom. V energetickej oblasti je hlavným cieľom zníženie závislosti na fosílnych palivách a vývoj obnoviteľných zdrojov energie. Čínska vláda už v tomto dokumente výrazne podporuje slnečnú energiu, ale investície sa navrhujú aj do oblasti vodnej a geotermálnej energie.³⁵

Ozajstný záujem Číny o boj proti zmene klímy predstavovala aj *spoločná deklarácia USA a Číny*, ktorá bola podpísaná pri návšteve amerického prezidenta Baracka Obamu v Číne v roku 2014. Tento dokument znamenal dôležitú zmenu v pozícii Číny v tejto oblasti, keďže v predchádzajúcich globálnych rokovaníach v klimatickej oblasti (napr. Kjótsky protokol) sa Čína zásadne vyhýbala konkrétnym záväzkom v oblasti znižovania emisií CO₂. Po prvý krát v histórii modernej Číny sa jej vedenie v rámci tejto deklarácie verejne prihlásilo k záväzným cieľom v tejto oblasti. Čínsky prezident Si Ťin-pching svojim podpisom potvrdil záväzok znížiť emisie CO₂ Číny o 60 až 65 percent pod úroveň roku 2005 do roku 2030. Čína sa zároveň zaviazala zvýšiť zalesnenú plochu v krajine o 4,5 miliárd kubických metrov do roku 2030 (v porovnaní s východiskovým stavom v roku 2005). Čína sa plne prihlásila k cieľu klimatických rokovaní udržať rast priemernej teploty na planéte pod 2 stupňami Celzia a vyhlásila, že plnou váhou svojej diplomacie bude usilovať o úspech klimatickej konferencii v Paríži v roku 2015.³⁶

Kroky Číny v environmentálnej oblasti sa samozrejme nelimitujú iba na oblasť boja proti zmene klímy, vláda sa zaviazala uskutočniť vážne opatrenia aj voči rastúcemu znečisteniu ovzdušia, vody a pôdy. V oblasti boja proti znečisteniu ovzdušia bolo zásadným krokom zvýšenie dátovej transparentnosti, keď v roku 2014 čínska vláda zaviazala 15 tisíc podnikov, aby poskytovali verejnosti dáta o svojich emisiách v reálnom čase. V kontexte Číny išlo o bezprecedentný krok smerom k transparentnosti, ktorý bol vyvolaný rastúcou nespokojnosťou mestských obyvateľov s kvalitou ovzdušia v čínskych veľkomestách.³⁷ Negatívny vplyv ťažkého priemyslu a energetiky na stav ovzdušia bol známy už dlhšie obdobie, detailné dáta však zvyšujú tlak na podniky s najvyššími emisiami.

³³ NATIONAL DEVELOPMENT AND REFORM COMMISSION (2013): China's Policies and Actions for Addressing Climate Change.

³⁴ Tamtiež.

³⁵ Tamtiež.

³⁶ WHITE HOUSE (2015): U.S.-China Joint Presidential Statement on Climate Change.

³⁷ DENYER, S. (2014): In China's war on bad air, government decision to release data gives fresh hope.

V marci 2014 čínska vláda ďalej zvýšila svoju aktivitu v environmentálnej oblasti, keď vyhlásia „vojnu proti znečisťovaniu“. Na otvorení zasadania Všečínskeho zhromaždenia ľudových zástupcov premiér Li Kche-čchiang vyhlásil, že Čína vyhlasuje vojnu proti znečisteniu rovnako ako v minulosti vyhlásila vojnu proti chudobe. Experti považovali premiérov prejav za potvrdenie toho, že najvyššia úroveň vedenia si uvedomuje environmentálnu krízu v krajine. Základom novej stratégie má byť snaha o výrazné zníženie mikročastíc v ovzduší a odstavenie zastaraných priemyselných závodov a elektrární. Cieľom bolo zníženie výroby ocele o 27 miliónov ton už v roku 2014 a výroby cementu o 42 miliónov ton v rovnakom roku. Zmeny sa mali udiat aj v oblasti regulácie cien energie, kde malo dôjsť k zvýhodneniu energie produkovanej pomocou obnoviteľných zdrojov. Vláda sľúbila aj rýchlejšie nasadenie chytrých elektrických sietí a výraznejšiu podporu nízkouhlíkových technológií.³⁸

Pri analýze snáh čínskej vlády v energetickej oblasti po roku 2012, nie je prekvapením, že environmentálne otázky hrali dôležitú úlohu aj pri zostavovaní 13. päťročného plánu na roky 2016 až 2020. Možno konštatovať, že ide o zatiaľ najambicióznejší plán čínskeho vedenia na riešenie problémov krajiny v energetickej a environmentálnej oblasti. Dôležitosť tejto oblasti jasne podčiarkuje fakt, že až 16 z 33 hlavných cieľov plánu sa dotýka oblasti životného prostredia a energetiky. Plán obsahuje množstvo exaktných cieľov, ktorých dodržanie bude celkom určite dôležitou prioritou čínskej vlády.³⁹

V oblasti boja proti klíme boli do plánu zapracované už spomínané záväzky Číny v oblasti zníženia emisií CO₂, pričom plán do roku 2020 je ešte ambicióznejší než pôvodný záväzok krajiny z Kodanskej konferencie (zníženie emisií o 48 percent pod úroveň roku 2005). Dôležitým záväzkom je aj stanovenie horného limitu spotreby energie v roku 2020, ktorý bol stanovený na 5 miliárd ton ekvivalentu uhlia (4,3 miliárd v roku 2015). To by malo znamenať rýchlejší pokles množstva energie, ktorá sa vyrába pomocou uhlia a malo by prispieť k dosiahnutiu cieľu stanoveného pre emisie CO₂. Kľúčovými cieľmi päťročného plánu v oblasti energetiky sú okrem toho aj zvýšenie energetickej efektívnosti a zvýšenie využívania nefosílnych zdrojov energie. Tieto ciele by mali byť dosiahnuté kombináciou odstavenia nadbytočných priemyselných kapacít, modernizáciou ťažkého priemyslu a energetiky a zvýšenou inštaláciou elektrární, ktoré využívajú nefosílny zdroje (slnečná, vodná, veterná, geotermálna a nukleárna energia).⁴⁰

Trinásty päťročný plán sa pochopiteľne detailne venuje aj zníženiu znečistenia životného prostredia v Číne. Čínska vláda si plne uvedomuje, že uholné elektrárne a autá so spaľovacím motorom zostanú dôležitou súčasťou čínskej ekonomiky ešte minimálne niekoľko dekád. Hlavné úsilie sa preto v nasledujúcich rokoch bude koncentrovať práve na znižovanie emisií pochádzajúcich z týchto dvoch zdrojov. V oblasti uholných elektrární je cieľom výstavba elektrární s ultra nízkymi emisiami, ktoré by boli porovnateľné s elektrárnami na zemný plyn. Čo sa týka oblasti dopravných prostriedkov, Čína plánuje zavedenie štandardu China V, ktorá bude ekvivalentom európskeho štandardu Euro V zavedeného v roku 2009.

Veľká pozornosť sa v 13. päťročnom pláne venuje aj oblasti znečistenia vody a pôdy v Číne. Ide totiž o oblasť, kde sa doteraz dosiahol iba malý pokrok a opakovane sa nepodarilo splniť vytýčené ciele. Príkladom je napríklad spotreba vody, ktorá mala podľa 12. päťročného plánu dosiahnuť v roku 2015 úroveň 600 miliárd kubických metrov. Tento cieľ sa nepodarilo naplniť, reálna spotreba vody v roku 2015 predstavovala 618 miliárd kubických metrov. Na rok 2020 stanovila vláda opäť ambiciózny cieľ, keď by spotreba vody nemala presiahnuť 670 miliárd kubickým metrov. To by znamenalo zníženie náročnosti jednotky HDP na vodu o 23 percent počas plánovacieho obdobia, čo nebude ľahké dosiahnuť, keďže reformy v tejto

³⁸ REUTERS (2014): China to 'declare war' on pollution, premier says.

³⁹ BLOOMBERG (2015): China's 13th five year plan – The Report.

⁴⁰ SELIGSOHN, D. (2016): How China's 13th Five-Year Plan Addresses Energy and the Environment.

oblasti zvyčajne nie sú prijímané pozitívne na lokálnej úrovni.⁴¹ V oblasti znečisťovania vody a pôdy bude pritom najproblematickejšia oblasť poľnohospodárstva, ktorá prispieva vo veľkej miere k znečisteniu oboch zdrojov. Výzvou je pritom najmä znečistenie pôdneho fondu, keďže v tejto oblasti sa ťažšie dosahujú výsledky z národnej úrovne.

Trinásty päťročný plán je bez pochyb najkomplexnejším plánom v dejinách čínskeho ekonomického plánovania. Snahy o nahradenie fetišu hospodárskeho rastu modelom udržateľného rozvoja dokazuje prepojenie cieľov päťročného plánu s Cieľmi pre udržateľný rozvoj, ktoré boli v rámci OSN dohodnuté v roku 2015 (Agenda 2030). Päťročný plán obsahuje záväzok aktívne implementovať ciele Agendy 2030, pričom pomerne veľká časť 169 cieľov v 17 oblastiach priamo alebo nepriamo dotýka environmentálnej oblasti. Cieľom do ďalších rokov je vytvoriť synergie medzi rôznymi čiastkovými stratégiami a zabezpečiť ich prepojenie s aktuálnym päťročným plánom.⁴²

Záver

Čína prešla v posledných dekádach významnými zmenami v ekonomickej a spoločenskej oblasti a tieto zmeny sa samozrejme dotkli aj oblasť vnímania znečisťovania životného prostredia. Kým v 80. a 90. rokoch minulého storočia bol hlavným cieľom Číny rýchly hospodársky rast, dnes sa už akcentuje vyváženejší a udržateľnejší hospodársky rast. Samozrejme, zmena perspektívy čínskej vlády nebola náhodná, ale reaguje na zvýšený záujem verejnosti o životné prostredie. Podľa prieskumu verejnej mienky uskutočnenou výskumnou inštitúciou Pew Research v roku 2008 považovalo znečistenie životného prostredia za veľmi vážny problém 31 percent čínskych respondentov. Opakovaný výskum v roku 2013 jasne ukazuje rast znepokojenia občanov, keď znečistenie životného prostredia považovalo za veľmi vážny problém už 47 percent respondentov.⁴³ Znepokojenie občanov sa následne premietalo aj do reálnych protestov, ktorých počet v posledných rokoch neustále rastie.

Výsledkom rastúceho domáceho i zahraničného tlaku na čínsku vládu je úprimné zvýšenie jej snahy o riešenie environmentálnych problémov krajiny. Cieľom vlády je, aby sa hospodársky rast krajiny dostal na udržateľnú trajektóriu a aby sa z Číny stala krajina, ktorá hrá aktívnu úlohu pri riešení globálnych environmentálnych problémov. Odhodlanie vedenia krajiny je možné pozorovať vo viacerých strategických dokumentoch vypracovaných v posledných rokoch, pričom doteraz najambicióznejším dokumentom je 13. päťročný plán na obdobie rokov 2016 až 2020. Dôležitým signálom zmien je aj pôsobenie Číny v oblasti boja proti zmene klímy, keď sa v procese prípravy Konferencie o klimatických zmenách v Paríži Čína po prvý krát vo svojej histórii prihlásila k záväzným cieľom v tejto oblasti. A to je dobrá správa nielen pre Čínu ale aj pre celý svet. Čína, ktorá je na dobrej ceste stať sa najväčšou ekonomikou sveta, je kľúčovým prvkom globálneho boja proti zmene klímy – zvlášť po odvrátení sa USA od klimatických cieľov po nástupe Donalda Trumpa do Bieleho domu.

Použitá literatúra:

1. BLOOMBERG (2015): China's 13th five-year plan – The Report. [online] In: *Bloomberg Brief – Economics Asia*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://newsletters.briefs.bloomberg.com/document/4ez1h04mbudz3g1tny/front>.
2. BP (2017): *BP Statistical Review of World Energy June 2017*. [online] [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete:

⁴¹ Tamtiež.

⁴² MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS of the PRC (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development.

⁴³ GARDNER, K. D. (2014): China's Environmental Awakening.

- <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.
3. CHINA DAILY (2011): A review of the 11th Five-Year Plan. [online] In: *China Daily*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.chinadaily.com.cn/2011-03/02/content_12099327.htm.
 4. CHINA.ORG.CN (2017): The 7th Five Year Plan (1986-1990). [online] [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157620.htm>.
 5. CHINA.ORG.CN (2017): The 8th Five-Year Plan (1991-1995). [online] [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157625.htm>.
 6. CRANE, K., MAO, Z. (2015): *Costs of Selected Policies to Address Air Pollution in China*. Santa Monica: Rand Corporation, 2015.
 7. DENYER, S. (2014): In China's war on bad air, government decision to release data gives fresh hope. [online] In: *Washington Post*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: https://www.washingtonpost.com/world/in-chinas-war-on-bad-air-government-decision-to-release-data-gives-fresh-hope/2014/02/02/5e50c872-8745-11e3-a5bd-844629433ba3_story.html.
 8. DEUTSCHE WELLE (2017): China coal consumption declines for third straight year. [online] In: *Deutsche Welle*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.climatechangenews.com/2017/03/31/chinese-co2-emissions-really-peaked/>.
 9. EMISSIONS DATABASE FOR GLOBAL ATMOSPHERIC RESEARCH (2017): CO2 time series 1990-2015 per region/country. [online]. In: *European Commission webpage*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=CO2ts1990-2015&sort=des9>.
 10. GARDNER, K. D. (2014): China's Environmental Awakening. [online] In: *New York Times*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2014/09/15/opinion/chinas-environmental-awakening.html>.
 11. LI, J. (2013): 1.1 trillion yuan in economic losses from pollution in 2010, China report says. [online] In: *SouthChina Morning Post*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.scmp.com/news/china/article/1201364/11-tr-yuan-economic-losses-pollution-2010-china-report-says>.
 12. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS of the PRC (2016): *China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Peking: Ministry of Foreign Affairs of the PRC, 2016.
 13. NATIONAL DEVELOPMENT AND REFORM COMMISSION (2013): *China's Policies and Actions for Addressing Climate Change*. Peking: The National Development and Reform Commission The People's Republic of China, 2013.
 14. PETERS, G. (2017): Have Chinese CO2 emissions really peaked? [online]. In: *Climate Home News*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.climatechangenews.com/2017/03/31/chinese-co2-emissions-really-peaked/>.
 15. PHILLIPS, T. (2015): Airpocalypse now: China pollution reaching record levels. [online] In: *Guardian*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/09/airpocalypse-now-china-pollution-reaching-record-levels>.
 16. REUTERS (2014): China to 'declare war' on pollution, premier says. [online] In: *Reuters*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-china-parliament-pollution/china-to-declare-war-on-pollution-premier-says-idUSBREA2405W20140305>.

17. RONGLIANG, H. (2002): China to Invest 700 Billion-yuan for Improving Urban & Rural Environment. [online] In: *People's Daily*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://en.people.cn/200201/31/eng20020131_89701.shtml.
18. SELIGSOHN, D. (2016): How China's 13th Five-Year Plan Addresses Energy and the Environment. [online] In: *US-China Economic and Security Review Commission webpage*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: https://www.uscc.gov/sites/default/files/Deborah%20Seligsohn_Written%20Testimony%20042716.pdf.
19. SEPA (2008): *Report on the State of the Environment in China 2007*. [online] [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://english.sepa.gov.cn/Resources/Reports/soe/soe2007/201605/P020160531580295293022.pdf>.
20. UN a MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS PRC (2015): Report on China's Implementation of the Millennium Development Goals. [online]. In: UNDP China website. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.cn.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-SSC-MDG2015_English.pdf?download.
21. VENNEMO, AUNAN, LINDHJEM a SEIP (2009): Environmental Pollution in China: Status and Trends. In: *Symposium: Environmental Pollution in China*, 3(2), 209-230. <https://doi.org/10.1093/reep/rep009>.
22. WHITE HOUSE (2015): U.S.-China Joint Presidential Statement on Climate Change. [online] In: *Obamawhitehouse.archives.gov*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/25/us-china-joint-presidential-statement-climate-change>.
23. WORLD BANK (2007): *Cost of pollution in China – Economic Estimates of Physical Damages*. Washington: World Bank, 2007.
24. YANG, X. (2008): SEPA gets stronger. [online] In: *China.org.cn*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.china.org.cn/environment/news/2008-03/10/content_12143406.htm.
25. YU, J. (2014): History of Pollution: economics, politics, and Deng XiaoPing. [online] In: *Environmental Leadership, Action and Ethics*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://edblogs.columbia.edu/scppx3335-001-2014-1/2014/03/12/history-of-pollution-economics-politics-and-deng-xiaoping/>.
26. ZHANG, Z. (2007): China is moving away the pattern of „develop first and then treat the pollution“. In: *Energy Policy*, 35(7), 3547-3549. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2007.02.002>.
27. ZHAO et al. (2013): NO_x emissions in China: Historical trends and future perspectives. In: *Atmospheric Chemistry and Physics*, 13(19), 9869-9897. <https://doi.org/10.5194/acp-13-9869-2013>.
28. ZHU, J. et al. (2015): China's Environment Big issues, accelerating effort, and ample opportunities. [online] In: *Goldman Sachs webpage*, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/pages/interconnected-markets-folder/chinas-environment/report.pdf>.

Kontakt:

Doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: tomas.dudas@euba.sk

EFFECTS OF REAL EXCHANGE RATE ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT BY USING GRAVITY MODEL IN LATIN AMERICA AND CARIBBEAN

Martin Kocúrek

Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovakia, e-mail: martin.kocurek@euba.sk

Abstract:

This paper analyses the issue of RER and its impact on FDI by using gravity model of FDI. Firstly, we provide critical analysis of previous studies that performed research on determinants of FDI in LAC and the relation of the Ownership-Location-Internalisation Paradigm and the Investment Development Path within the Gravity Model of the FDI. We performed research on a sample of eight high-income, OECD member states and eight countries from LAC region. Econometric model was constructed and performed Pooled Ordinary Least Squares (POLS) regression, Fixed Effect and Random Effect regression. The impact of RERs differs with respect to the used panel data estimator.

Key words: real exchange rates, bilateral FDI flow, gravity model, FDI, Latin America and Caribbean, non-stationary panel data

JEL Classification: C33, F10, F21

Introduction

Do real exchange rates (RER) in high-income and developed countries have effect on outward flow of foreign direct investment (FDI) from developed countries into developing countries of Latin America and Caribbean (LAC) region? In this paper we analyse the issue of RER and its impact on FDI by using gravity model of FDI. Firstly, we provide critical analysis of previous studies that performed research on determinants of FDI in LAC and the relation of the Ownership-Location-Internalisation (OLI) Paradigm and the Investment Development Path (IDP) within the Gravity Model of the FDI. For the purpose of the study of determinants of the size of bilateral trade and FDI flows in international economic relations, gravity model is commonly used. Inspired by gravity law of Isaac Newton, the amount of the bilateral trade among two respective countries is positively dependent from the size of their economies and negatively from their distance therefore the bigger the economies are and the closer they are to each other, the higher amount of bilateral FDI would be observed.

We performed research on a sample of eight high-income countries which are members of the Organisation for Economic Co-operation and Development and eight countries from LAC region. Based on macroeconomic data provided by the UK Data Service, Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII), World Bank (WB) and The World Trade Organisation (WTO) we constructed panel datasheet with 1,088 observations with the observed time period between 1995-2011, i.e. 17 years.

We constructed econometric model which is in accordance with the gravity model and performed Pooled Ordinary Least Squares (POLS) regression, Fixed Effect and Random Effect regression.

The remaining part of the paper is organised as follows. In section 2, we analyse literature on determinants of FDI in LAC and the relation of the Ownership-Location-Internalisation (OLI) Paradigm and the Investment Development Path (IDP) within the

Gravity Model of the FDI. Section 3 analyses methods, i.e. sub-section 3.1 justifies the selection of eight high-income countries and eight developed countries from LAC, sub-section 3.2 describes type of our data. The remaining parts analyse econometric methods we used, i.e. sub-section 3.3. Pooled Ordinary Least Squares (POLS) estimator, 3.4 Fixed Effects (FE) estimator, 3.5 Random Effects (RE) estimator and econometric model, its key and other variables are analysed in sub-section 3.6. Results of econometric analysis are interpreted in section 4, i.e. results of POLS regression in 4.1, for FE in 4.2 and for RE in sub-section 4.3. Finally, section 5 concludes.

1 Literature review

1.1 Determinants of FDI in Latin America and Caribbean

Latin America is a very heterogeneous region from the point of view of political stability, corruption, business environment, macroeconomic development and business cycle which determines FDI flowing to each particular country.¹ FDI has significantly contributed to the economic development of this region characterised with insufficient amount of capital, since the early 1970s where LAC received 53% of FDI compared with 34% for Africa. The boom in FDI increased in early 1990s, following to the late 2000s when LAC received 25% of the world's FDI, while Asia 64% and Africa 12%.²

Hecock and Jepsen³ examined the political determinants of FDI for LAC stating this is one of the first factors investors look for in relation to this region. There have been studies with various results regarding the political influence on FDI in general also to Latin America. Li and Resnick⁴ conclude that stable authoritarian regimes boost FDI. Contradictory to this is claimed by Jensen⁵ who found out that democracies attract more FDIs. Blanton and Blanton⁶ did not find any difference in the influence of political system on FDI.

Bengoa, Sanchez-Robles performed research whether the economic freedom in the Latin America countries influence the FDI inflows to these countries. They conclude, that variables index of economic freedom and GDP are positively correlated with FDI inflows. Also de Arce, Escribano, Sánchez-Martín analysed macroeconomic variables such as inflation and nominal interest rates and revealed that they do not influence FDI inflows in Latin America, however a higher degree of trade openness has a positive significant effect on attracting FDI.

However there are studies related to Latin America, having revealed that liberal, reformed economies that had performed privatisation policies attract FDI. Trevino suggests that Latin American countries may increase their FDI inflows, by market oriented reforms, such as trade liberalization and privatization. This is also supported by Biglaisier, DeRouen that international trade liberalization has a positive effect on FDI attraction into the LAC. Hecock and Jepsen⁷ found substantial variation in the causes and characteristics of FDI among various sectors of national economies in LAC. FDI into manufacturing is volatile and attracted to regimes with lower level of democracy; FDI into primary sector due to property rights

¹ NEUMEYER, P. – PERRI, F. (2005). Business cycles in emerging economies: the role of interest rates. p. 345.

² BLANCO, L., R., (2012). The Spatial Interdependence of FDI in Latin America, p. 1337.

³ HECOCK, R., D. – JEPSEN, E., M. (2013). The Political Economy of FDI in Latin America 1986–2006: A Sector-Specific Approach. p. 426.

⁴ LI, Q. – RESNICK, A. (2003). Reversal of fortunes: democratic institutions and foreign direct investment inflows to developing countries. p. 175.

⁵ JENSEN, N., M. (2006). Democratic governance and multinational corporations: political regimes and inflows of foreign direct investment. p. 587.

⁶ BLANTON, S., L. – BLANTON, R., G. (2007). What attracts foreign investors? An examination of human rights and foreign direct investment. p. 143.

⁷ HECOCK, R., D. – JEPSEN, E., M. (2013). The Political Economy of FDI in Latin America 1986–2006: A Sector-Specific Approach. p. 426.

protection is preferred into politically stable countries and FDI in services into countries with fiscal responsibility in LAC.

The work of Vial⁸ concludes that size of the FDI inflows to the Latin America economies may be also affected by trade agreements and the distance from investor's corporate headquarters to the receiver country of the FDI and also slightly by previous cultural linkage. In accordance to this result Tekin-Koru and Waldrich⁹ studied the effects of North–South integration NAFTA. The main results was that FDI inflows to Mexico, was positively affected by entering the NAFTA.

Chantasawat et al.¹⁰ studied influence of China on investment-creating and investment-diverting effects on FDI towards LAC. The conclusion is LAC is not viewed as FDI competitor to China, multinationals use it as a complementary FDI location to China,¹¹ not as a competitor.

Vial¹² provided favourable evidence for FDI inflow to LAC when countries are involved in economic integration and trade agreements (MERCOSUR, The Andean Community). They also depend on how far is investor's home country and cultural aspects (Hispanic world).

Ruiz and Pozo¹³ observed Argentina, Brazil, Chile, Colombia, Mexico and Peru receive approximately 85% of the FDI flowing to LAC. Determinants of FDI are: exchange rate and exchange rate (FX) uncertainty, however real exchange rates do not impact FDI meaning countries do not need to manipulate FX rates in order to promote FDI. Depreciated real exchange rate does encourage or discourage FDI. However, the level of real exchange rate uncertainty significantly impacts the level of FDI received. Investors do not tolerate FX uncertainty. Inflation and nominal interest rates do not have a significant effect on FDI.¹⁴ Balasundram¹⁵ concludes that real exchange rate fluctuations have a significant effect on FDI outflows from the U.S. to the Latin American countries. Escribano, Sánchez-Martín,¹⁶ suggests that Latin American institutions may have important role in attracting the FDI inflows to their economies, due to providing an insurance role before the huge exchange rate variability and therefore to avoid large exchange rate costs and uncertainty for the corporations.

1.2 Relation of the Ownership-Location-Internalisation (OLI) Paradigm and the Investment Development Path (IDP) within the Gravity Model of the FDI

The ownership-location-internalisation (OLI) paradigm (eclectic paradigm), studied by Dunning (1993), Neuhaus (2006), Dunning and Lundan (2008) and Dunning (2000). Reflecting them, ownership, location and internationalisation advantages are the main factors, i.e. variables that determine the level and form of and influence of FDI. According to Shimizu (2004) company is interested to undergo overseas investment under the condition of certain benefits: (1) ownership advantages are internal factors of the company such as multinational or local market experience, international strategy. They explain why the company should

⁸ VIAL, J. (2002). Foreign Investment in the Andean Countries.

⁹ TEKIN-KORU, A. – WALDRICH, A. (2010). North–South Integration and the Location of Foreign Direct Investment.

¹⁰ CHANTASAWAT, B. ET AL. (2010). FDI Flows to Latin America, East and Southeast Asia, and China: Substitutes or Complements? p. 533.

¹¹ Except Mexico.

¹² VIAL, J. (2002). Foreign Investment in the Andean Countries.

¹³ RUIZ, I. – POZO, S. (2008). Exchange rates and US direct investment into Latin America. p. 411.

¹⁴ ARCE, M. – MARTÍN, M., E., S. – ESCRIBANO, G. (2014). Do changes in the rules of the game affect FDI flows in Latin America? A look at the macroeconomic, institutional and regional integration determinants of FDI. p. 279.

¹⁵ BALASUNDRAM, M. (2007). An Empirical Investigation of U.S. FDI in Latin America. p. 1.

¹⁶ ARCE, M. – MARTÍN, M., E., S. – ESCRIBANO, G. (2014). Do changes in the rules of the game affect FDI flows in Latin America? A look at the macroeconomic, institutional and regional integration determinants of FDI. p. 279.

invest abroad. Dunning and Lundan (2008) summarise these advantages refer to unique assets gained during favourable conditions on the market. Shimizu (2004) continues (2) Location advantages include industry-level factors such as production factors, sales force intensity, etc. (3) Internalisation factors or country-level factors are corporate internal factors: market growth in the host country, cultural factors. If the benefits are sufficiently high, the company undertakes the investment.

Another theoretical approach to FDI is investment development path (IDP) which is reviewed by Dunning and Narula (2003) in a way that both FDI outflow as well as inflow are positively related to particular country's economic development, structure of the economy and the flow of FDI to particular sectors changes under the influence of the economic development. IDP describes investment development path of a country. This process could be split into five stages. Firstly, the country has nothing to offer to attract FDI, low GDPpc, poor business environment, corruption, etc. There could be an outward FDI at trivial level. Secondly, inward FDI starts to rise while outward FDI stays at low level. Thirdly, Dunning and Narula (2003) emphasize the turning point where the inward FDI growth rate declines and subsequently outward FDI starts to rise providing increase in operating income. In the fourth phase, the outward FDI overtakes the inward FDI flow and continues to grow. Finally, inward, as well as outward FDI keep rising until the equilibrium is reached, that causes the level of net operating income at nil.

According to Krugman,¹⁷ gravity model indicates that among countries with higher distance from each other, the FDI flow tends to decline. The impact of distance on FDI in the gravity model is negative. The simplest form of gravity model could be written:

$$T_{ij} = A \times \frac{Y_i \times Y_j}{D_{ij}} \quad (1)$$

Where T_{ij} are exports from country i to country j or the sum of the foreign trade among them. Y_i is total product of the state i (GDP in the most cases), Y_j for country j . D_{ij} is the distance between country i and j and A is the constant of proportionality. However, due to practical reasons, this formula is used mostly in logarithmic form:

$$\ln T_{i,j} = a + b_1 \ln Y_i + b_2 \ln Y_j + b_2 \ln Y_j + \varepsilon_{ij} \quad (2)$$

The advantage this formula offers is that other variables influencing FDI or trade could be added accordingly. Linnemann¹⁸ added the population of countries or dummy variables (common official language, economic integration zone membership, colonial heritage, etc).

OLI, IDP as well as gravity model study determinants of FDI flows connected to the level of a particular economy. Factor endowments (GDPpc differential) from gravity model are connected to the OLI advantages from the eclectic paradigm and GDPpc explains the stage of the IDP of a particular country.

1.3 Relation between RER and FDI

The effects of the real exchange rate (RER) on the foreign direct investments (FDI) were analysed by using an augmented gravity model developed by Tinbergen (1962). Although Bergstrand (1985, 1989) was first who applied RER in the gravity model, tested model follows Goldberg and Klein (1998) which confirmed that real exchange rate plays an important role in the FDI development. The relationship of the RER on FDI was theoretically

¹⁷ KRUGMAN, P., R. – OBSTFELD, M. (2009). International Economics: Trade and Policy.

¹⁸ LINNEMANN, H. (1966). An Econometric Study of International Trade Flows.

analysed by using an augmented gravity model developed by Tinbergen,¹⁹ however Bergstrand²⁰ was first who applied RER in the gravity model, tested model follows Goldberg and Klein²¹ which confirmed that real exchange rate plays an important role in the FDI development. The influence of the RER on FDI flows is studied by many papers, e.g. Weiguang and Yang,²² Urata and Kiyota,²³ Lee and Min²⁴ and Barrell and Pain.²⁵ These authors suggest the negative impacts of the RER_B in beneficiary country on the FDI inflows to this country, thus appreciation of the RER_A in the developed country leads to the higher FDI outflows from this economy to developing countries. Specifically to our selected region, authors Goldberg and Klein,²⁶ World Bank²⁷ and Athukorala and Rajapatirana,²⁸ found significant relationship between the changes in the Real Exchange rate and FDI inflows to the Latin America economies. Therefore based on these works, we expect negative results of the coefficient RER_B and positive results for the coefficient RER_A in influencing the FDI flows.

2 Methods

2.1 Selection of sample of countries

Based on classification according to the World Bank²⁹ and OECD³⁰ we constructed econometric model studying effect of RER on FDI by using gravity model on selected developed and developing countries (Table 1). In terms of developing countries, we choose from the region of Latin America and Caribbean (LAC) and linked them with high-income countries (Table 1). Our country selection is also based on gravity model, as well as other assumptions such as former colonial ties, political relations, regional economic integrations MERCOSUR³¹ and the Andean Community.

The reason for this is that selected high-income countries have traditionally strong ties on LAC region either as a consequence of colonial history (Spain, UK and France), membership in regional trade blocks Andean Community, associate member of MERCOSUR (Chile), geopolitical and economic interests (USA), economic or financial interests (UK), offshore and banking centre (Switzerland), Australia is the economy located on Southern hemisphere, although of similar geographical distance as European countries, or other (Austria). This region is considered to be of considerable investment potential with economic growth, however these countries still fall behind in terms of GDP per capita compared to the

¹⁹ TINBERGEN, J. (1962). Shaping the world economy; suggestions for an international economic policy.

²⁰ BERGSTRAND, J., H., (1989). The generalized gravity equation, monopolistic competition, and the factor-proportions theory in international trade. p. 143; BERGSTRAND, J., H. (1989). The gravity equation in international trade: some microeconomic foundations and empirical evidence. The review of economics and statistics. p. 474.

²¹ GOLDBERG, L., S. – KLEIN, M., W., (1998). Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange Rate Linkages in Developing Countries. p. 6344.

²² WEIGUO, X., – YANG, Z., (2010). Empirical research on the influence of real exchange rate volatility on US FDI in China. p. 222.

²³ URATA, S., – KIYOTA, K. (2002). Exchange Rate, Exchange Rate Volatility and Foreign Direct Investment.

²⁴ LEE, B. – MIN, B., S. (2011). Exchange rates and FDI strategies of multinational enterprises., p. 586.

²⁵ BARRELL, P., – PAIN, N. (1998) Real Exchange Rates, Agglomerations, and Irreversibilities: Macroeconomic Policy and FDI in EMU. p. 152.

²⁶ GOLDBERG, L., S. – KLEIN, M., W. (1997), Globalization and technology absorption in Europe and Central Asia; the role of trade, FDI, and cross-border knowledge flows.

²⁷ WORLD BANK (2013). *Latin America's Deceleration and the Exchange Rate Buffer*.

²⁸ ATHUKORALA AND RAJAPATIRANA (2003).

²⁹ WORLD BANK (2016). World Bank Country and Lending Groups.

³⁰ OECD, (2016). List of OECD Member countries - Ratification of the Convention on the OECD.

³¹ Mercado común del sur (Southern Common Market).

developed countries. All of the selected high-income countries are OECD countries, i.e. economically most developed countries in the World.³² One of the selected developing countries³³ is OECD member state.

Table 1: Choice of countries subject to research

High-Income Countries (OECD Member States) ³⁴	Developing Countries
Germany	Brazil
Australia	Mexico ³⁵
Switzerland	Dominican Republic
France	Panama
United Kingdom	Colombia
United States of America	Peru
Chile	Ecuador
Spain	Guatemala

Source: Prepared by the author

The differences between them and developing and the least developed countries (LCD) classified by the World Bank (2016) could be measured and compared by their gross domestic product per capita (GDPpc) which provides overview of massive gap between those categories of countries.

2.2 Data

Our datasheet has a structure of panel data and contains 1,088 observations comprising of 8 OECD countries, 8 developing countries from Latin America and Caribbean region (LAC), 23 columns, the observed time period is 1995-2011, i.e. 17 years.

Panel data are specific set of data comprising of cross-sectional and time series dimension. In comparison to time-series, panel data contain more data columns than time-series or even cross-sectional spreadsheets. The advantage is ability to perform estimation with high efficiency due to given higher degrees of freedom. Panel data enable to study adjustment process of the dependent variable in response to changes in values of the independent variables.³⁶ In addition to that, it is possible to construct fixed effects (FE) and random effects (RE) model by pooling time series and cross-sectional data into one column. Pooled ordinary least squares (POLS), FE and RE represent different estimators used by panel data analysis.³⁷ In this paper we will conduct econometric analysis by using all three estimators. One of the most discussed questions connected with panels is the heterogeneity or individual effects of used dates.³⁸ In this respect, it is necessary to distinguish between panel estimators. A basic framework for panel regressions is considered as follow:³⁹

$$y_{i,t} = \beta_1 x_{i,t1} + \beta_2 x_{i,t2} + \dots + \beta_k x_{i,tk} + a_1 z_{i1} + a_2 z_{i2} + \dots + a_q z_{iq} + a_{it} \quad (3)$$

³² LIPKOVÁ, Ľ., ET.AL., (2012). Medzinárodné hospodárske vzťahy.

³³ Mexico.

³⁴ Mexico and Turkey do not qualify as high-income countries despite its OECD membership according to World Bank; WORLD BANK (2016). World Bank Country and Lending Groups.

³⁵ OECD member state.

³⁶ BROOKS, C., (2007). Introductory Economics for Finance.

³⁷ LUKÁČIK, M. – LUKÁČIKOVÁ, A., 2008. Econometric modeling with applications.

³⁸ GREENE, H.W., (2002). Econometric analysis.

³⁹ TORRES-REYNA, O. (2007). Panel Data Analysis Fixed and Random Effects using Stata Princeton, p. 11.

2.3 POLS Regression

POLS is an elementary econometric method to use in panel data regression studies as this method adds all observation into one regression.⁴⁰ The equation of POLS estimator in OLS could be expressed by following formula:⁴¹

$$y_{i,t} = \alpha_i + \beta_{xit} + u_{it} \quad (4)$$

The model expresses the dependency between dependent, i.e. explained variable (y) and independent, i.e. explanatory variables (x), where, i is sectional dimension and t – time dimension of variables. This estimator causes all observations to be merged into the single panel data regression.⁴² POLS estimator ignore the panel structure of the data, its treat to the observations as being serially uncorrelated and the estimates are with big homoscedastic errors trough time period.⁴³

Chan and Cui⁴⁴ highlight the fact OLS regression is feasible under the condition when individual effects are considered as nil, however in case of POLS, differences between uncaptured variables in a particular model are included in normal error. Therefore by performing POLS the total sum of squared differences between the actual values of regression line and actual variables is mineralised.

In order to make full advantage of panel data we should construct error components model where POLS estimator is expressed by formula:

$$y_{i,t} = x_{it} + \alpha_i + \epsilon_{it} \quad (5)$$

In this model, regressor x_{it} is independent from both error components, $E(x_{it}, \alpha_i) = 0$; random effect assumptions holds that if this assumption fails, the results will be biased and $E(x_{it}, \epsilon_{it}) = 0$. Simultaneously, contemporaneous exogeneity assumption requires that idiosyncratic errors are not systematically related to the repressors and if they are independent from each other, $E(\epsilon_{it} / x_{it}, \alpha_i) = 0$.

The choice only for POLS to estimate panel data is generally not advised due to the simplifying assumption of identical behaviour of variables. In this respect FE and RE are advised to consider instead.

2.4 Fixed Effects Regression

FE puts into equation also dummy variable, which is correlated with independent variables and treats α as is partially correlated with the regressor x_{it} . For this reason is this model also known as Least-squares dummy variable (LSDV) model:⁴⁵

$$y_{i,t} = \alpha_i + \beta_{xit1} + \dots + \beta_k x_{i,tk} + u_{it} \quad (6)$$

The disadvantage of this framework is in the possibility of multicollinearity which could occur in case when many variables are introduced.⁴⁶ FE only uses information from variation in

⁴⁰ GUJARATI, D., N. – PORTER, D., C. (2009). Basic Econometrics.

⁴¹ GREENE, H., W., (2003). Reconsidering heterogeneity in panel data estimators of the stochastic frontier model. Journal of Econometrics. p. 269.

⁴² GUJARATI, D., N. – PORTER, D., C. (2009). Basic Econometrics.

⁴³ JOHNSTON, J. – DINARDO, J. (1997). Econometric Methods.

⁴⁴ CHAN, T., S. – CUI, G. (2013). Multinationals and Global Consumers: Tension, Potential and Competition.

⁴⁵ GREENE, H., W., (2003). Reconsidering heterogeneity in panel data estimators of the stochastic frontier model. Journal of Econometrics. p. 269.

⁴⁶ GREENE, H.W., (2002). Econometric analysis.

the x's and y over time for each individual when estimating effects of the explanatory variables on y. The disadvantage is it does not use information on how changes in y across different individuals could be attributable to the different x-values for those individuals. These differences are taken into consideration by the FE.⁴⁷ RE uses both sources of information. FE is almost always more convincing than RE for policy analysis using aggregate data. If the key explanatory variable is constant over time we cannot use FE to estimate its effects on y. If we want to use time varying explanatory variable, RE is preferred instead.⁴⁸ This estimator improves the POLS estimator, due to the fact that it adds dummy variable to each specific unit and introduces the time effects and therefore solved the omitted variable bias observed in the POLS.⁴⁹ In order for this estimator to be consistent and efficient, two conditions must be followed: (i) the regressors must be strictly exogenous and (ii) the error terms *uit* must be serially uncorrelated and homoscedastic.⁵⁰

2.5 Random Effects Regression

Hill, Griffiths, Lim⁵¹ and Wooldridge⁵² analyse when each particular model is more appropriate to use. If random effects are present under the condition $\sigma_u^2 > 0$, then the RE should be used because of: (i) RE estimator considers the random sampling process by which the data were obtained, (ii) estimates effects of variables that are individually time variant as gender, (iii) RE is generalized least squares estimation procedure and FE is a least square estimator. The greater precision of the RE estimator and its ability to estimate the effects of time-invariant variables are related. Gujarati (2003), there are two rules how to decide: (i) if a model contains fewer objects and long time periods, there will not be significant difference between FE model and RE model results, but in this case FE model is preferred and (ii) if many objects for short time period are explored, it is much more important which one will be chosen. If cross-sectional data are considered as random, RE model should be used. If not, FE model will take place.⁵³

2.6 Model

We construct econometric model in order to examine the effects of the RER on FDI by using several independent variables. For the key independent variables see Table 2:

Table 2: Key Independent Variables

Variable Abbreviation	Variable Name	Source	Expected Magnitude
RER_A	Real Exchange Rate of Reporting Country	World Bank – The World Economic Indicators (WDI), accessed via UK Data Service	Negative (-)
RER_B	Real Exchange Rate of Partner Country	World Bank – The World Economic Indicators (WDI), accessed via UK Data Service	Positive (+)

Source: Prepared by the author

⁴⁷ HILL, R., C., – GRIFFITHS, W., E. – LIM, G., C. (2008). Principles of econometrics.

⁴⁸ WOOLDRIDGE, J., M. (2006). Introductory Econometrics.

⁴⁹ Kennedy, P., (2008). *A Guide to Modern Econometrics*.

⁵⁰ GREENE, H.W., (2002). Econometric analysis.

⁵¹ HILL, R., C., – GRIFFITHS, W., E. – LIM, G., C., (2008). Principles of econometrics.

⁵² WOOLDRIDGE, J., M. (2006). Introductory Econometrics.

⁵³ GUJARATI, D., N. – PORTER, D., C. (2009). Basic Econometrics.

The RER_A and the RER_B was calculated as a nominal exchange rate expressed in local currency units, i.e. home currency units in one US Dollar, i.e. foreign currency units consecutively multiplied by the ratio of foreign and home consumer price index (CPI) in following way:

$$RER_{A,B} = E_{H,F} * \frac{CPI_F}{CPI_H} \quad (7)$$

Reflecting Goldberg and Klein,⁵⁴ the increase in RER means the depreciation of home currency, decline in RER causes its appreciation. Based on this we can assume that depreciation of currency will have negative impact on the flow of FDI in case of reporting countries and positive effect in partner countries.

In order to perform quantitative econometric analysis, it is necessary to define dependent, i.e. explained variable and respective independent, i.e. explanatory variables in our model. As we measure impact on FDI, the independent variable of the model is the flow of FDI between reporting, i.e. OECD country and partner, i.e. developing country in logarithmic form. The main independent variables of our interest are RERs (Table 2) of reporting and partner country as we measure effects of the RER on FDI. To be consistent with gravity model, other independent variables that are included in the model could be seen in Table 3.

Table 3: Other Independent Variables

Variable Abbreviation	Variable Name	Source	Expected Magnitude
LOG_GDPA	Logarithm of GDP -Reporting Country	UK Data Service	Positive (+)
LOG_GDPB	Logarithm of GDP -Partner Country	UK Data Service	Positive (+)
LOG_GDPAPC	Logarithm of GDP per capita - Reporting Country	UK Data Service	Positive (+)
LOG_GDPBPC	Logarithm of GDP per capita - Partner Country	UK Data Service	Positive (+)
LOG_DISTANCE	CEPII	CEPII - GeoDist	Negative (-)
TARRIFFSA	Imposed Tariffs by Reporting Country	WTO – Regional Trade Agreements	Negative (-)
TARRIFSB	Imposed Tariffs by Partner Country	WTO – Regional Trade Agreements	Negative (-)
INDEX_OF_OPENESS_A	Index of Openness – Reporting Country	UK Data Service	Negative (-)
INDEX_OF_OPENESS_B	Index of Openness – Partner Country	UK Data Service	Positive (+)

⁵⁴ GOLDBERG, L., S. – KLEIN, M., W., (1998). Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange Rate Linkages in Developing Countries. p. 6344.

DV_TRADEAGR	Existence of Trade Agreement between Countries	WTO – Regional Trade Agreements	Positive (+)
DV_LANGUAGE	Common Language	CEPII - GeoDist	Positive (+)
DV_COLONY	Common Colony History	CEPII - GeoDist	Positive (+)
TRADE_TO_GDPA	Trade to GDP Ratio – Reporting Country	UK Data Service	Positive (+)
TRADE_TO_GDPB	Trade to GDP Ratio – Partner Country	UK Data Service	Negative (-)

Source: Prepared by the author

Having considered above mentioned, econometric model is constructed in following way:

$$\begin{aligned}
 \log FDI_{A,B}^t = & c + \beta_1 RER_A + \beta_2 RER_B + \beta_3 \log GDP_A + \beta_4 \log GDP_B + \beta_5 \log GDP_{APC} \\
 & + \beta_6 \log GDP_{BPC} + \beta_7 \log DISTANCE + \beta_8 TARRIFSA + \beta_9 TARRIFSB + \beta_{10} INDEX_OF_OPENESS_A \\
 & + \beta_{11} INDEX_OPENESS_B + \beta_{12} DV_TRADEAGR + \beta_{13} DV_LANGUAGE + \beta_{14} DV_COLONY \\
 & + \beta_{15} TRADE_TO_GDPA + \beta_{16} TRADE_TO_GDP_B + \epsilon_i
 \end{aligned} \quad (8)$$

3 Results

Tables 4 - 6 present the results of the regression for the econometric analysis in order to examine the effects of the RER on FDI by using several independent variables in accordance with gravity theory of FDI.

Table 4: Regression Results for Coefficient by using POLS, FE and RE estimator

Independent Variable	Coefficient		
	POLS	FE	RE
C	-	-37.69908	-40.96665
LOG_GDPA	1.325628	3.431705	3.508724
LOG_GDPB	0.889705	1.506506	1.388937
LOG_GDPAPC	3.618735	-2.683060	-2.841458
LOG_GDPBPC	-1.054556	-1.277321	-1.125957
LOG_DISTANCE	-15.35572	-3.881490	-3.243741
TARRIFFSA	-0.000307	-0.092317	-0.102246
TARRIFSB	0.382305	0.000958	-0.004524
INDEX_OF_OPENESS_A	0.062149	-0.002808	-0.003618
INDEX_OF_OPENESS_B	0.127757	0.017250	0.017104
DV_TRADEAGR	-2.744102	0.063177	-
DV_LANGUAGE	2.864372	-0.458197	-
DV_COLONY	1.105718	3.392969	-

TRADE_TO_GDPA	-0.087339	0.009533	0.009404
TRADE_TO_GDPB	-0.011951	0.000261	-0.001447
LOG_RER_A	6.750275	-0.501502	-0.578058
LOG_RER_B	-0.383324	-0.266571	-0.251954
Weighted Statistics			
R-squared	0.700099	0.292285	0.270109
Adjusted R-squared	0.688796	0.263763	0.246388
Durbin-Watson	0.223025	1.613183	1.682829
Unweighted Statistics			
R-squared	-	0.580233	0.580233
Durbin-Watson	-	0.076842	0.076842

Source: Results of POLS, FE and RE regression performed by the author

Table 5: Regression Results for Coefficient by using POLS, FE and RE estimator

Independent Variable	t-Statistic		
	POLS	FE	RE
C	-	-1.970170	-2.349683
LOG_GDPA	4.293121	6.288126	6.432207
LOG_GDPB	2.105637	3.664448	3.098213
LOG_GDPAPC	4.220959	-3.714143	-3.731277
LOG_GDPBPC	-1.011169	-2.359852	-2.028295
LOG_DISTANCE	-1.446853	-1.312438	-1.094118
TARRIFFSA	-0.001723	-1.488564	-1.645757
TARRIFSB	5.850982	0.044206	-0.210438
INDEX_OF_OPENESS_A	2.841506	-0.429212	-0.552693
INDEX_OF_OPENESS_B	3.319372	1.560264	1.579359
DV_TRADEAGR	-4.183858	0.257101	-
DV_LANGUAGE	2.616473	-0.256467	-
DV_COLONY	0.881108	1.574206	-
TRADE_TO_GDPA	-5.186054	1.023161	-0.217433
TRADE_TO_GDPB	-0.840997	0.029006	-1.894491
LOG_RER_A	0.634075	-0.188179	1.007449
LOG_RER_B	-4.263859	-2.033899	-0.162939
Weighted Statistics			
R-squared	0.700099	0.292285	0.270109
Adjusted R-squared	0.688796	0.263763	0.246388
Durbin-Watson	0.223025	1.613183	1.682829
Unweighted Statistics			
R-squared	-	0.580233	0.580233

Durbin-Watson	-	0.076842	0.076842
---------------	---	----------	----------

Source: Results of POLS, FE and RE regression performed by the author

Table 6: Regression Results for Probability by using POLS, FE and RE estimator

Independent Variable	Probability		
	POLS	FE	RE
C	-	0.0495	0.0193
LOG_GDPA	0.0000	0.0000	0.0000
LOG_GDPB	0.0359	0.0003	0.0021
LOG_GDPAPC	0.0000	0.0002	0.0002
LOG_GDPBPC	0.3126	0.0188	0.0432
LOG_DISTANCE	0.1487	0.1901	0.2746
TARRIFFSA	0.9986	0.1374	0.1006
TARRIFSB	0.0000	0.9648	0.8334
INDEX_OF_OPENESS_A	0.0047	0.6680	0.5808
INDEX_OF_OPENESS_B	0.0010	0.1195	0.1150
DV_TRADEAGR	0.0000	0.7972	-
DV_LANGUAGE	0.0092	0.7977	-
DV_COLONY	0.3788	0.1162	-
TRADE_TO_GDPA	0.0000	0.3069	0.8280
TRADE_TO_GDPB	0.4009	0.9769	0.0589
LOG_RER_A	0.5264	0.8508	0.3143
LOG_RER_B	0.0000	0.0426	0.8706
Weighted Statistics			
R-squared	0.700099	0.292285	0.270109
Adjusted R-squared	0.688796	0.263763	0.246388
Durbin-Watson	0.223025	1.613183	1.682829
Unweighted Statistics			
R-squared	-	0.580233	0.580233
Durbin-Watson	-	0.076842	0.076842

Source: Results of POLS, FE and RE regression performed by the author

3.1 Results for POLS

The application of this model was accompanied by high R^2 : 0.700099, i.e. 70.0099% of the variation in inflow of FDI into selected developing countries is explained by this model. This can however, be misinterpreted as the value of R^2 increases with each (also non-relevant) variable added to the model.⁵⁵ Relatively low Durbin-Watson of 0.223025 raises the issue of the possibility of autocorrelation of the data.

⁵⁵ GREENE, H.W., (2002). Econometric analysis

The results of POLS estimator could be expressed in following formula:

$$\begin{aligned} \log FDI_{A,B}^t = & 6.75RER_A - 0.38RER_B + 1.33\log GDP_A + 0.89\log GDP_B + \\ & 3.62 \log GDP_{APC} - 1.05\log GDP_{BPC} - 15.36\log_DISTANCE - 0.0003TARRIFSA + \\ & 0.38TARRIFSB + 0.06INDEX_OF_OPENESS_A + 0.12INDEX_OPENESS_B - \\ & 2.74DV_TRADEAGR + 2.86DV_LANGUAGE + 1.11DV_COLONY \\ & - 0.09TRADE_TO_GDPA - 0.38TRADE_TO_GDP_B + \epsilon_i \end{aligned} \quad (9)$$

RER of developed OECD country (LOG_RER_A) did not find to be statistically significant after having performed t-test and probability measure. However, we found positive magnitude of 6.75 of RER_A, i.e. increase in RER of developed country by 1 unit causes growth of outward FDI from OECD countries into developing countries by 6.75%. RER of the developing country (LOG_RER_B) is statistically significant for both t-test and p-test. We found negative coefficient of 0.383, i.e. increase in RER of developing country by 1 unit causes decline of FDI into this economy by 0.38% what is in principle coherent with the economic theory.

In case of other variables we found statistically significant positive results for t-test and probability measure for variables LOG_GDPA (GDP of reporting developed country), LOG_GDPB (GDP of developing country), LOG_GDPAPC (GDP per capita of the reporting country), tariffs in developing country, openness of developing and developed country, negative effect of the existence of trade agreement and positive effect of common language in both countries.

Common colonial history, ratios of trade to GDP, geographical distance, imposed tariffs by developed OECD country and GDP per capita of developing country are not found to be statistically significant in given model. Results are coherent with the economic theory.

3.2 Results for FE

The application of this model was accompanied by low R^2 : 0.270109, i.e. 27.0109% of the variation in inflow of FDI into selected developing countries is explained by this model. Durbin-Watson of 1.682829 is more acceptable than low R^2 . Model is statistically significant as F-statistic of 11.38669 is higher than critical value for F of 1.7166207 at confidence level of 0.95.

The results of FE estimator could be expressed in following formula:

$$\begin{aligned} \log FDI_{A,B}^t = & -40.97 - 0.58RER_A - 0.25RER_B + 3.51\log GDP_A + 1.39\log GDP_B - \\ & 2.84 \log GDP_{APC} - 1.12\log GDP_{BPC} - 3.24\log DISTANCE - 0.102TARRIFSA - \\ & 0.0045TARRIFSB - 0.0036INDEX_OF_OPENESS_A + 0.017INDEX_OPENESS_B + \\ & 0.09TRADE_TO_GDPA - 0.0014TRADE_TO_GDP_B + \epsilon_i \end{aligned} \quad (10)$$

Similarly as in case of POLS estimator, RER of developed OECD country (LOG_RER_A) did not find to be statistically significant after having performed t-test and probability measure. The coefficient of RER_A is negative of -0.578 of RER_A, i.e. increase in RER of developed country by 1 unit causes decline of outward FDI from OECD countries into developing countries by 0.578%. This is not only insignificant from the statistical perspective, but also from the perspective of the economic theory.

RER of the developing country (LOG_RER_B) is not statistically significant for both t-test and p-test. We found negative coefficient of -0.251954, i.e. increase in RER of developing country by 1 unit causes decline of FDI into this economy by 0.25% what is in principle coherent with the economic theory.

GDP of developed and developing countries found out to be positively statistically significant, i.e. increase in GDP of developed country by 1 unit causes increase in outward FDI from this country into developing country by 3.508% and increase in GDP of the developing country by 1 unit causes increase in FDI into this country by 1.3889%. On the contrary, results showed that GDP per capita of both countries is negative what is not coherent with economic theory.

Geographical distance, imposed tariffs, openness of the economy, common language and colonial history did not find to be statistically significant after performing t-test and probability measure, with low value coefficients.

3.3 Results for RE

The application of RE model was accompanied by low R^2 : 0.292285, i.e. 29.2285% of the variation in inflow of FDI into selected developing countries is explained by this model. Durbin-Watson of 1.613183 is more acceptable than low R^2 . Model is statistically significant as F-statistic of 10.24753 is higher than critical value for F of 1.64861849 at confidence level of 0.95. The used unbalanced panel data set do not allow considering two way random effects, a random specification is supposed only for cross-section with these results:

$$\begin{aligned} \log FDI_{A,B}^t = & -37.70 - 0.50RER_A - 0.27RER_B + 3.43\log GDP_A + 1.51\log GDP_B \\ & - 2.68 \log GDP_{APC} - 1.28\log GDP_{BPC} - 3.88\log_DISTANCE \\ & - 0.09TARRIFSA + 0.00096TARRIFSB \\ & - 0.0028INDEX_OF_OPENESS_A + 0.017INDEX_OPENESS_B \\ & + 0.063DV_TRADEAGR - 0.46DV_LANGUAGE + 3.39DV_COLONY \\ & + 0.0095TRADE_TO_GDPA + 0.00026TRADE_TO_GDP_B + \epsilon_i \end{aligned} \quad (11)$$

Similarly as in previously used FE estimator, geographical distance, imposed tariffs, openness of the economy, common language and colonial history did not find to be statistically significant after performing t-test and probability measure, with low value coefficients, with the exception of colonial history (coefficient of 3.39).

Results showed that RER of developed OECD country (LOG_RER_A) did not find to be statistically significant after having performed t-test and probability measure. The coefficient of RER_A is negative of -0.501502 of RER_A, i.e. increase in RER of developed country by 1 unit causes decline of outward FDI from OECD countries into developing countries by 0.501502%. This is not only insignificant from the statistical perspective, but also from the perspective of the economic theory.

RER of the developing country (LOG_RER_B) is statistically significant for both t-test and p-test. We found negative coefficient of -0.266571, i.e. increase in RER of developing country by 1 unit causes decline of FDI into this economy by 0.267% what is in principle coherent with the economic theory.

GDP of developed and developing countries found out to be positively statistically significant, i.e. increase in GDP of developed country by 1 unit causes increase in outward FDI from this country into developing country by 3.43% and increase in GDP of the developing country by 1 unit causes increase in FDI into this country by 1.5065%. On the contrary, results showed that GDP per capita of both countries is negative what is not coherent with economic theory.

The impact of RER I high-income countries and developed countries was different with respect to the used panel data estimator. The summary of obtained is provided in Table 7 below:

Table 7: Comparison of the expected and real results

ESTIMATOR	LOG_RER_A	LOG_RER_B	MATCHING EXPECTATIONS	
Pooled Ordinary Least Squares	+6.750275	-0.383324	YES ⁵⁶	YES
Fixed Effects Method	-5.578058	-0.251954	NO	YES
Random Effect Method	-0.501502	-0.266571	NO	YES

Source: Results of POLS, FE and RE regression performed by the author

Conclusion

Latin America is a very heterogeneous region from the point of view of political stability, corruption, business environment, macroeconomic development and business cycle which determines FDI flowing to each particular country. The economic development of this area has been significantly influenced by FDI. In comparison to other parts of the World, e.g. Asia, LAC has not attracted as much attention as it potentially could have.

The literature on determinants of FDI in LAC is not coherent. There have been studies with various results regarding the political influence on FDI in Latin America. Other studies focused on economic freedom, index of economic freedom and GDP are positively correlated with FDI inflows. Other papers analysed stability of macroeconomic environment and revealed that they do not influence FDI inflows in LAC, however a higher degree of trade openness has a positive significant effect on attracting FDI. Liberal economic policy attributes to increase of FDI. FDI inflows to the Latin America economies may be also affected by trade agreements and the distance from investor's corporate headquarters to the receiver country of the FDI and also slightly by previous cultural linkage. Several studies analysed RERs and FX uncertainty, having revealed that real exchange rates do not impact FDI, i.e. countries do not need to manipulate FX rates in order to promote FDI. Inflation and nominal interest rates also do not have a significant effect on FDI. However, RER fluctuations have a significant effect on FDI outflows from the U.S. to the Latin American countries.

The ownership-location-internalisation (OLI) paradigm, i.e. ownership, location and internationalisation advantages are the main factors, i.e. variables that determine the level and form of and influence of FDI.

In this paper we analyse the issue of RER in high-income and developed countries and its impact on FDI from developed countries into developing countries of LAC region by using gravity model of FDI.

There are several econometric estimators how this can be done. Firstly, the choice of POLS to estimate panel data is generally not advised due to the simplifying assumption of identical behaviour of variables. In this respect FE and RE are advised to consider instead. RE on the contrary, is advised to be used because of: (i) RE estimator considers the random sampling process by which the data were obtained, (ii) estimates effects of variables that are individually time variant as gender, (iii) RE is generalized least squares estimation procedure and FE is a least square estimator. The greater precision of the RE estimator and its ability to estimate the effects of time-invariant variables are related. The disadvantage of this framework is in the possibility of multicollinearity which could occur in case when many variables are introduced.

⁵⁶ Correct magnitude, although not statistically significant

The results for POLS regression provided high R^2 of 0.700099, but the issue of low Durbin-Watson of 0.223025 raises the issue of the possibility of autocorrelation of the data. By analysing RER of developed OECD countries by using POLS we did not find them to be statistically significant. However, we observed positive magnitude of RER of developed countries. i.e. increase in RER of developed country by 1 unit causes growth of outward FDI from OECD countries into developing countries by 6.75. On the contrary, RER of developing LAC countries is statistically significant with negative coefficient of 0.383, i.e. increase in RER of developing country by 1 unit causes decline of FDI into this economy by 0.38% what is in principle coherent with the economic theory.

GDP of reporting developed country, GDP of developing country GDP per capita of the reporting country), tariffs in developing country, openness of developing and developed country were statistically significant with positive impact on FDI flow to LAC countries. There was a negative effect of the existence of trade agreement and positive effect of common language in both countries. Common colonial history, ratios of trade to GDP, geographical distance, imposed tariffs by developed OECD country and GDP per capita of developing country are not found to be statistically significant in given model. Results of POLS are in accordance with the economic theory.

The results of FE did not find RER of both, developed OECD and developing LAC countries statistically significant. The coefficient of developed countries was negative which is not only insignificant from the statistical perspective, but also from the perspective of the economic theory. GDP of both type of countries was statistically significant. Contradictory results which are incoherent with the economic theory showed that GDP per capita of both countries is negative. Geographical distance, imposed tariffs, openness of the economy, common language and colonial history did not find to be statistically significant after performing t-test and probability measure, with low value coefficients.

The statistical analysis was concluded by RE estimator that showed RER of developed countries were not statistically significant with negative coefficient, being irrelevant from economic theory and statistics. On the contrary, RER of developing LAC countries is statistically significant with negative value, i.e. increase in RER of developing country causes decline of FDI into this economy, what is in principle coherent with the economic theory. GDP of both type of countries is positively statistically significant, i.e. increase in GDP of developed country causes increase in outward FDI from this country into developing country. On the contrary, GDP per capita of both countries is negative what is not coherent with economic theory.

The results for RER however, varied in particular regression estimators. POLS regression was according to expectations for both type of countries, although in case of high-income countries RER was not statistically significant, but of desired magnitude. Increase of RER of high-income countries caused increase of FDI to developed countries and increase of RER of developed countries caused decline of FDI flowing into their economies. By using FE, increase in RER of developed country caused decrease of the FDI flow into their economies which was also confirmed by RE estimator.

RERs for high-income countries did not match expectations and were not statistically significant. This might have been caused due to the possibility of multicollinearity which could occur in case when many variables are introduced in model or due to the fact that unbalanced panel data set does not allow considering two way random effects.

References:

1. AHLQUIST, J., S., 2006. Economic policy, institutions, and capital flows: portfolio and direct investment flows in developing countries. In: *Int Stud Quart.* 2006;50(3):681–704. In: *International Studies Quarterly*, 50 (3), 681-704.

2. ARCE, M., E., – MARTÍN, M., E., – S. AND ESCRIBANO, G., 2014. Do changes in the rules of the game affect FDI flows in Latin America? A look at the macroeconomic, institutional and regional integration determinants of FDI. In: *European Journal of Political Economy*, 34, 279-299.
3. BALASUNDRAM, M., 2007. An Empirical Investigation of U.S. FDI in Latin America. In: *Journal of International Business Research* Vol.6(2), pp.1-15
4. BARREL, P., – PAIN, N., 1998. Real Exchange Rates, Agglomerations, and Irreversibilities: Macroeconomic Policy and FDI in EMU. In: *Oxford Review of Economic Policy*. 14(3), p.152
5. BENGGOA, M., – SANCHEZ-ROBLES, B., 2003. Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America. In: *European Journal of Politic Economy*, 19 (3), 529-545.
6. BERGSTRAND, J.H., 1985. The gravity equation in international trade: some microeconomic foundations and empirical evidence. In: *The review of economics and statistics*, pp. 474-481.
7. BERGSTRAND, J.H., 1989. The generalized gravity equation, monopolistic competition, and the factor-proportions theory in international trade. In: *Review of Economics and statistics*, 71(1), pp. 143-153.
8. BIGLAISER, G., – DEROUEN, K.,R, 2006. Economics Reforms and Inflows of Foreign Direct Investment in Latin America. In: *Latin American Research Review*, 41 (1), 51-75.
9. BLANCO, L., R., 2012. The Spatial Interdependence of FDI in Latin Americ. In: *World Development*, 40 (7), 1337-1351.
10. BLANTON, S., L. – BLANTON, R., G., 2007. What attracts foreign investors? An examination of human rights and foreign direct investment. In: *Journal of Politics*, 69 (1), 143-55.
11. BROOKS, C., 2007. *Introductory Economics for Finance*. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press.
12. CHAN, T., S. – CUI, G., 2013. *Multinationals and Global Consumers: Tension, Potential and Competition*. New York: Palgrave Macmillan
13. CHANTASASAWAT, B., ET AL., 2010. FDI Flows to Latin America, East and Southeast Asia, and China: Substitutes or Complements? In: *Review of Development Economics*, 14 (3), 533-546.
14. CHOI, S., W. – SAMY, Y., 2008. Reexamining the effect of democratic institutions on inflows of foreign direct investment in developing countries. In: *Foreign Policy Analysis US*, 4 (1), 83-103.
15. GOLDBERG, I., 2008. *Globalization and Technology Absorption in Europe and Central Asia: The Role of Trade, FDI, and Cross-border Knowledge Flows*. Washington, D.C. : World Bank
16. GOLDBERG, L.S. – KLEIN, M.W., 1997. Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange Rate Linkages in Developing Countries., In: *NBER Working Paper Series*, Dec 1997, p.6344
17. GREENE, H.W., 2002. *Econometric analysis*. 5th ed. edn. New York University.
18. GREENE, W., 2005. Reconsidering heterogeneity in panel data estimators of the stochastic frontier model. In: *Journal of Econometrics*, 126(2), pp. 269-303.
19. GUJARATI, D.N. – PORTER, D.C., 2009. *Basic Econometrics*. New York: McGraw Hill.
20. HECOCK, R., D. – JEPSEN, E., M., 2014. The Political Economy of FDI in Latin America 1986–2006: A Sector-Specific Approach. In: *Studies in Comparative International Development*, 49, 426-447.

21. HILL, R., C., – GRIFFITHS, W., E. – Lim, G., C., 2008. *Principles of econometrics*. 3rd ed. John Wiley & Sons.
22. JENSEN, N., M., 2003. Democratic governance and multinational corporations: political regimes and inflows of foreign direct investment. In: *International Organisations*, 57 (3), 587-616.
23. JOHNSTON, J., – DINARDO, J., 1997. *Econometric Methods*. fourth ed. New York: McGraw-Hill.
24. KRUGMAN, P., R., – OBSTFELD, M., 2009. *International Economics: Trade and Policy*. eight ed. Boston: Pearson.
25. LEE, B., – MIN, B., S., 2011. *Exchange rates and FDI strategies of multinational enterprises*. In: *Pacific-Basin Finance Journal*, 19 (5), 586-603.
26. LI, Q. – RESNICK, A., 2003. Reversal of fortunes: democratic institutions and foreign direct investment inflows to developing countries. In: *International Organisations*, 1, 175-211.
27. LINNEMANN, H., 1966. *An Econometric Study of International Trade Flows*
28. LIPKOVÁ, Ľ., ET AL., 2012. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Sprint dva.
29. LUKÁČIK, M. – LUKÁČIKOVÁ, A., 2008. *Econometric modeling with applications*. . EKONÓM 2008.
30. NEUMEYER, P. – PERRI, F., 2005. Business cycles in emerging economies: the role of interest rates. In: *Journal of Monetary Economics*, 52 (2005), 345-380.
31. OECD, 2016. *List of OECD Member countries - Ratification of the Convention on the NOECD* [online]. OECD. Available at: <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm> [Accessed 4 May 2016].
32. RUIZ, I. – POZO, S., 2008. Exchange rates and US direct investment into Latin America. In: *Journal of International Trade and Economic Development*, 17 (3), 411-438.
33. TEKIN-KORU, A., – WALDKIRCH, A., 2010. North-South Integration and the Location of Foreign Direct Investment. [online], , 29.4.2016. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=890760
34. TINBERGEN, J., 1962. Shaping the world economy; suggestions for an international economic policy.
35. TORRES-REYNA, O., 2007. Panel Data Analysis Fixed and Random Effects using Stata. Princeton University. [online]. OECD. Available at: <https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101.pdf> [Accessed 4 November 2017].
36. TREVINO, L., – DANIELS, J., – ARBELAEZ, H. – UPADHYAYA, K., 2002. Market Reform and Foreign Direct Investment in Latin America. In: *International Trade Journal* 4, p. 367.
37. URATA, S., – KIYOTA, K., 2002. Exchange Rate, Exchange Rate Volatility and Foreign Direct Investment. [online], , 1.5.2016. Available at: https://www.mof.go.jp/english/international_policy/convention/asem/tyou042c.pdf.
38. VIAL, J., 2002. *Foreign Investment in the Andean Countries*. CID Working Paper [online]. . Available at: <https://www.hks.harvard.edu/index.php/content/download/69215/1249670/version/1/file/085.pdf> [Accessed 2. May 2016].
39. WEIGUO, X., – YANG, Z., 2010. Empirical research on the influence of real exchange rate volatility on US FDI in China In: *Hangzhou, China, 4-6. Dec. 2010*. IEEE, pp. 222-225.
40. WOOLDRIDGE, J., M. (2006), *Introductory Econometrics*, 3rd edition, Mason: Thomson Higher Education

41. WORLD BANK, 2013. *Latin America's Deceleration and the Exchange Rate Buffer*. Semiannual Report ed. Washington: Office of the Regional Chief Economist.
42. WORLD BANK, 2016. World Bank Country and Lending Groups. [online]. OECD. Available at:
43. KENNEDY, P., 2008. *A Guide to Modern Econometrics*. sixth ed. Oxford: Blackwell Publishing.

Contact:

Ing. Martin Kocúrek, MSc

Faculty of National Economy

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovakia

e-mail: martin.kocurek@euba.sk

Correlation of Corporate Income Categories and their Relation to Cost of Capital

László Koloszar – Balázs Kállay

^a Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics, University of Sopron, Erzsébet st., no. 9
H-9400 Sopron, Hungary, e-mail: koloszar.laszlo@uni-sopron.hu

^b adviser, expert, Autoliv Iskola u. 38, H-9483 Sopronkövesd, Hungary; e-mail: balazs.kallay@autoliv.com

Abstract

This paper attempts to present the correlation of the capital based enterprise income categories. Also an aim to show some methodologically wrong point of view which are widely recommended in the literature. The article uses a special graphical analytic framework developed by the authors. The paper presents the meaning of net income, earnings before interest and taxes, economic profit and market risk premium, and shows their relationships as well as their connection to the cost of capital from a microeconomic point of view and also lay out the possible corporate scenarios and a summarising illustration. The developed graphical representation framework can be applied very well also in the field of education as a comprehension-aiding tool. It is also greatly useful to understand the reasons for the connections behind the income categories, and through that to evaluate the usability of the capital-based profitability indices. The properly chosen profitability indices help in the making of the right business decision, through it improving the competitiveness of the company.

Key words: net income, earnings before interest and taxes, economic profit, market risk premium, cost of capital, required rate of return, weighted average cost of capital

JEL Classification: D24, G31, M21

Introduction, Objectives

When measuring the income created by the company **we subtract some type of corporate input from some type of corporate output**. The calculation of certain income categories, due to their simplicity, does not normally cause any issues; however, the correlation between these as well as the exploration of their relation to the corporate cost of capital often does. The aim of the study therefore is to present the correlation of certain income categories together with the graphical analytic framework developed by the authors that serves to present the correlations of income categories and capital-based profitability indices. We also lay out the possible corporate scenarios and a summarising illustration. The paper uses a conceptual point of view. Understanding the reasons for the connections behind the income categories provides a proper basis for the evaluation of the usability of the vast amount of capital-based profitability indices that can be found in the literature. The properly chosen profitability indices help in the making of the right business decision, through it improving the competitiveness of the company.

1 Required rate of return (cost of capital)

The net income produced by the company is interpreted as the difference between income and costs. In case the value is positive, the company is profitable, if negative, it makes a loss. However, this is very little information regarding whether it is worth it for the owner of the capital to operate this enterprise on the long run.

Let's assume that the enterprise achieves a 30-million EUR income with 29 million EUR costs by tying up 50 million EUR of total capital. Therefore it is profitable, the net income is 1 million EUR. However, this only means a 2% return on assets. Naturally, this is not sufficient for the capital owner since his capital yields more even if he does not run an enterprise but deposits his money in the bank. The question is, how much is enough then?

When investing capital, we perform two things at once.

We invest the available amount in a given opportunity on the long run, possibly **risk-free** (i.e. without the chance of losing the capital). **For tying up our capital we expect compensation, we can call it the cost of equity.** For instance, if we put the amount in question in the bank, we would get interest paid after it. However, bank deposits themselves also hold risks since even a bank can go bankrupt (as the crisis of the past years has proven this right).

Economic experts view investments in the government bonds market as the least risky (Vernimmen et al., 2009) (Berk and DeMarzo, 2014). Of course, even here we can find a counterexample – there are countries in whose bonds investments are risky – but in general it can be said that assets invested in government bonds guarantee risk-free (or at least the least risky) interest rate (r_f). In our enterprise we tie up capital for the long run, therefore we choose the appropriate long-term interest rate such as the 10-year government benchmark bond yield.

It is not likely, however, that we would be content with this, since we take risks when running an enterprise. For higher risk-taking one expects greater compensation. **Having an own enterprise comes with higher risks than government bond-market investments viewed as zero-risk, so it is justifiable to expect some sort of premium for taking risks. The risk premium investors earn by holding market risk is the difference between the market portfolio's expected return and the risk-free interest rate ($r_m - r_f$).** Normally by this we mean the average market risk premium of the chosen industry. It is logical to make the comparison within the industry since it holds different risks to open up a grocery store than to start a factory that produces bearings.

It can happen, however, that the risk of our own enterprise differs from the industry risk. For example, we are further away from the resources or possess no established distribution channel, maybe there is an insufficient supply of skilled labour force in the region, etc., so our risk is greater. On the other hand, it can also be smaller. These individual factors can be included in our calculations if the systematic risk is adjusted by a β value. If $\beta < 1$, then our risk goes below the average industry risk and in case $\beta > 1$, it goes above it.

Therefore, the required rate on return can be calculated in the following way:¹

$$i = r_f + (r_m - r_f) * \beta$$

Does this apply only to our own money (the value of equity, V_E) or also to the loans credited for the operation of the enterprise (the value of debt, V_D)?

The success of the enterprise depends on whether it can manage to offer the right product or service to customers at a price for which they are willing to purchase it while the company's costs are also recovered. To achieve this, a shop chooses the location, determines the opening hours, employs staff, purchases goods and so on for example. If the shop is located at the wrong place, the opening hours are inadequate, the employee is careless, its goods are of worse quality than those of its competitor or there are always supply shortages, the customers will lag behind and the enterprise will fail.

Naturally, we could find a rare example where the success of the enterprise can depend on a specifically skilled co-worker (i.e. the success is determined by the labour market), but in the case of the vast majority of enterprises the determinant factor is the goods market.

¹ See also: (Illés, 2008); (Juhász, 2012).

Everything comes down to whether an appropriate number of customers purchase the product/service or not.

The customer of the company clearly does not consider whether the entrepreneur has financed their firm from equity or debt when purchasing a product. The customer is indifferent about the company's capital structure (the ratio of equity and debt) and since risk is determined on the goods market where the customer is king (Illés, 2008), **the capital structure should be indifferent in terms of taking risks as well. Therefore we should expect the same rate of return on debts as on equity.**

In the case of debt, however, the internal breakdown of the required rate of return is a little different. Namely, in case of debt, a part of the total required return has to be submitted to the owner of the capital (e.g. to the bank from whom we received the credit). This interest rate on debt (r_D) is actually the cost of foreign capital. The entrepreneur has to pay interest to the bank so, based on the line of reasoning above, only the sum on top of the interest rate ($i - r_D$) is left of the required rate of return on debt (which is equal to that on equity).

The previous thoughts are summarised in Figure 1 which presents the cost of capital (required amount of return) graphically (grey area).

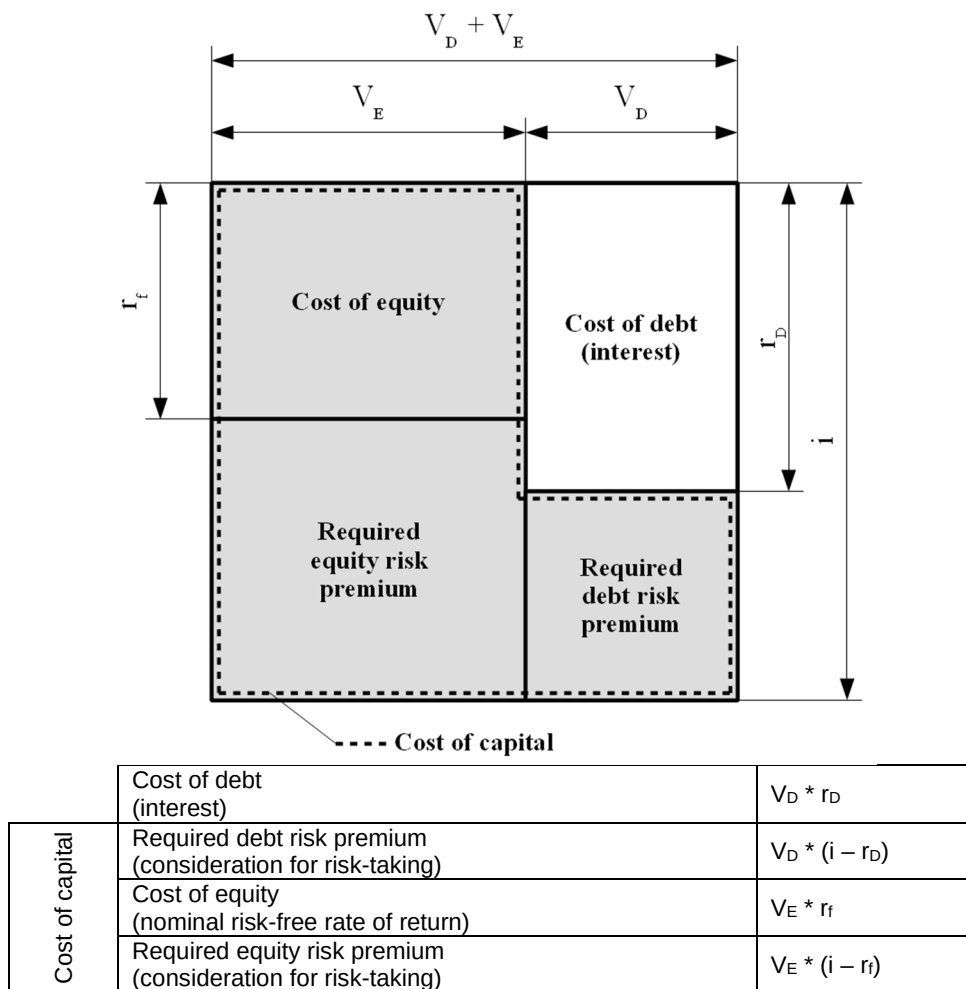

Figure 1: The components of required rate of return

Source: Own edition

Featuring the weighted average cost of capital (WACC) as the required rate of return is widely spread. The calculation method of WACC is the following (Koller et al., 2010):

$$WACC = \frac{V_E}{V_E + V_D} * i + \frac{V_D}{V_E + V_D} * r_D * (1 - T_C)$$

where T_C is the corporate tax rate.

The concept of the weighted average cost of capital takes as starting point the fact that it is sufficient to require only the interest costs on debt as return. Moreover, since interest cost and therefore interest reduce net income, the required return on interest can be reduced by its share of income tax; it is sufficient if it only generates the reduced value proportional to $(1 - t)$. Namely, if we used equity instead of debt, the required return would become the required rate of return on equity as opposed to paying interest, from which we would have to pay taxes which does not have to be done after the interest. From this we can conclude that the required return of the interest can be reduced by the tax rate.²

This approach, however, is wrong! The different treatment of debt and equity assumes that we take out a loan so that we can pay its interest. If we thought that way, where would the gain of the entrepreneur be? They would only take out a loan to pay its interest? Or in order to achieve additional income by involving it in the enterprise? If we accept that the entrepreneur's risk is realised on the goods market which does not differentiate between the involvement of equity and debt, then neither can we do so. It is wrong to say that it is sufficient for debt to only pay off its interests. **This methodologically wrong point of view makes debt seem relatively cheaper** since the interest of a loan is normally below the aggregate required rate of return, so **this drives enterprises towards taking out loans – and therefore towards indebtedness – while it shows investment opportunities that would not be economic in case of levying the real required rate of return as appropriate.**³

2 Income categories

2.1 Net income

To put it simple, **it means the company's earnings before taxes**, so it measures the difference between all incomes and all costs and so it quantifies the profit or loss achieved by the company.

$$\text{Net Income} = \text{Income} - \text{Expenses}$$

If the net income is positive, the enterprise is profitable, if it is negative, it makes a loss.

We cannot compare the return on capital of two companies since it is almost sure that they operate with different capital structures, so their required rate of return also differs. Furthermore, this statement also stands for comparing an enterprise's performance over the years since, due to new borrowings and paybacks of loans, the company operates with a different capital structure each year.

If, however, we add (back) interest to the net income, we arrive at such an income category (EBIT) that, at a given amount of capital, can be compared at given required returns. The EBIT-value per unit capital therefore provides an opportunity to compare enterprises since it is independent of the capital structure.

² See also: Rappaport (1998).

³ See also: Illés (2002).

2.2 Earnings before interest and taxes (EBIT)

EBIT therefore bypasses the aforementioned problem and **refers to the return on all capital**.

$$\text{EBIT} = \text{Net income} + \text{Interest}$$

Since it is **unrelated to capital structure**, the EBIT-value per unit capital **provides a possibility to compare enterprises**. Net income does not make this possible; with that, “only” investigations based on the comparison with the required rate of return can be made intra-company in the field of economic profitability.

But why? We expect a certain cost of capital related to the use of our capital ($V_E * r_f$) as well as our risk-taking ($V_E * (i - r_f)$ and $V_D * (i - r_D)$). While the cost of equity is only an expense, the cost of debt (i.e. interest: $V_D * r_D$) is also a cost which appears in the total costs. Therefore, when calculating net income, we also subtract interest from the production value. However, if we operated the enterprise with the same amount of capital, but the ratio of equity and debt were different, the extent of interest would also change accordingly:

more debt → more interest and lower cost of capital,

more equity → less interest and higher cost of capital.

This is shown in Figure 2 (the grey area shows the cost of capital), on which the ratio of equity is much higher in the figure on the left than in that on the right at equal amounts of total capital. Even though we expect the amount related to the required rate of return on every capital unit in both cases, this will obviously be a greater sum in the case of the left-hand side scenario due to the differences in capital structure.

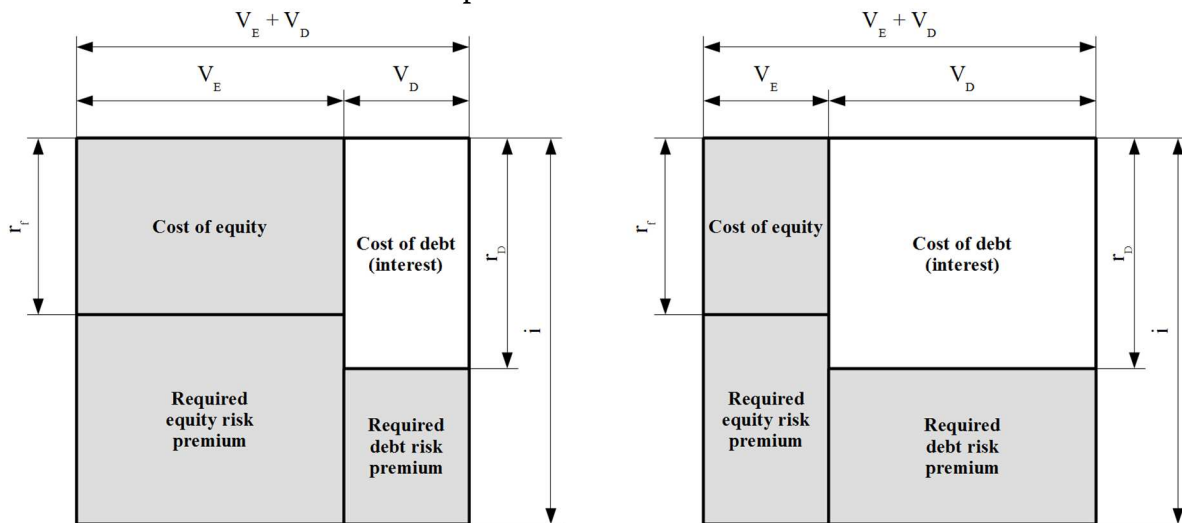

Figure 2: The development of cost of capital as a function of capital structure

Source: Own edition

The two extremes can only occur in case of a company relying solely on equity or solely on debt, even if the latter is more of a theoretical category (Figure 3).

If there is only equity involved in the enterprise, no interest is being paid; on the other hand, the cost of capital increases since the cost of equity applies for all capital units. In case of debt-financing only, however, exactly this component does not appear so the cost of capital will be lower but the interest cost that decreases income will be more substantial.

In both cases, the size of the boxes is exactly the same as in earlier cases. **The total required yield on capital defined for a given amount of capital is the same for all types of capital structure.**

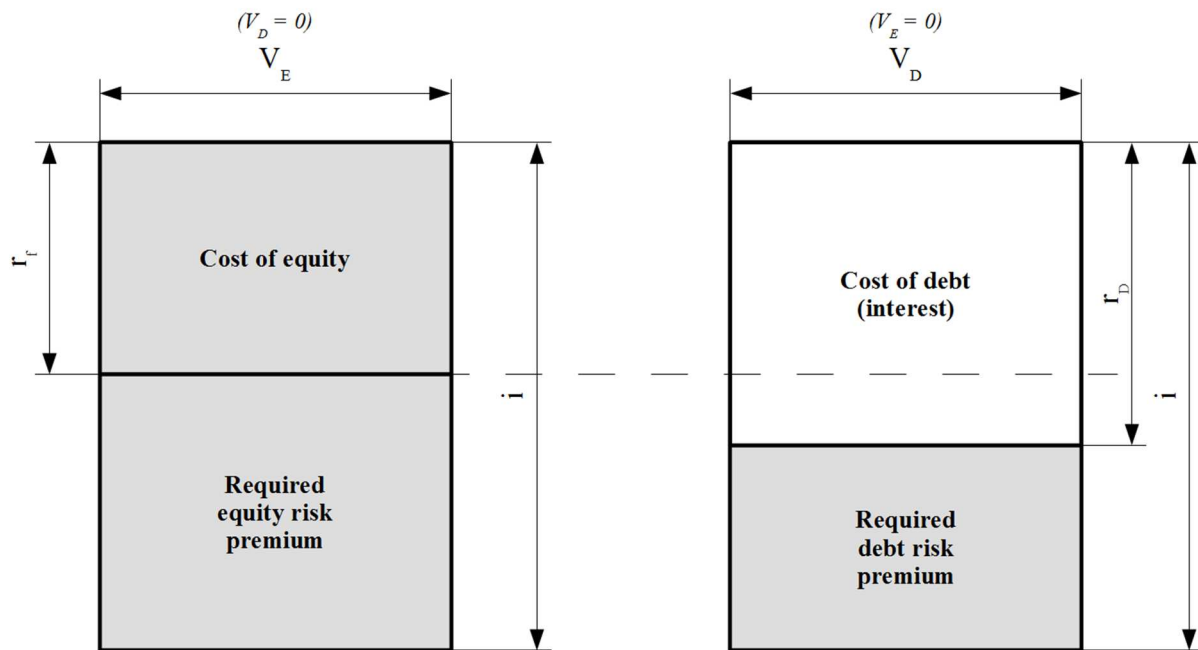

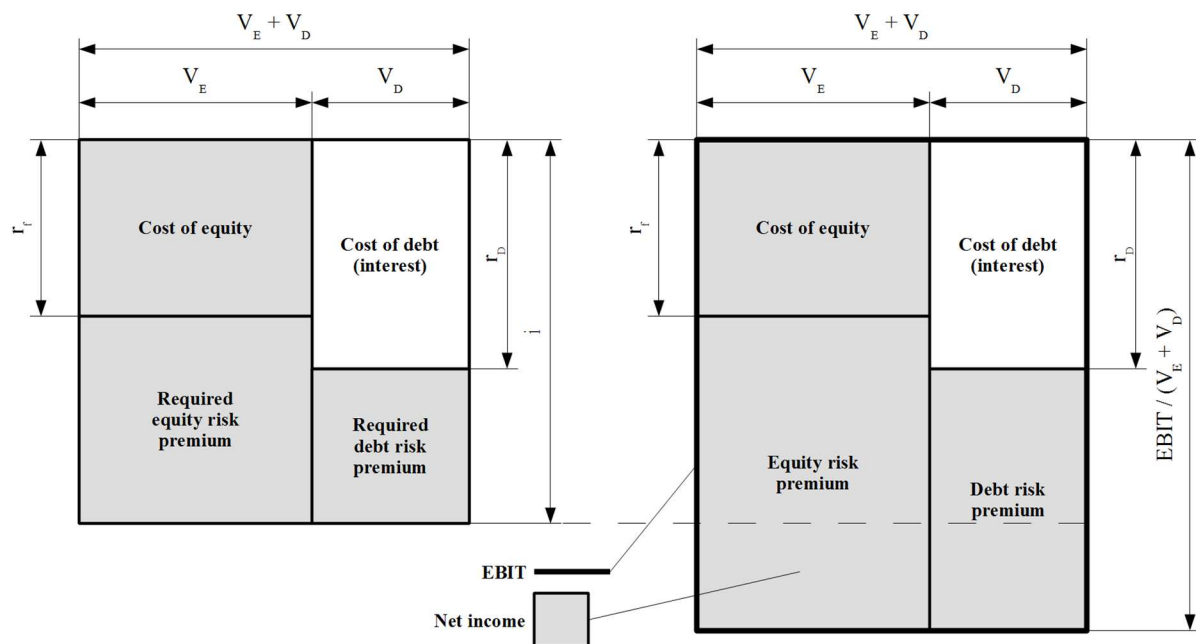
Figure 3: The development of cost of capital in case of equity-based and debt-based enterprises

Source: Own edition

In case of a given amount of total capital, the amount of cost of capital therefore depends on the capital structure, i.e. on the ratio of equity and debt. Two companies' net income (determined for one EUR capital) cannot be compared for this reason since it is almost sure that they operate with different capital structures so their cost of capital also differs. Furthermore, this statement also stands for comparing an enterprise's performance over the years since, due to new borrowings and paybacks of loans, the company operates with a different capital structure each year; i.e. **the comparison of net incomes is not possible**.

In the following Figure (4),⁴ EBIT means the size of the entire box on the right which is always the same size. The net income is the grey area on the right which can be compared to the cost of capital on the left. However, the size of these grey areas depends on the capital structure.

⁴ In order to make all components easy to overview, we first present the correlations through the example of a profitable and economic enterprise.

Cost of debt		$V_D * r_D$	Earnings before interest and taxes	Cost of debt	$V_D * r_D$
cost of capital	Required debt risk premium	$V_D * (i - r_D)$		Debt risk premium	$V_D * (EBIT / (V_E + V_D) - r_D)$
	Cost of equity	$V_E * r_E$		Cost of equity	$V_E * r_E$
	Required equity risk premium	$V_E * (i - r_E)$		Equity risk premium	$V_E * (EBIT / (V_E + V_D) - r_E)$

Figure 4: Earnings before interest and taxes (EBIT) and Net income

Source: Own edition

2.3 Economic profit

This measure shows how well the company did in comparison with the entrepreneur's expectations. **We can speak of economic profitability when the enterprise's net income is greater than the cost of capital.**

$$\text{economic profit} = \text{net income} - \text{cost of capital}$$

Positive economic profit is actually the reward for innovation and we can realise it because we are further ahead in the quality of management – this can mean a number of things: in cost management, in marketing, in quality and so on – than our competitors. This additional sum, paired with appropriate investment, can be the base of the innovative advantage of the following years.

Negative economic profit signals the lack of our realised net income in comparison to our expectations.

In Figure 5 we can see a positive economic profit whose realisation exceeded expectations.

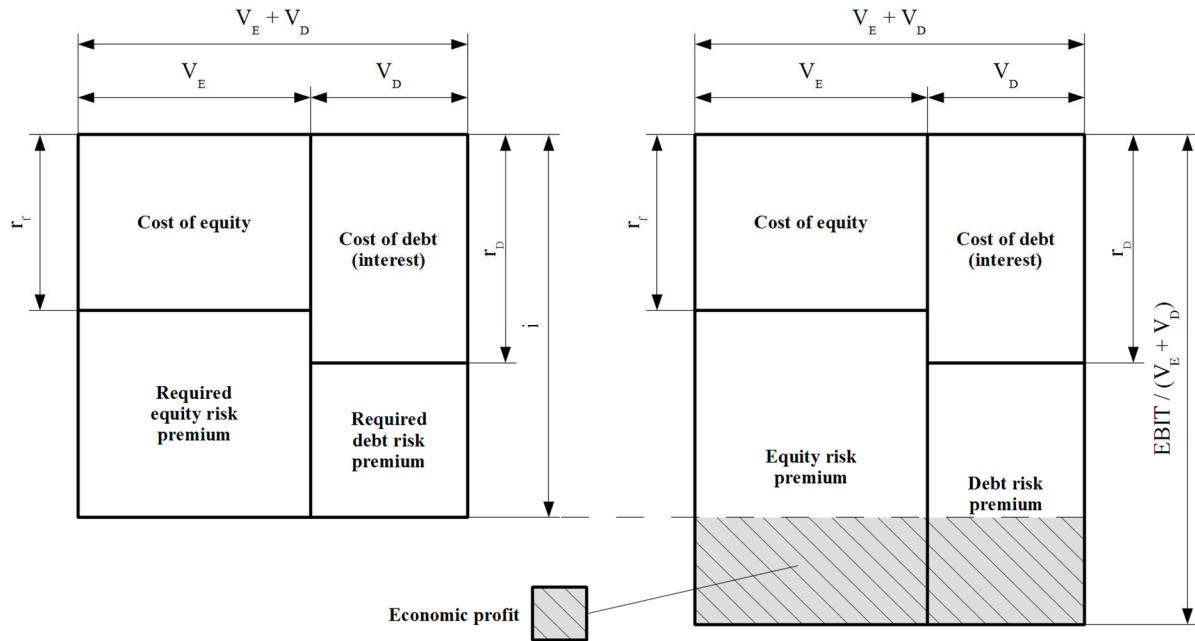

Figure 5: Economic profit

Source: Own edition

From this we can conclude that it can be even calculated the following way:

$$\text{Economic Profit} = \left(\frac{\text{EBIT}}{V_E + V_D} - i \right) * (V_E + V_D)$$

2.4 Market risk premium (MRP)

Market risk premium is the amount of profit generated as consideration for risk (Berk and DeMarzo, 2014). The cost of equity is the part we would receive risk-free if we invested the capital in an available risk-free option (e.g. government bonds) instead of an enterprise. The amount of profit generated above this is the consideration for taking risks (Illés, 1997).

The owner of debt also takes risks with the investment, they are the secondary risk-takers. This means that for lending their capital they also want to realise higher returns than the returns that are available risk-free. This is why the interest rate is higher than the risk-free rate of return ($r_D > r_f$). The additional amount is the market premium of the creditors – for taking risks – which the entrepreneurial activity also has to generate. **Therefore, the market premium will be the sum of the market premiums generated for the entrepreneur (MRP_E , MRP_D) and for the owner of debt (MRP_I).**

$$MRP_I = V_D * (r_D - r_f)$$

$$MRP = MRP_E + MRP_D + MRP_I$$

This is what we can see in the following Figure (6) (the grey area in the right-hand side figure).

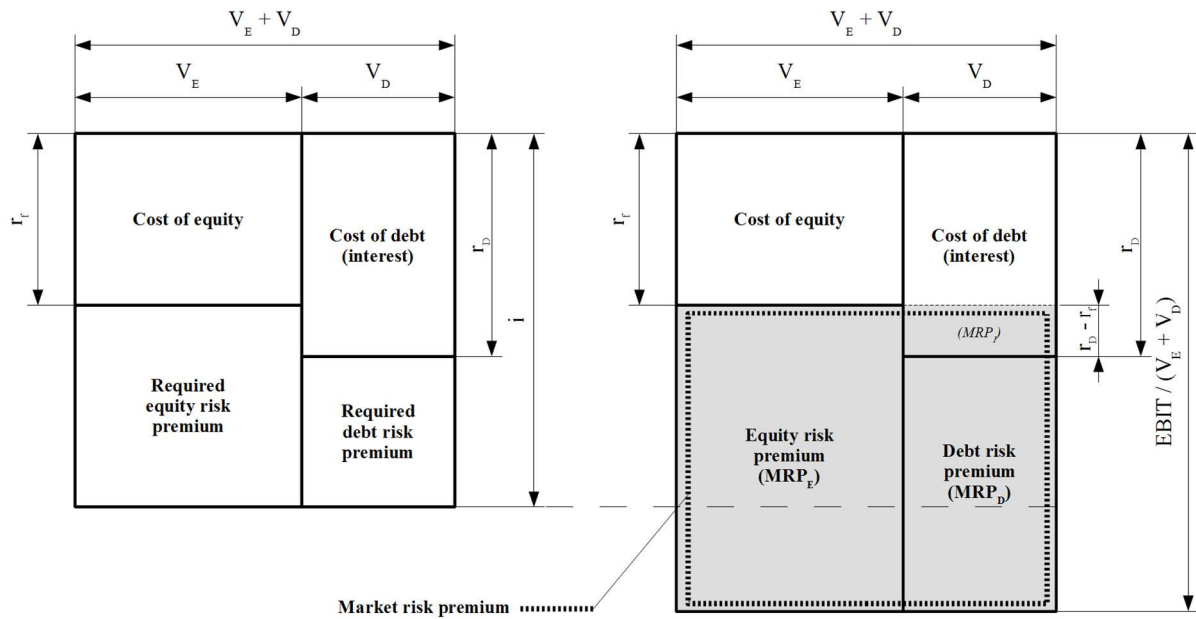

Figure 6: Market risk premium (MRP)

Source: Own edition

As it can be seen from the figure, we can approach market risk premium as the return generated as the consideration for risk by subtracting the risk-free returns $[(V_D + V_E) * r_f]$ from the return on total capital (EBIT):

$$MRP = EBIT - (V_D + V_E) * r_f$$

3 Potential scenarios in the comparison of corporate income and cost of capital

Of course not all companies achieve positive economic profit. In the followings let us overview all the possible scenarios:

First scenario $[i < EBIT / (V_D + V_E)]$

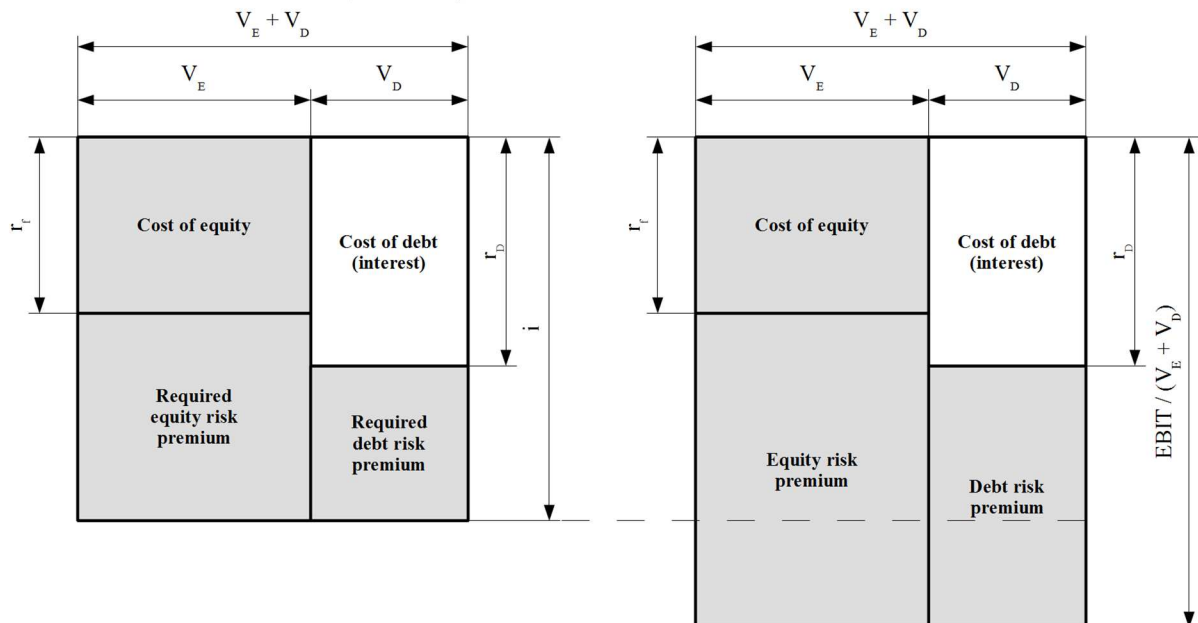

Figure 7: First scenario

Source: Own edition

The first case is the already introduced basic scenario where positive economic profit is generated by the company.

Second scenario [$i > EBIT / (V_D + V_E)$; $EBIT / (V_D + V_E) > r_D$]

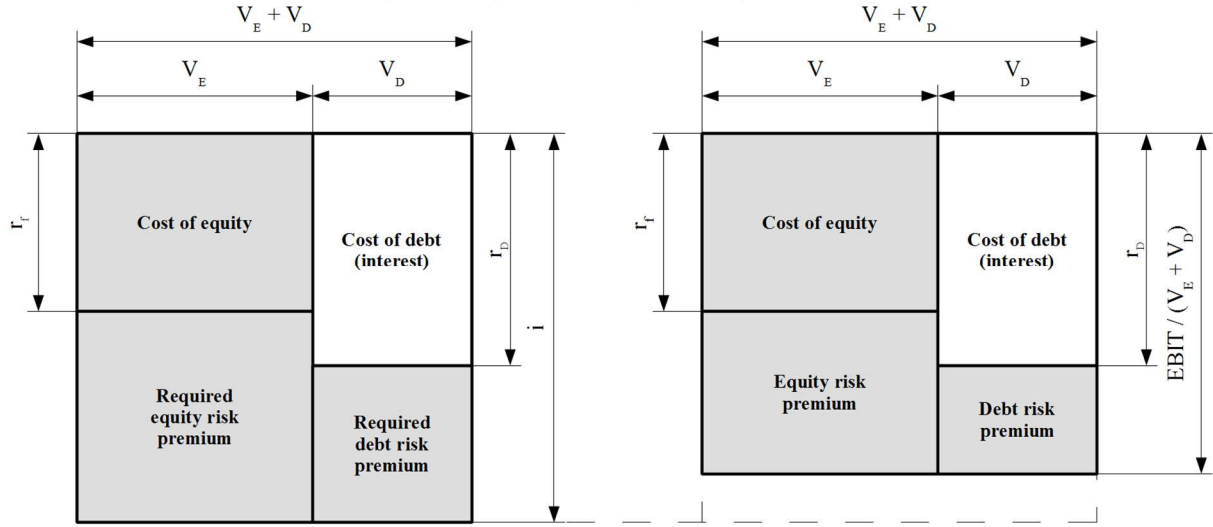

Figure 8: Second scenario

Source: Own edition

In the second scenario, no positive economic profit is generated. Though the company produces more than the risk-free return and the debt also yields enough to cover interest, the realised consideration for risk falls short of the required value (Required equity risk premium > Equity risk premium and Required debt risk premium > Debt risk premium).

Third scenario [$i > EBIT / (V_D + V_E)$; $EBIT / (V_D + V_E) < r_D$; $EBIT / (V_D + V_E) > r_f$]

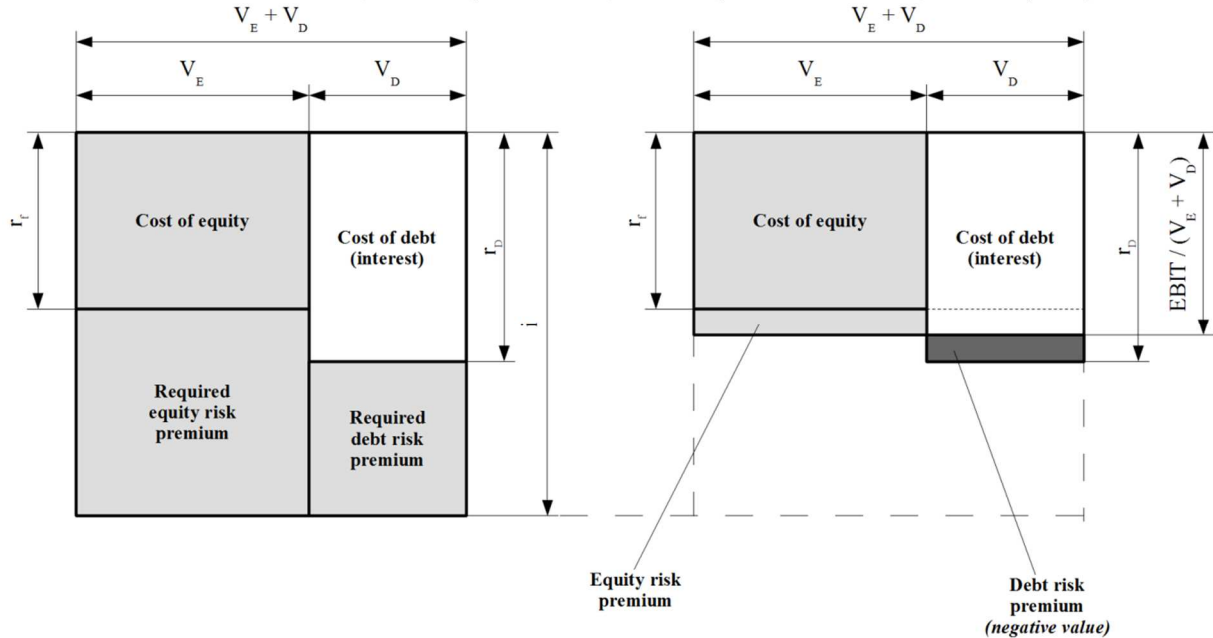
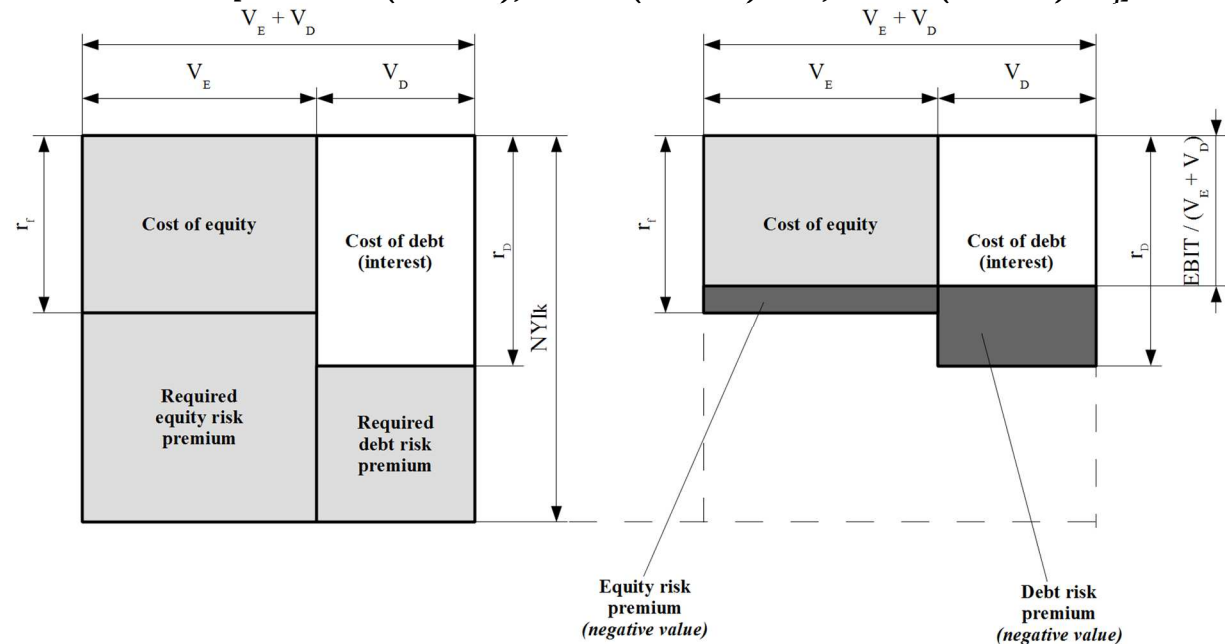

Figure 9: Third scenario

Source: Own edition

In this scenario, the equity risk premium is extremely low but still positive, but the debt risk premium is already negative so the debt could not yield enough to cover its cost

indifferent in terms of taking risks as well. Therefore, we should expect the same rate of return on debts than on equity. The cost of capital should be formulated based on this.

Based on the microeconomic point of view we built our graphical representation framework, that makes the Correlation of Corporate Income Categories and their Relation to Cost of Capital perspicuous through the vizualization of the complex topic. It is utilizable to understand the reasons for the connections behind the income categories, and through that to evaluate the usability of the capital-based profitability indices.

For example in the graphical framework it is visible that using the Return on Equity is not always practical, because the value of the debt risk premium, which is part of the numerator of the indicator, is accounted as the equity's performance. This means that aside from the part that was generated from the net income by the equity, the debt risk premium generated by the debt is part of the numerator, thus if the investment of the debt is successful, in a way that it was successful in investing above the level of the debt interest, then the indicator deforms upwards compared to the real yield of capital because of the leverage. In this case the indicator from companies with same efficiencies shows the one that has more debt to be the more beneficial. In case the investment of the debt is not successful (you couldn't invest above the level of the debt interest), then the indicator deforms in the opposite way. This time the debt risk premium after the debt take a negative value. This means that the debt was unable to produce the cost of the usage (the interest), so the missing pieces has to be covered from a different source. This source is primary the profit generated by the equity. The unsuccessful borrowing trims down the profit generated by the equity. In this case from the two companies, the one that has more debt is have a lower Return on Equity indicator, because the unsuccessful borrowing means a bigger income decrease in retrospect.

Thus, **the indicator is not capable to compare the efficiency of companies.** The structure of the capital is usually different in different business years for a given company, because the companies for example pay off their previous debts constantly, while they can bring in new sources as well. Because of this, the indicator **cannot be used for the comparison of the efficiencies in different business years for a given company.**

The indicator is not suitable to determine the reach of economic profitability, because we cannot construct comparable scale with the indicator. However the profitability is visible from its value, but this is also easily ascertainable from the net income without calculation.

The properly chosen profitability indices help in the making of the right business decision, through it improving the competitiveness of the company.

Conclusion

In the following Figure (11) we summarised the certain income categories following the example of a profitable and economic enterprise.

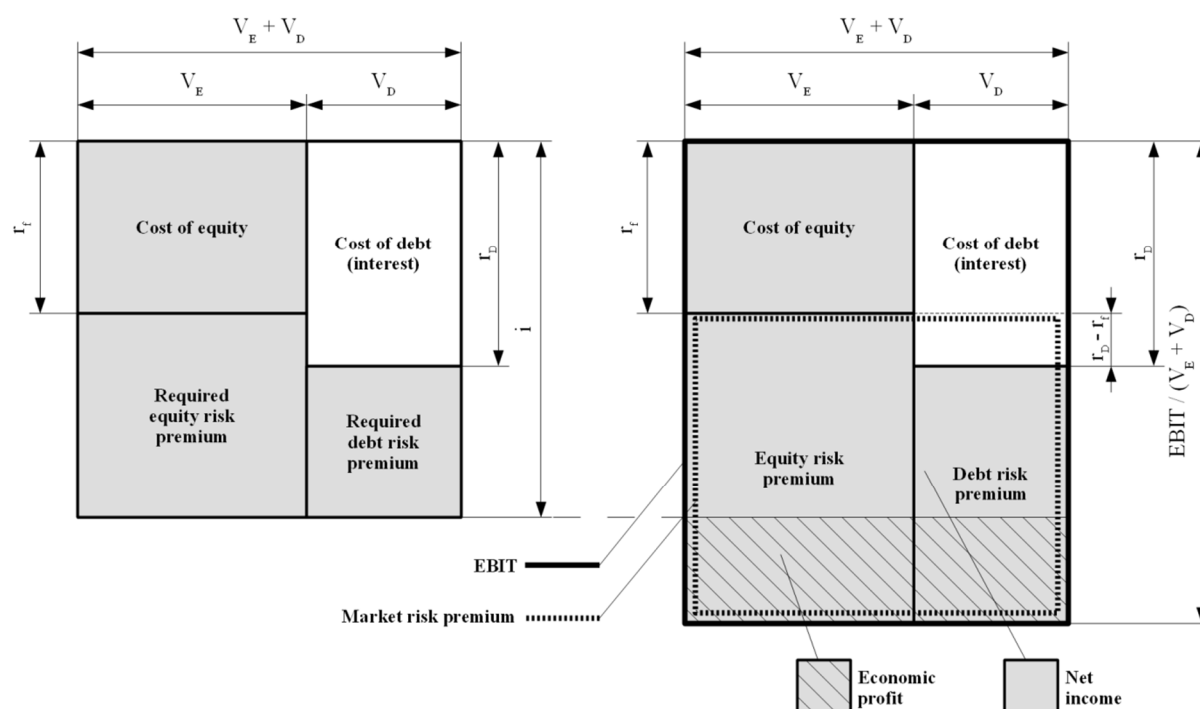

Figure 11: Summary of income categories

Source: Own edition

The graphical representation framework based on the microeconomic point of view, according to the previously expressed discussion, is a good basis for the detailed evaluation of the capital-based profitability indices. The elaboration of this is not among the objectives of this paper.

References:

1. BERK, J. and DEMARZO, P. (2014), *Corporate finance*, Pearson, Boston.
2. ILLÉS, M. (1997), "A kalkulatív kamatláb szerinti tőkehozam-elvárás", *Vezetéstudomány*, Vol. 28 No. 1, pp. 16-27.
3. ILLÉS, M. (2002), "Fundamental Differences of the Discount Rate", *Theory, Methodology, Practice*, Vol. 1 No. 1, pp. 15-19.
4. ILLÉS, M. (2008), *Vezetői gazdaságtan*, Kossuth Kiadó, Budapest.
5. JUHÁSZ, L. (2012), *Vállalati erőforrás-gazdálkodás*, University of West Hungary Press, Sopron.
6. KOLLER, T., GOEDHART, M. and WESSELS, D. (2010), *Valuation. Measuring and managing the value of companies*, Wiley, New Jersey.
7. RAPPAPORT, A. (1998), *Creating Shareholder Value. A Guide for Managers and Investors*, Free Press, New York.
8. VERNIMMEN, P., QUIRY, P., DALLOCCHIO, M., LE FUR, Y. and SALVI, A. (2009), *Corporate finance: theory and practice*, Wiley, Southern Gate, Chichester.

Contact:

Assoc. prof. László Koloszar, PhD.

Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics

University of Sopron

Erzsébet st., no. 9

H-9400 Sopron

Hungary

e-mail: koloszar.laszlo@uni-sopron.hu

Balázs Kállay, PhD.

adviser, expert

Autoliv

Iskola u. 38

H-9483 Sopronkövesd

Hungary

e-mail: balazs.kallay@autoliv.com

VOJENSKÝ ASPEKT ÚSILIA ČÍNY O STATUS SUPERVEĽMOCI

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Abstrakt:

Cieľom práce je priblížiť vzostup vojenských schopností Číny v rámci jej úsilia o status superveľmoci. Článok sa najprv pozrie na vojenské výzvy, ktorým Čína čelí. Následne sa práca bližšie zameria na rozvoj jednotlivých zložiek čínskych ozbrojených síl, s dôrazom na námorníctvo. Ďalej bude pozornosť venovaná vojenskej spolupráci Číny s inými štátmi a na jej zapojenie do misií OSN. Z práce vyplýva, že čínske ozbrojené sily za vlády prezidenta Si Ťin-pchinga prechádzajú značným rozvojom, pričom dôraz je na projekciu sily v zámorí. Metódami práce boli štúdium a analýza tlačených aj internetových zdrojov, najmä vedeckých časopisov, bielych kníh a webových stránok relevantných oficiálnych zdrojov a médií.

Kľúčové slová: Čína, ozbrojené sily Číny, multipolarita, mierové misie OSN

JEL klasifikácia: F50, F52

Abstract:

The aim of this work is to present the rise of the military capabilities of China as part of its striving for superpower status. The article will first look at the military challenges facing China. Next, the work will focus on the development of the components of China's armed forces, with emphasis on its navy. Attention will then be directed to China's military cooperation with other countries and its engagement in UN missions. The article demonstrates that the Chinese armed forces under Xi Jinping are undergoing significant development, with focus being on overseas power projection. The main methods used were the study and analysis of printed and online sources, mainly online databases of scientific journals, white papers and internet pages of the relevant official sources and media.

Key words: China, China's armed forces, multipolarity, UN peacekeeping missions

JEL Classification: F50, F52

Úvod

Článok má za cieľ priblížiť nárast vojenskej moci Čínskej ľudovej republiky (ďalej len „Číny“), s dôrazom na názory piatej generácie čínskeho vedenia pod prezidentom Si Ťin-pchingom. Uvedené názory sú artikulované v bielych knihách, ktoré zverejňuje čínska vláda. Najprv sa článok zameria na regionálne a globálne vojenské výzvy, ktorým Čína čelí podľa bielych kníh. Vzápätí sa práca pozrie na rozvoj čínskeho vojenského námorníctva, ktoré sa stáva najvýznamnejšou zložkou ozbrojených síl kvôli nárastu čínskych záujmov v zámorí. Pozornosť bude venovaná aj ostatným zložkám čínskych ozbrojených síl, teda Čínskej ľudovo oslobodeneckej armády (ČĽOA). Ďalej bude rozobratá vojenská spolupráca Číny s vybranými partnerskými krajinami a jej zapojenie do misií OSN. Metódami práce boli štúdium a analýza tlačených aj internetových zdrojov, najmä vedeckých časopisov, bielych kníh a webových stránok relevantných oficiálnych zdrojov a médií.

Tento vojenský vzostup je jedným z prvkov čínskych aspirácií na supervelmocenský status. Jedna z definícií supervelmoci hovorí, že ide o štát, ktorý má globálne záujmy a prostriedky na presadzovanie týchto záujmov. K tomu sa neskôr pridala ďalšia definícia supervelmoci ako štátu, ktorý je po jadrovom útoku schopný odvetu rovnako zničujúcim protiútokom. Tým došlo k previazaniu statusu supervelmoci so statusom jadrovej veľmoci a s doktrínou MAD. Krejčí definíciu supervelmoci rozvíja, keď okrem globálnych (či dokonca kozmických) záujmov a nástrojov zdôrazňuje aj potrebu existencie vôle na napĺňanie týchto záujmov. Takisto navrhuje podmienku, že pre supervelmoc „výkon mocenskej role ve svetovom systéme je spojen se schopností přesunout dostatečnou sílu kamkoliv ve světě. Jde tedy o schopnost a možnost mít v globálním měřítku dostatek základů buď klasického typu nebo v podobě moderních letadlových lodí“.¹

V dôsledku ekonomického rozvoja Číny sa rapídne navyšujú výdavky na obranu a iné investície do vojensko-bezpečnostnej sféry. Čína argumentuje, že jej ozbrojené sily boli zanedbávané v minulých desaťročiach, keď čínske vlády prioritne alokovali zdroje na ekonomický a sociálny rozvoj a investície do infraštruktúry. Čínske ozbrojené sily a bezpečnostné zložky teda trpia zastaranou výbavou a nie sú pripravené čeliť novým bezpečnostným hrozbám, ktoré sa rozmáhajú v novom miléniu. Čína si prvýkrát uvedomila svoju zaostalosť v dôsledku prvej vojny v Perzskom zálive z r. 1990 – 1991, ktorá sa stala výkladnou skriňou americkej (a západnej) vedecko-technologickej prevahy vo vojenskej sfére.² To bol impulz, aby Čína začala viac investovať do reformy ozbrojených síl. Ako napísal René Pawera, „Ozbrojené sily buduje tak, aby boli početne, technologicky schopné účinne pôsobiť v rámci jej strategických záujmov. Vytvára najmodernejšie vojenské technológie spájané s kybernetickou vojnou a vesmírnymi technológiami, umiestňuje satelitnú techniku vo vesmíre, buduje vlastný, veľmi účinný navigačný systém.“³ S rozšírením svojich ekonomických záujmov do celého sveta Čína takisto pociťuje potrebu vyvíjať aktivity na ochranu týchto záujmov, ako aj svojich občanov v zahraničí, proti hrozbám akými sú terorizmus, pirátstvo či organizovaný zločin.

Čína prezentuje svetu vlastný výklad svojej vojenskej a bezpečnostnej politiky napr. prostredníctvom bielych kníh, ktoré sú vládou zverejňované nielen v čínskom, ale aj v anglickom jazyku. Cieľom je teda zjavne ponúknuť tento výklad čo najširšiemu svetovému publiku. Najaktuálnejšie publikované vládne biele knihy týkajúce sa vojenskej a bezpečnostnej oblasti je biela kniha o nasadení čínskych ozbrojených síl z r. 2013 a biela kniha o vojenskej stratégii Číny z r. 2015. V týchto bielych knihách sú stručne vysvetlené priority a zámery Číny vo vojensko-bezpečnostnej oblasti.

1 Regionálne a globálne vojenské výzvy podľa Číny

V bielej knihe o nasadení čínskych ozbrojených síl sa objavuje téza, že Čína musí vybudovať ozbrojené sily, ktorých sila odzrkadľuje nové, významnejšie postavenie Číny vo svete.⁴ Čínske investície do obrany sa dajú vnímať ako prirodzený dôsledok ekonomického rozmachu krajiny. Zároveň tým dochádza k obnoveniu tradičnej mocenskej rovnováhy v regióne, keď Čína bola po stáročia jednoznačným centrom moci na Ďalekom východe. Vojenský vzostup Číny je jedným z najjasnejších znakov formujúcej sa multipolarity vo svete.

Podpora konceptu multipolárneho sveta a odmietanie hegemonizmu sa objavuje aj v bielej knihe o vojenskej stratégii Číny. V nej sa Čína zaväzuje, že sa nebude usilovať o hegemoniu, či expanziu alebo správať sa hegemonickým spôsobom, a bude sa stavať proti

¹ KREJČÍ, O. (2001): Mezinárodní politika, s. 149

² BERNSTEIN, R. – MUNRO, R. H. (1997): The Coming Conflict With America, s. 23

³ ŠKVRNDA, F. – PAWERA, R. – WEISS, P. (2008): Mezinárodní bezpečnost, s. 102

⁴ (2013): The Diversified Employment of China's Armed Forces

hegemonizmu a mocenskej politike v akejkolvek podobe.⁵ Popri klasických hrozbách ako extrémizmus, terorizmus či separatizmus zo strany síl snažiacich sa o nezávislosť Tibetu či východného Turkistanu, sú v bielej knihe menované aj hrozby súvisiace s usporiadaním moci vo svetovom systéme. Medzi ne sú zdôraznené hrozby zo strany síl presadzujúcich hegemonizmus, mocenskú politiku a neo-intervencionizmus (*There are, however, new threats from hegemonism, power politics and neo-interventionism.*),⁶ pričom tieto hrozby nie sú v dokumente bližšie definované. Biela kniha ani nemenuje konkrétne štáty, ktoré za týmito hrozbami stoja.

Na iných miestach však biela kniha menuje konanie konkrétnych štátov, ktoré prispieva k „vážnym obavám medzi inými krajinami regiónu“.⁷ Na prvom mieste spomedzi vymenovaných štátov sú USA a ich stratégia *rebalancing* (obnovy rovnováhy) do regiónu, ako aj „posilňovanie vojenskej prítomnosti a vojenských aliancií v regióne“.⁸ To predstavuje zmenu oproti bielej knihe z r. 2013, v ktorej sa píše, že „istá krajina posilnila svoje ázijsko-pacifické vojenské aliancie, rozšírila svoju vojenskú prítomnosť v regióne a často v ňom zvyšuje napätie“⁹ – čo je jasný odkaz na USA. Na druhej strane Japonsko je jasne identifikované (popri iných nemenovaných susedoch) ako zdroj problémov vo Východočínskom mori, konkrétne v otázke vlastníctva súostrovia, ktoré Čína označuje ako Ťiao-jü (... *Japan is making trouble over the Diaoyu Islands*).¹⁰ Takisto biela kniha z r. 2015 obviňuje Japonsko zo snáh zbaviť sa povojnových mechanizmov, ktoré viedli k jeho demilitarizácii prostredníctvom reorganizácie svojej bezpečnostnej a vojenskej politiky.

V otázke sporných oblastí Východočínskeho a Juhočínskeho mora Čína zdôrazňuje svoju teritoriálnu integritu a suverenitu nad týmito oblasťami, ako aj práva a záujmy, ktoré jej prináležia. Vo všeobecnej rovine zmieňuje že „niektorí prímorskí susedia podnikajú provokatívne akcie a posilňujú svoju vojenskú prítomnosť na útesoch a ostrovoch, ktoré ilegálne okupujú“¹¹ bez identifikácie týchto susedov. Ide však o jasný odkaz na štáty, ktoré majú s Čínou územné či námorné spory. V prípade Východočínskeho mora sú to Japonsko a Tchaj-wan; v Juhočínskom mori ide najmä o Vietnam, Filipíny a Malajziu, do menšej miery aj o Indonéziu a Brunej. V Juhočínskom mori majú všetky tieto štáty s Čínou spor o Spratlyho ostrovy; Čína sa s Vietnamom sporí aj o Paracelské ostrovy a s Filipínami ešte aj o plytčiny Scarborough a Macclesfield. Dôvodom sporov sú údajné ložiská ropy a zemného plynu, ktoré sa v sporných oblastiach majú nachádzať, čo však nie je potvrdené. Ďalej ide o lukratívne oblasti pre rybolov a dôležité námorné trasy.¹² Všetky štáty regiónu majú tieto a iné územné spory aj medzi sebou navzájom, avšak Čína je v oblasti najasertívnejšia. Rovnaká zdržanlivosť Číny menovať konkrétne krajiny platí aj v pasáži o nemenovaných krajinách mimo regiónu, ktoré „sa miešajú do záležitostí regiónu Juhočínskeho mora; niekoľko málo z nich využíva proti Číne letecké a námorné sledovanie a prieskum zblízka“,¹³ čo núti Čínu zabezpečiť svoje zmienené námorné práva a záujmy. Posilňovanie čínskej, ale aj americkej vojenskej prítomnosti v oblasti poukazuje na rast významu ázijsko-pacifického regiónu ako nového ekonomického a strategického centra sveta, čo odzrkadľuje aj americký „obrat k Ázii“ za administratívy prezidenta Baracka Obamu.

Medzi bezpečnostné otázky v bezprostrednom okolí Číny, ktorým musí byť pripravená čeliť, dokument tiež zmieňuje nestabilitu na kórejskom polostrove

⁵ (2015): China's Military Strategy

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ (2013): The Diversified Employment of China's Armed Forces

¹⁰ Ibid.

¹¹ (2015): China's Military Strategy

¹² LASERRE, F. (2005): L'imbraglio juridique et militaire en mer de Chine du Sud, s. 84-86

¹³ (2015): China's Military Strategy

a v severovýchodnej Ázii, potrebu zjednotenia s Tchaj-wanom a teritoriálne spory medzi Čínou a istými neidentifikovanými pevninskými susedmi. Tiež sa v bielej knihe píše, že rovnako nemenované „protičínske sily sa nikdy nevzdali snahy vyvolať farebnú revolúciu“ v Číne. Cieľom čínskych ozbrojených síl je aj udržanie bezpečnosti a stability na periférii Číny. Nie je tu spomenutá úloha ozbrojených síl iných krajín, z čoho sa dá usúdiť, že Čína predpokladá výhradné postavenie svojich ozbrojených síl v tejto oblasti. Tu možno vidieť paralely s ruským konceptom blízkeho zahraničia alebo vnímaním Karibskej oblasti ako „amerického Stredomoria“ zo strany USA.¹⁴ To by mohlo naznačovať, že Čína sa socializovala k západnej tradícii veľmocenskej politiky. Čínsky prístup k statusu supervel'moci by v takom prípade nebol natoľko odlišný od jej predchodcov. Je však potrebné pritom zohľadniť stáročnú prítomnosť Číny v tomto regióne. Čína sa pritom (zatiaľ) takto neangažuje vo vzdialenejších regiónoch, čo je v kontraste s celosvetovou pôsobnosťou ozbrojených síl USA (a predtým európskych koloniálnych veľmocí).

2 Rozvoj vojenského námorníctva

Z oboch bielych kníh vidno rastúce ambície a záujmy Číny nielen vo svojom susedstve, ale aj vo vzdialenejších oblastiach. Na viacerých miestach sa opakujú vyhlásenia o potrebe čínskych ozbrojených síl predstavovať pilier regionálneho a svetového mieru či prispievať k jeho udržaniu, alebo potrebe brániť čínske záujmy v zámorí. Tieto záujmy sú čím ďalej tým dôležitejšou súčasťou základných národných záujmov Číny, úmerne s rastom zapojenia čínskej ekonomiky do globálneho ekonomického systému.¹⁵ Samotná existencia záujmov v zámorí (aj keď zatiaľ len ekonomických) poukazuje na rastúci supervel'mocenský status Číny. Príprava čínskych ozbrojených síl na vojenský konflikt bude v budúcnosti kláť dôraz na námorné konflikty v súlade s rastúcou prítomnosťou Číny v iných regiónoch sveta a na svetových moriach, ktoré tieto regióny spájajú. S tým súvisí aj deklarovaná potreba chrániť námorné obchodné a komunikačné trasy, boj proti pirátstvu aj zmienená ochrana svojich námorných práv a záujmov. K týmto záujmom patrí v prvom rade využívanie zdrojov potrebných pre čínsky hospodársky rozvoj, ďalej aj ochrana obchodnej flotily a čínskych občanov v zahraničí. Námorníctvo ľudovo oslobodeneckej armády, čiže čínske vojenské námorníctvo, má teda postupne rozšíriť svoje zameranie z obrany pobrežných vôd aj na obranu na otvorenom mori. Podľa bielej knihy je potrebné opustiť tradičnú mentalitu, podľa ktorej sú pozemné operácie pre Čínu dôležitejšie než námorné, a teda pozemné vojsko má prioritu pred námorníctvom. Význam svetových morí pre Čínu prudko rastie, čo znamená potrebu budovania moderného námorníctva a transformáciu Číny na námornú veľmoc.¹⁶ Zdôraznená je pritom výstavba moderných ponoriek, torpédoorbcov a fregát.

Je zaujímavé, že v bielych knihách nie je zmienená výstavba či kúpa lietadlových lodí, ktoré sú v súčasnosti vnímané ako hlavný prostriedok projekcie sily v zámorí. Napriek tomu však Čína má program výstavby lietadlových lodí. V súčasnosti má jedinú lietadlovú loď – *Liaoning*, bývalú sovietskú loď *Varjag*, ktorú Čína kúpila od Ukrajiny. Dokončuje však aj stavbu ďalšej, nazvanú *Šantung*, ktorá bude prvou lietadlovou loďou postavenou v Číne.¹⁷ Hoci je takisto budovaná na základe sovietskych lietadlových lodí, má byť oveľa modernejšia než *Liaoning*. Očakáva sa, že bude plne vybavená a funkčná do r. 2020. Pritom už plánuje tretiu lietadlovú loď, ktorá by mala byť podobná tým americkým. Vysoký predstaviteľ čínskeho námorníctva Jin Čuo vyhlásil v rozhovore pre čínsky denník *Global Times*, že Čína potrebuje najmenej 5 – 6 lietadlových lodí, aby dokázala zabezpečiť dve bojové skupiny

¹⁴ COHEN, S. B. (2009): *Geopolitics. The Geography of International Relations*, s. 135

¹⁵ (2013): *The Diversified Employment of China's Armed Forces*

¹⁶ Ibid.

¹⁷ (2017): *China's 3rd aircraft carrier to feature 3 steam catapults, no advanced launch system – report*

v západnom Tichomorí a dve ďalšie v Indickom oceáne na ochranu svojich záujmov.¹⁸ Vzhľadom na to, že lietadlové lode sú ofenzívnym vojenským prostriedkom, absencia dôrazu na ne v bielych knihách môže byť vnímaná ako snaha Číny dištancovať sa aspoň v deklaratórnej rovine od útočných konotácií, ktoré sú spájané s lietadlovými loďami. V takom prípade sa toto opomenutie môže javiť ako snaha Číny vymedziť sa voči USA, pre ktoré sú lietadlové lode hlavným prostriedkom v ich vojenských intervenciách vo svete po studenej vojne.

Čína musí byť schopná ochrániť svoje práva a záujmy, či už bezpečnostné alebo rozvojové, na mori aj v zámorí. Má aj udržiavať vojenskú prítomnosť v (nešpecifikovaných) relevantných moriach. Zároveň sa má podieľať na medzinárodnej námornej spolupráci proti tradičným a netradičným hrozbám, ako aj na dialógoch o námornej bezpečnosti. Vyzdvihnutá je najmä misia proti pirátom v Adenskom zálive. Čína má aj posilniť operačné schopnosti námorníctva v prípade operácii, ktoré nemajú vojenský charakter (*military operations other than war*), ako sú záchranné operácie, eskortovanie obchodných lodí či evakuácia čínskych občanov z oblastí postihnutých krízami. Tým Čína dáva najavo, že ako rastúca supervelmoc má čo ponúknuť pri riešení problémov na svetových moriach a je potrebné pri týchto riešeníach brať do úvahy aj čínske záujmy.

3 Ostatné zložky čínskych ozbrojených síl

No Čína sa nevenuje len posilňovaniu svojho námorníctva. Pozemná armáda, oficiálne Pozemné sily ľudovo oslobodeneckej armády, mení dôraz svojho zamerania z obrany na mobilitu. Podobne aj čínske vojenské letectvo, čiže Vzdušné sily ľudovo oslobodeneckej armády, má rozšíriť svoj záber z teritoriálnej obrany aj na útočné operácie a strategickú projekciu sily. Za tým účelom Čína vyvíja stíhačky novej generácie, ako aj obranné technológie ako rakety zem-vzduch, komunikačné systémy či systém včasného varovania. Zároveň si uvedomuje rastúcu hrozbu vojenského využitia kyberpriestoru. V súvislosti s tým plánuje urýchléné založenie kybernetických síl. Uvedomuje si aj potrebu celkovej informatizácie ozbrojených síl v súlade s revolúciou vo vojenských záležitostiach.

Biele knihy sa venujú aj jadrovým zbraniť Číny. Deklarujú, že Čína nikdy nevstúpi do pretekov v jadrovom zbrojení a nepoužije jadrové zbrane v konflikte ako prvá. Nepoužije jadrové zbrane vôbec proti štátom, ktoré nevlastnia jadrové zbrane, alebo v bezjadrových zónach. Čína podľa týchto dokumentov udržiava počet jadrových zbraní na nutnom minime pre zabezpečenie vlastnej národnej bezpečnosti. Na druhej strane ale má v úmysle posilniť svoje kapacity pre strategické odstrašovanie.¹⁹ Problematike jadrových zbraní a odzbrojeniu sa Čína venuje aj v stanovisku k reforme OSN z júna 2005. Podľa neho by všetky jadrové mocnosti mali uzavrieť zmluvu, že nepodniknú jadrový útok ako prvé. Takisto by sa mali právne zaviazovať, že nepoužijú jadrovú zbraň (a ani nebudú hroziť jej použitím) proti štátom, ktoré jadrové zbrane nemajú.²⁰

Čína sa tiež obáva militarizácie vesmíru. Čína deklaruje odmietanie tohto trendu, spolu s podporou medzinárodnej spolupráce pri mierovom využívaní kozmu. V súvislosti s tým však bola Čína kritizovaná za skúšobné „zostrelenie“ svojej nefunkčnej meteorologickej družice balistickou strelou stredného doletu 11. 1. 2007 (údajne sa odohrali aj ďalšie skúšky v r. 2010, a každoročne od r. 2013).²¹ Tento krok podľa západných štátov predstavoval veľký krok k militarizácii vesmíru. Čínsky test však treba vidieť v kontexte krokov americkej administratívy prezidenta Busha ml., ktorá v r. 2002 odstúpila od Zmluvy o protibalistických strelách (*Anti-Ballistic Missile Treaty*), ktorá napr. umožňovala USA rozvíjať protiraketovú

¹⁸ (2017): 2nd carrier almost complete

¹⁹ (2015): China's Military Strategy; (2013): The Diversified Employment of China's Armed Forces

²⁰ (2005): China's Position Paper on UN Reforms

²¹ (2015): SC-19 ASAT

obranu vo vesmíre. USA si takisto vyhradzuje právo riadiť sa svojimi záujmami pri využívaní vesmíru a vyvíja podobné antisatelitné zbrane. Je nutné vziať na vedomie, že USA aj ZSSR vykonávali skúšky antisatelitných zbraní v 80. rokoch, čiže Čína len doháňa technologickú priepasť medzi ňou a oboma jadrovými supervelmocami.²² Čínske deklarácie proti militarizácii kozmického priestoru môžu byť vnímané aj ako snaha zviazať ruky USA, ktoré by mali v potenciálnych kozmických pretekoch v zbrojení jasnú prevahu.

4 Vojenská spolupráca Číny

No biele knihy neopisujú len konfrontačný aspekt rozvoja ozbrojených síl. Veľkú pozornosť venujú aj kooperatívne aspektu, čo je vidieť napr. v úlohe čínskych ozbrojených síl „rozširovať vojenskú a bezpečnostnú spoluprácu a prehĺbovať vojenské vzťahy s vedúcimi mocnosťami, susednými štátmi a inými rozvojovými krajinami“.²³ Takto sa Čína počas vlády prezidenta Chu podieľala na 62 vojenských cvičeniach rôzneho charakteru s 31 krajinami.²⁴ Takisto presadzuje založenie regionálneho rámca pre bezpečnosť a spoluprácu, efektívnych a spravodlivých mechanizmov kolektívnej bezpečnosti a opatrení na budovanie dôvery. Hlavnou zásadou vojenskej spolupráce je, že by nemala byť namierená proti tretím krajinám. Prvoradá pozornosť je v dokumente venovaná spolupráci s Ruskom v rámci strategického partnerstva. Predpokladá sa rozšírenie vojenskej spolupráce na nové sféry a nové úrovne. Vzájomná vojenská spolupráca sa odohráva aj v rámci multilaterálnej spolupráce ŠOS. Vojenská spolupráca krajín ŠOS sa stala viac inštitucionalizovaná, napr. v podobe vojenských cvičení *Peace Mission*. Tieto cvičenia sa konajú od r. 2005 zhruba každé dva roky (naposledy v r. 2016), a sú zamerané hlavne na boj proti terorizmu, ale aj proti separatizmu a iným formám extrémizmu. Dokument ale predostiera aj ambíciu „rozvíjať nový model vojenskej spolupráce s ozbrojenými silami USA v súlade s novým modelom veľmocenských vzťahov medzi oboma krajinami“. To zahŕňa posilnenie obranného dialógu, opatrenia na budovanie dôvery, vzájomné výmeny a iné formy spolupráce. Medzi ne patrí napr. *Military Maritime Consultative Agreement*, v rámci ktorého si čínske a americké námorníctvo vymieňajú informácie aby sa vyhli nehodám a nedorozumeniam na mori.²⁵ Vyzdvihnutá je napr. potreba vzájomnej notifikácie o vojenských aktivitách či vypracovanie pravidiel leteckých a námorných stretov na predchádzanie rizika a urovnávanie vzniknutých kríz, a teda na posilnenie dôvery. Prebiehajú aj spoločné protipirátske cvičenia s námorníctvom USA, ale aj s inými štátmi, napr. s Južnou Kóreou či Pakistanom. Čína chce tiež posilniť vojenskú spoluprácu s európskymi krajinami a udržať vojenské väzby so štátmi Afriky, Latinskej Ameriky a južného Tichomoria. V súvislosti s tým je zaujímavé, že v prípade týchto regiónov rozvojového sveta biela kniha hovorí len o „pokračovaní“ spolupráce, kým v prípade Európy (aj USA a Ruska) hovorí o „pozdvihnutí úrovne“ vojenských vzťahov. To môže súvisieť so snahou zadovážiť si vyspelé vojenské technológie od európskych krajín, čo je dlhodobým cieľom Číny.²⁶

5 Čína a misie OSN

Obe biele knihy takisto potvrdzujú záväzky Číny podieľať sa na mierových misiách OSN. Zdôrazňujú legitimitu, ktorú OSN poskytuje v otázke vojenskej intervencie v iných krajinách. Čínske angažovanie sa v misiách OSN sa zameriava hlavne na monitorovanie dodržiavania prímerí a oddelovanie znepriatelených strán, žienijné, prepravné

²² (2007): China confirms satellite downed

²³ (2015): China's Military Strategy

²⁴ (2013): The Diversified Employment of China's Armed Forces

²⁵ Ibid.

²⁶ TZOU, C.-K. P. (2015): The Lifting of the European Union Arms Embargo against China and Its Potential Impact on East Asian Security, s. 10

a ošetrovateľské služby, humanitárnu pomoc a rekonštrukciu spoločnosti po ukončení konfliktu. Čína sa prvýkrát zapojila do mierových misií pod vlajkou OSN v r. 1990, keď vyslala päť pozorovateľov do mierovej pozorovateľskej misie UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization*), ktorá dohliada na prímerie na Blízkom východe. O dva roky neskôr vyslala prvú ucelenú jednotku o sile 400 ženistov do misie UNTAC (*United Nations Transitional Authority in Cambodia*) v Kambodži. Od r. 1990 do polovice r. 2013 vyslala Čína 22 000 vojakov a policajtov v rámci 23 mierových misií OSN. Tým sa zaradila na prvé miesto spomedzi stálych členov BR OSN. Čína takisto dodala najviac vojakov v oblasti ženijnej, prepravnej a lekárskej podpory spomedzi všetkých 115 krajín, ktoré prispeli do misií OSN, a je najväčším prispievateľom na pokrytie nákladov mierových misií spomedzi rozvojových krajín. Biela kniha nezabúda vyzdvihnúť čínsky príspevok v konkrétnych číslach: za posledných 22 rokov, čínske jednotky opravili vyše 10 000 km ciest a 284 mostov, zneškodnili 9 000 mín a iných kusov nevybuchnutej munície a ošetrili 120 000 pacientov. Okrem mierových misií sa čínske námorníctvo koncom r. 2008 zapojilo do protipirátskych a humanitárnych operácií v regióne Adenského zálivu a afrického rohu – ako zdôrazňuje Biela kniha z r. 2013, išlo o operáciu posvätenú rezolúciami OSN a pozvánkou od prechodnej vlády Somálska. V rámci nej čínske námorníctvo zachránilo vyše 20 lodí pred prenasledovaním a útokom zo strany pirátov. Okrem sprevádzania obchodných lodí má za úlohu aj ochranu dodávok potravinovej a inej humanitarnej pomoci pre Somálsko.

V duchu multilaterálnej spolupráce sa uvažuje aj o umiestnení vojenských základní Číny na území partnerských štátov. Zatiaľ čo Čína tvrdí, že ide o spôsob zaistenia ochrany či bezpečnosti svojich občanov a majetku v týchto oblastiach, západní kritici to vidia ako vojenskú rozpínanosť. Prvou lastovičkou tejto novej stratégie je Džibutsko. Čína tam buduje základňu, ktorá pomáha pri boji proti somálskym pirátom. Ide o prvý prípad, kedy Čína buduje vojenskú základňu v štáte mimo svojho „blízkeho zahraničia“. Základne v tomto štáte pritom už majú USA, Francúzsko a Japonsko, pre ktoré je to takisto prvá základňa mimo svojho územia od druhej svetovej vojny.²⁷ USA však vyjadrili obavy z čínskej špionáže namierenej proti svojej základni a základniam amerických spojencov.²⁸

Záver

Hoci Čína ako prvá či druhá najväčšia ekonomika sveta (podľa rôznych kritérií) je nespochybniteľná ekonomická supervelmoc, k dosiahnutiu statusu politickej supervelmoci v súčasnom systéme medzinárodných vzťahov jej chýba naplnenie vojenského rozmeru moci. Napriek nárastu iných dimenzií moci (napr. ekonomickej, kultúrnej, vedeckej či diplomatickej dimenzie) na úkor vojenskej dimenzie od obdobia rozpadu bipolarity, je to predsa len vojenská moc, ktorá určuje náležitosť štátu do klubu supervelmocí. Hoci Čína disponuje jadrovými zbraňami, ktoré sú považované za hlavné kritérium toho, čo robí supervelmocou, v oblasti konvenčnej výzbroje nie je supervelmocenské postavenie Číny také jednoznačné. V tejto dimenzii moci má teda Čína zatiaľ rezervy, hoci ich v posledných desaťročiach usilovne doháňa. Toto doháňanie je zvlášť viditeľné počas súčasnej administratívy prezidenta Si Ťin-pchinga a piatej generácie čínskeho vedenia, hoci sa začalo už za predchádzajúcich generácií. Prezident Si je vnímaný ako podstatne asertívnejší vodca než boli jeho predchodcovia, čo sa vo vojenskej dimenzii prejavilo najmä v presadzovaní nárokov na oblasti Juhočínskeho mora. Tento rozvoj vojenských schopností Číny vedie k obavám u čínskych susedov a najmä západných veľmocí, no Čína argumentuje, že jej vojenský rozvoj nie je namierený proti žiadnej krajine a je daný tým, že po dlhé desaťročia Čína uprednostňovala ekonomický a sociálny rozvoj na úkor vojenského. Teraz teda len

²⁷ (2016): The superpowers' playground

²⁸ JACOBS, A. – PERLEZ, J. (2017): U.S. Wary of Its New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base

doháňa to, čo v minulosti zanedbala, keďže jej ozbrojené sily sú technologicky a organizačne zastarané a nevyhovujú súčasným bezpečnostným hrozbám a medzinárodnému bezpečnostnému prostrediu. Jednou z oblastí, kde zaostávanie Číny za západom je najvýraznejšie, je oblasť vyspelých vojenských technológií. To môže byť jedným z hlavných dôvodov, prečo sa Čína usiluje o pozdvihnutie úrovne vojenských vzťahov so štátmi Európy, ale aj USA, napriek americkému zákazu vyvážať do Číny vyspelé technológie s vojenským využitím.

Článok prináša pohľad Číny na pôsobenie jej ozbrojených síl vo svete. Z bielych kníh vyplýva, že Čína chce byť schopná lepšie zaistiť ochranu svojich občanov a záujmov v zámorí, úmerne s tým, ako rastie jej význam v svetovej ekonomike a, ako aj význam vzdialených regiónov sveta pre čínsku ekonomiku. Do tohto zámeru by zapadal ohlásený dôraz na rozvoj vojenského námorníctva, ktoré začína mať prioritu pred doteraz dlhodobo favorizovanými pozemnými silami. Zvlášť dôležitý je program výstavby lietadlových lodí, ktoré sú v súčasnosti hlavným prostriedkom projekcie sily v zámorí. Tento program však Čína nerozvíja vo svojich bielych knihách o ozbrojených silách, ktoré majú informovať svetovú verejnosť o čínskych názoroch a zámeroch v oblasti bezpečnosti a vojenstva. Keďže lietadlové lode sú vnímané ako útočný vojenský prostriedok, môže zo strany Číny ísť o snahu nepôsobiť ako agresívna vojenská mocnosť, ktorá rozvíja ofenzívne schopnosti. Za tým môže byť snaha o vymedzenie sa voči USA, ktoré využívajú lietadlové lode ako hlavný prostriedok vo svojich vojenských intervenciách vo svete po konci studenej vojny. Čína sa pritom zatiaľ vojensky neangažuje vo vzdialenejších regiónoch sveta, na čo sa odvoláva pri odmietaní tézy, že usiluje o supervelmocenské postavenie podľa západnej tradície, spojenej s intervenciami vo všetkých oblastiach sveta na podporu svojich záujmov a hodnôt. Je však potrebné počkať, či sa tento stav zmení s nárastom čínskych záujmov vo vzdialenejších regiónoch sveta úmerne s rastom čínskeho ekonomického prenikania vo svete. Bude zaujímavé sledovať, či budú pribúdať čínske vojenské základne vo svete, napr. pozdĺž čínskych projektov Novej hodvábnej cesty. Bližšie k čínskym hraniciam sú však obavy z vojenskej hegemonie Číny reálnejšie. Ozývajú sa prirovnania čínskej politiky v juhovýchodnej Ázii k historickému pohľadu USA na oblasť Karibského mora ako „amerického jazera“ či k ruskému konceptu blízkeho zahraničia. Z toho by mohlo vyplývať, že Čína sa predsa len socializovala k veľmocenskej politike podľa západnej tradície, ktorú predstavujú USA a predtým európske koloniálne veľmoci. Čínsky prístup k statusu supervelmoci by v takom prípade nebol natoľko odlišný od jej predchodcov. Čína samozrejme odmieta obvinenia, že by sa usilovala o regionálnu vojenskú hegemoniu a tvrdí, že v oblasti len bráni svoje legitímne nároky a záujmy.

Použitá literatúra:

1. (2005): China's Position Paper on UN Reforms. [online]. In: *China Internet Information Center*, 8. 6. 2005. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <http://www.china.org.cn/english/government/131308.htm>
2. (2007): China confirms satellite downed. [online]. In: *BBC*, 23. 1. 2007. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6289519.stm>
3. (2013): The Diversified Employment of China's Armed Forces. [online]. In: *Information Office of the State Council of the People's Republic of China*, apr 2013. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986506.htm
4. (2015): China's Military Strategy. [online]. In: *Information Office of the State Council of the People's Republic of China*, 27. 5. 2015. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm
5. (2015): SC-19 ASAT. [online]. In: *GlobalSecurity.org*, 2015. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <http://www.globalsecurity.org/space/world/china/sc-19-asat.htm>

6. (2016): The superpowers' playground. [online]. In: *The Economist*, 9. 4. 2016. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21696512-everyone-wants-piece-djibouti-its-all-about-bases-superpowers>
7. (2017): China's 3rd aircraft carrier to feature 3 steam catapults, no advanced launch system – report. [online]. In: *RT*, 14. 2. 2017. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <https://www.rt.com/news/377332-china-third-aircraft-carrier/>
8. (2017): 2nd carrier almost complete. [online]. In: *People's Daily online*, 21. 2. 2017. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: <http://en.people.cn/n3/2017/0221/c90000-9180578.html>
9. BERNSTEIN, R. – MUNRO, R. H. (1997): The Coming Conflict With America. In: *Foreign Affairs*, mar-apr 1997, roč. 76, č. 2, s. 18-32. ISSN 0015-7120.
10. COHEN, S. B. (2009): *Geopolitics. The Geography of International Relations*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2009, 455 s., ISBN 978-0-7425-5676-8.
11. JACOBS, A. – PERLEZ, J. (2017): U.S. Wary of Its New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base. [online]. In: *New York Times*, 25. 2. 2017. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html?_r=0
12. KREJČÍ, O. (2001): *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001, 709 s., ISBN 80-86119-45-9.
13. LASERRE, F. (2005): L'imbroglia juridique et militaire en mer de Chine du Sud. [online]. In: *L'information géographique*, 2005, roč. 69, č. 1, s. 78-90. ISSN. 1777-5876. [citované 13. 1. 2018]. Dostupné na: http://www.persee.fr/doc/AsPDF/ingeo_0020-0093_2005_num_69_1_2981.pdf
14. ŠKVRNDA, F. – PAWERA, R. – WEISS, P. (2008): *Medzinárodná bezpečnosť*. Bratislava: EKONÓM, 2008. ISBN 978-80-225-2527-5.
15. TZOU, C.-K. P. (2015): The Lifting of the European Union Arms Embargo against China and Its Potential Impact on East Asian Security. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2015, roč. 13, č. 1, s. 8-29, ISSN 1336-1562.

Kontakt:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35, Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Vybrané geopolitické aspekty zriadenia čínskej vojenskej základne v Džibutsku

Peter Ondris^a – Michal Greguš^b

^a Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojárov 10, 831 04 Bratislava-Nové Mesto, Slovenská republika, e-mail: peter.ondris@gmail.com

^b Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojárov 10, 831 04 Bratislava-Nové Mesto, Slovenská republika, e-mail: michal.gregus@fm.uniba.sk

Abstrakt:

Približne od začiatku 21. storočia Čína zmenila svoj postoj k mierovým misiám OSN a začala sa v nich v stále väčšej miere angažovať. Tento proces sprevádzal prudký nárast vzájomného obchodu medzi Čínou a Afrikou. Tým vznikla potreba zriadiť trvalú vojenskú základňu v Afrike, ktorú umocnila skúsenosť evakuácie čínskych občanov z Líbye v roku 2011. Džibutsko bolo pre zriadenie vôbec prvej čínskej vojenskej základne v zahraničí najvhodnejšou voľbou z politických, ideologických, geopolitických ako aj bezpečnostných dôvodov. Účel tejto základne je v poskytovaní logistickej podpory čínskym jednotkám OSN v Afrike, čínskemu námorníctvu v boji proti pirátom, zhromažďovanie spravodajských informácií a v prípade potreby aj ochrana občanov ČĽR v Afrike.

Kľúčové slová: čínske vojenské základne, vzťahy Číny a Afriky, Čína a OSN, Džibutsko, svetová geopolitika

JEL klasifikácia: F50, F53, F54

Abstract

Approximately from the beginning of the 21st Century China has changed its approach towards UN peacekeeping missions, and has become more active. This process has been accompanied by sharp rise of Sino-African trade. These two parallel processes created the need for permanent military base on African soil. Urgency of this situation has been increased by Chinese experience from operation of evacuation of Chinese citizens from Libya in 2011. Djibouti is the most suited option for the first Chinese military base set up abroad. It was due to various geopolitical, political, ideological, and security reasons. Major purpose of this base is to provide logistic support to Chinese troops in UN missions in Africa, to Chinese navy operating in Gulf of Aden, gathering of intelligence, and if needed to protect Chinese citizens in Africa.

Keywords: Chinese Military Bases, China-Africa Relations, China and the UN, Djibouti, World Geopolitics

JEL Classification: F50, F53, F54

Úvod

V roku 2017 Čína vybudovala a uviedla do prevádzky svoju vôbec prvú vojenskú základňu situovanú mimo územia Číny, ako aj územia, na ktoré si Čína činí nárok. Tým sa zaradila do skupiny krajín, svetových a regionálnych mocností, ktoré majú vojenské základne v zahraničí. Vzhľadom na stúpajúci význam Číny v svetovej geopolitike je nutné analyzovať tento čínsky krok a porozumieť nielen načasovaniu a výberu miesta pre túto prvú čínsku

vojenskú základňu v zahraničí, ale aj širším geopolitickým plánom Bejingu, v rámci ktorých sa zriadenie vojenskej základne v Džibutsku realizuje. Vzhľadom na aktuálnosť tejto témy ako aj na geopolitickú premenlivosť afrického kontinentu a z toho plynúcu nejasnosť či nemožnosť formulovať exaktné závery vplyvu tohto čínskeho kroku na geopolitiku Afriky, vzniká potreba formulovania otvorených záverov.

1 Politická rovina vzťahov Číny a Afriky

S odstupom času je viac ako zrejmé, že Čína v Afrike nepropagovala komunizmus, ale nacionalizmus. Peking nepovažoval Afriku za pripravenú na komunistickú revolúciu. Na rozdiel od Sovietskeho zväzu a Spojených štátov amerických (ďalej len USA) nepodmieňoval ekonomickú ani inú pomoc zmenami vnútropolitického systému. Čína sa nikdy nepokúsila dosadiť v Afrike k moci nejakú komunistickú stranu. Pokiaľ Peking podporoval niektorú zo strán konfliktu, bolo to na základe strategického významu a nie ideológie. V 70. rokoch Čína podporovala konzervatívne anti-sovietske vlády v Afrike ako napr. prezidenta an-Numajrího v Sudáne.¹ Peking síce podporoval v niekoľkých prípadoch protivládnych rebelov, ale bolo to v prípade krajín, ktoré odmietli ustanoviť diplomatické vzťahy s Čínou a pokiaľ sa tak stalo, podpora rebelov sa skončila (Etiópia, Kamerun). Naopak podpora maoistických hnutí bola slabá a nebola namierená proti vládam majúcim dobré vzťahy s Čínou. Výnimkou bolo obdobie vrcholu Kultúrnej revolúcie 1966 – 1969 keď na veľvyslanectvách pracovali maoistickí fanatici, následne sa však čínska politika vrátila do normálu. V čase Kultúrnej revolúcie šesť afrických krajín prerušilo diplomatické vzťahy s Čínou. Burundi, Stredoafrická republika, Dahomey (Benin) a Ghana. Tunisko zatvorilo veľvyslanectvo do roku 1971 a Keňa do 1974.² Od 70. rokov Čína začala obnovovať staré a ustanovovať nové vzťahy. Čína nepodporovala africké režimy, aby zahájili domáce experimenty, ktoré by mohli viesť k politickému a ekonomickému kolapsu ani nevysielala poradcov do administratívy napr. ako Francúzsko svojich coopérants.

V 70. rokoch sa celkovo vytvorili vhodné podmienky napomáhajúce ďalší rozvoj vzťahov medzi Čínou a Afrikou. Počet afrických krajín majúcich diplomatické vzťahy s Čínou sa prudko zvyšoval. V roku 1967 mala Čína 13 diplomatických misií na africkom kontinente. V roku 1974 viac ako 30 a v roku 1978 mala diplomatické vzťahy so 40 africkými krajinami.³ Politický význam Číny pre africké krajiny vzrástol potom, ako sa Čína v roku 1971 stala stálym členom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov (ďalej len OSN). Projekt železnice Tazara, ako aj obnovená ekonomická podpora zo strany Číny od roku 1983, svedčali o tom, že Čína bola pripravená a ochotná poskytovať ďalšiu ekonomickú pomoc, najmä v oblasti infraštruktúry. Okrem toho Čína pokračovala v podpore nacionalistických oslobodeneckých hnutí naprieč kontinentom, ktoré bojovali za nezávislosť a proti kolonializmu. Peking tiež zdôrazňoval dichotómiu medzi dvoma supervelmocami a Tretím svetom.

Po začiatku reforiem v Číne boli jej politické záujmy v Afrike zosúladené s jej vnútorným ekonomickým vývojom. Ekonomická pomoc nadobúdala komerčný charakter a bola relatívne malá. V 80. a z časti aj v 90. rokoch sa politický vplyv Číny v Afrike zmenšil. Na začiatku 21. storočia začala byť Čína v Afrike aktívnejšia v politickej, ekonomickej ako aj bezpečnostnej oblasti. V roku 2000 došlo k inštitucionalizácii vzťahov medzi Čínou a Afrikou, keď bolo zriadené Fórum čínsko-africkej spolupráce Zhōngfēi hézuò lùntán 中非合作论坛, ktoré organizuje summity každé tri roky a predstavuje inštitucionálny rámec pre

¹ ROBINSON, 1994, s. 303.

² *Diplomatic Ties Between China and African Countries*. Ministerstvo zahraničných vecí ČĽR, 18. októbra 2004. <http://www.fmprc.gov.cn/ce/ceza/eng/zghfz/zfgx/t165322.htm> (použité 3. decembra 2017).

³ *China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010*. Forum on China-Africa Cooperation, 22. júna 2011. <http://www.focac.org/eng/zxxx/t832788.htm> (použité 3. decembra 2017).

vzájomné vzťahy v politickej a ekonomickej oblasti.⁴ Následne došlo k prudkému rozvoju vzájomného obchodu. Vzájomná obchodná výmena v rokoch 1976 - 1990 narástla z 300 mil. amerických dolárov (ďalej len USD) na 930 mil. USD a v roku 1999 činila 6,48 miliardy USD.⁵ V roku 2000 dosiahol vzájomný obchod hodnotu 10 miliárd USD a v roku 2008 prekročil hranicu 100 miliárd USD.⁶ V roku 2013 dosiahol úroveň 248 miliárd USD, následne klesol a v roku 2016 dosiahol hodnotu 149 miliardy USD.⁷ USA vnímajú rastúcu prítomnosť Číny v Afrike ako bezpečnostnú hrozbu. V tejto súvislosti sa v USA hovorí o tzv. teórii čínskej hrozby.⁸ Táto teória o. i. obsahuje perspektívu, že tým ako Čína modernizuje svoju armádu, bude náchylnejšia ku konfrontácii s inými regionálnymi mocnosťami, a to nielen v Afrike, ale aj v Ázii, kde hlavnými strategickými oponentmi Číny sú Japonsko a USA. Vo Washingtone existujú obavy, že s rastúcou mocou môže Čína na globálnej úrovni podkopávať americkú politiku šírenia ideológie západného neoliberalizmu. Globálny vplyv USA ako aj zámienky na zasahovanie do vnútorných záležitostí iných krajín, tak môžu byť ohrozené.

2 Bezpečnostná a vojenská rovina

Bezpečnostné záujmy Číny v Afrike sú spojené s ekonomickým rastom čínskych firiem na kontinente. Cieľom Pekingu je zabezpečiť bezpečnosť pre čínske firmy a občanov, ktorí tam pôsobia. Z celkového hľadiska tým dochádza k zvyšovaniu politického vplyvu čínskej vlády. V súčasnosti v Afrike pôsobí okolo desať tisíc čínskych firiem⁹ a trvalo či dočasne tam žije a pracuje okolo jedného milióna občanov Čínskej ľudovej republiky.¹⁰ V tejto súvislosti sú primárnymi hrozbami, ktorým Peking čelí únosy, terorizmus a pirátstvo. Od roku 2008 sa Čína aktívne zúčastňuje boja proti pirátom na mori. Väčšina námorných operácií sa uskutočňuje v oblasti afrického rohu, kde čínske námorníctvo chráni obchodné lode proti somálskym pirátom.¹¹ S tým ako rastie čínska prítomnosť na africkom kontinente, rastie aj počet teroristických útokov a únosov čínskych občanov.¹² Al-Káida v islamskom Magrebe a Boko Haram v Nigérii už hrozili útokmi proti čínskym firmám a občanom.¹³ V roku 2014 dokonca Boko Haram zaútočil na čínsky podnik v Kamerune.¹⁴ S rastúcim pôsobením v Afrike sa Čína jednak snaží prezentovať ako zodpovedná globálna mocnosť, ale zároveň sa Peking snaží poskytnúť Čínskej ľudovej oslobodzovacej armáde (ďalej len ČĽOA) reálnu bojovú skúsenosť. Operačné skúsenosti armády z reálneho boja sú veľmi dôležité pre

⁴ Forum on China-Africa Cooperation. <http://www.focac.org/eng/> (použité 3. decembra 2017).

⁵ *China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010*. Forum on China-Africa Cooperation, 22. júna 2011. <http://www.focac.org/eng/zxxx/t832788.htm> (použité 3. decembra 2017).

⁶ NOWAK, 2015, s. 143.

⁷ *China remains Africa's top trading partner*. Xinhua, 17. apríla 2017.

http://usa.chinadaily.com.cn/business/2017-04/17/content_28956551.htm (použité 3. decembra 2017).

⁸ TIEZZI, SHANNON. *Beijing's 'China Threat' Theory*. The Diplomat, 3. júna 2014. <https://thediplomat.com/2014/06/beijings-china-threat-theory/> (použité 3. decembra 2017).

⁹ *China goes to Africa*. The Economist, 20. júla 2017. <https://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21725288-big-ways-and-small-china-making-its-presence-felt-across> (použité 3. decembra 2017).

¹⁰ PARK, YOON JUNG. *One Million Chinese In Africa*. SAIS Perspectives a Publication of International Development Program. 12. mája 2016.

<http://www.saisperspectives.com/2016issue/2016/5/12/n947s9csa0ik6kmkm0bzb0hy584sfo> (použité 3. decembra 2017).

¹¹ KAUFMAN, 2009, s. 1-2.

¹² OLANDER, ERIC a VAN STADEN, COBUS. *How Terrorism Is Affecting China's Africa Agenda*. Huffington Post. https://www.huffingtonpost.com/eric-olander/terrorism-china-africa_b_8677690.html (použité 3. decembra 2017).

¹³ THAROOR, ISHAAN. *Al Qaeda Leader: China, Enemy to Muslim World*. The Time, 9. októbra 2009. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1929388,00.html> (použité 3. decembra 2017).

¹⁴ *Suspected Boko Haram rebels attack Chinese plant in Cameroon*. Reuters, 17. mája 2014. <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-violence-cameroon/suspected-boko-haram-rebels-attack-chinese-plant-in-cameroon-idUSBREA4G02C20140517> (použité 3. decembra 2017).

každú krajinu, ktorá má postavenie regionálnej mocnosti, nehovoriac pokiaľ aspiruje na pozíciu svetovej veľmoci. V tomto ohľade Afrika poskytuje vhodné príležitosti. Okrem toho, sa Čína snaží ďalej posilňovať vzťahy s Afrikou prostredníctvom poskytovania ochrany a boja proti hlavným bezpečnostným hrozbám na kontinente. V súčasnosti by akékoľvek väčšie pôsobenie v Afrike v bezpečnostnej oblasti, bolo pre Čínu problematické. Je to z dvoch dôvodov. Za prvé, z dôvodu relatívne obmedzených logistických možností ČĽOA a za druhé, čínska diplomacia od vzniku Čínskej ľudovej republiky hlása zásadu nezasahovania do vnútorných záležitostí iných krajín. Avšak v súčasnosti Čína rýchlym tempom buduje svoje námorné zložky a politiku nezasahovania môže Peking opustiť, keď sa mu nebude hodiť do jeho mocenských ambícií.

V prvom desaťročí 21. storočia sa väčšina pôsobenia Číny na africkom kontinente vo vojenskej oblasti týkala predaja ľahkých strelných zbraní rôznym krajinám. Išlo o zbrane, ktoré Západ zakázal predávať daným krajinám. Krajiny, v ktorých existovali hrozby povstanií či občianskej vojny, sa snažili získať zbrane, a to aj v prípade ak ich kvalita bola nižšia. Čínske samopaly AK-47 sú prítomné v takmer každej africkej armáde, paramilitarnej organizácii či rebelskom hnutí. Krajiny ako Uganda, Sierra Leone, Burundi, Sudán, Konžská demokratická republika, Republika Kongo a Čad sú takými príkladmi, kde Čína exportovala svoje vojenské produkty.¹⁵ V roku 2003 dosiahol čínsky predaj zbraní do Afriky hodnotu 1,3 miliardy USD. V rokoch 2006 a 2007 Peking rozšíril spektrum zbraní predávaných do Afriky. Okrem malých strelných zbraní začala Čína exportovať delá, rôzne obrnené a bojové vozidlá a dokonca aj nadzvukové lietadlá. V Sudáne, Zimbabwe a na základe niektorých správ aj v Ugande Čína vybuďovala produkčné kapacity na výrobu malých strelných zbraní.¹⁶ Na konci prvej dekády 21. storočia začala Čína exportovať do Afriky aj bojové lietadlá. Peking uzatvoril s Nigériou dohodu v hodnote 251 miliónov USD o predaji 12 bojových lietadiel F-7M a troch dvojmiestnych cvičných bojových lietadiel FT-7NI.¹⁷ Čína tiež predala bojové lietadlá JL-8 Egyptu, Ghane, Sudánu a Zimbabwe.¹⁸

Vzhľadom na čínsky predaj zbraní v súlade s princípom nezasahovania do vnútorných záležitostí iných krajín, sa Čína mohla javiť ako predajca, ktorý predá zbrane komukoľvek bez nejakých politických či vojenských plánov pre africký kontinent. Lenže na začiatku druhej dekády 21. storočia sa čínska politika predaja zbraní zmenila. ČĽOA sa jednak v stále väčšej miere zapája do mierotvorných misií OSN v Afrike, s tendenciou operovať a poskytovať bezpečnosť aj za rámec mandátu danej misie. Obzvlášť čínska účasť na misiách OSN v Líbyi, Mali a Južnom Sudáne je dôkazom o rastúcej prítomnosti čínskych mierotvorcov v Afrike.

S tým ako sa začala bezpečnostná situácia v Líbyi v roku 2011 zhoršovať, ČĽOA uskutočnila operáciu nebojovej evakuácie, v rámci ktorej prepravila 35 tisíc čínskych občanov. Aj keď väčšina z nich bola transportovaná civilnými lietadlami a loďami, ČĽOA zohrala významnú úlohu v oblasti logistiky a poskytnutia ochrany a bezpečnej prepravy, obzvlášť v prípade civilných plavidiel, ktoré boli sprevádzané fregatou čínskeho námorníctva

¹⁵ CONTEH-MORGAN, EARL. *China's Arms Sales In Africa*. Sustainable Security, 19. apríla 2017. <https://sustainablesecurity.org/2017/04/19/chinas-arms-sales-in-africa/> (použité 3. decembra 2017).

¹⁶ *African Countries That Manufacture Some of Their Own Weapons*. Africa Facts. <https://africa-facts.org/african-countries-that-manufacture-some-of-their-own-weapons/> (použité 3. decembra 2017), AEFJN. 2010 'Other African Countries with Weapons Manufacturing Capacity.' *Arms Exports and Transfers: From Sub-Saharan Africa to Sub-Saharan Africa*. Gun Policy.org. <http://www.gunpolicy.org/firearms/citation/quotes/5107> (použité 3. decembra 2017), ABDULAI, 2017, s. 227.

¹⁷ *Nigeria Spends \$251M for Chinese F-7 Fighters After Oil Deals*. Defense Industry Daily, 30. septembra 2005. <https://www.defenseindustrydaily.com/nigeria-spends-251m-for-chinese-f7-fighters-after-oil-deals-01269/> (použité 3. decembra 2017).

¹⁸ *K-8 Karakorum Program Developments*. Global Security.org, 7. januára 2015. <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/k-8-dev.htm> (použité 3. decembra 2017).

Xuzhou presunutou z Adenského zálivu.¹⁹ Čínske letectvo sa tiež zúčastnilo tejto evakuácie, keď uskutočnilo viac ako 40 letov, ktorými prepravilo čínskych občanov do Chartúmu v Sudáne. Bola to doposiaľ najvzdialenejšia operácia čínskeho letectva od hraníc Číny. Celá operácia sa uskutočnila náhle bez predchádzajúceho plánovania. Napriek tomu ČĽOA potvrdila svoje schopnosti uskutočniť takýto druh operácie a zároveň ju koordinovať s inými krajinami. V rokoch 2012 a 2013 boli príslušníci ČĽOA nasadení v Južnom Sudáne a Mali. V Južnom Sudáne bolo nasadených 50 členov zo 162. motorizovanej pechotnej divízie, ktorí zabezpečovali ochranu mierovej misie OSN United Nations Mission in South Sudan (ďalej len UNMISS).²⁰ Peking tiež celou svojou diplomatickou váhou podporoval mierové rozhovory v rámci Medzivládnej autority pre rozvoj (ďalej len IGAD).²¹ Čína tak dala najavo svoje odhodlanie zabezpečiť čo najplynulejší priebeh mierových rozhovorov a čo najvyššiu mieru bezpečnosti v krajine. Príslušníci ČĽOA vyslaní do Mali v roku 2013, ktorých bolo okolo 400, mali za úlohu nielen ochranu misie OSN v krajine, ale aj ochranu infraštruktúry pred útokmi islamistov zo severu krajiny.²² Tieto dve vyslania čínskych vojakov do Afriky znamenajú predeľ v histórii čínskeho pôsobenia v misiách OSN v Afrike, pretože Čína po prvý krát vyslala bojové jednotky do misie OSN. Taktiež predstavujú snahu Číny implementovať svoju politiku a vplyv na kontinente v oveľa väčšej miere. Potvrdil to aj nasledujúci vývoj, keď v prvej polovici roku 2015 Čína vyslala 700 členný vojenský kontingent do misie OSN UNMISS v Južnom Sudáne.²³

2.1 Čínska vojenská základňa v Džibutsku

Najnovší projekt v oblasti vojenského pôsobenia Číny na africkom kontinente, je vojenská základňa v Džibutsku, ktorá je vôbec prvou vojenskou základňou ČĽOA nachádzajúcou sa mimo územia Číny, alebo územia, na ktoré si Čína činí nárok. V novembri 2015 bol oznámený zámer Číny vybudovať v Džibutsku vojenskú základňu a v januári 2016 obe krajiny dosiahli dohodu o jej zriadení.²⁴ Vo februári 2016 sa začala jej výstavba.²⁵ V júli 2017 tam dorazili prvé čínske jednotky.²⁶ Oficiálne bola základňa otvorená dňa 1. 8. 2017.²⁷ Oficiálne má táto základňa slúžiť ako logistické centrum na podporu čínskych jednotiek pôsobiacich v mierových a humanitárnych misiách v Afrike a v boji čínskeho námorníctva proti pirátom v Adenskom zálive, ako aj vo vzdialenejších oblastiach Indického

¹⁹ COLLINS, GABE a ERICKSON, ANDREW. *Implications of China's Military Evacuation of Citizens from Libya*. The Jamestown Foundation, 11. marca 2011. <https://jamestown.org/program/implications-of-chinas-military-evacuation-of-citizens-from-libya/> (použitie 3. decembra 2017).

²⁰ HERMAN, 2015, s. 127.

²¹ *China-supported consultations reactivate peace process in S.Sudan*. China Daily USA, 13. januára 2015. http://usa.chinadaily.com.cn/world/2015-01/13/content_19304551.htm (použitie 3. decembra 2017).

²² MURRAY, 2013, s. 2.

²³ ROSEN, ARMIN. *Oil May Explain Why China Is Sending Its Infantry To A UN Peacekeeping Mission For The First Time, Staff Research Backgrounder*. Business Insider, 16. januára 2015. <http://www.businessinsider.com/china-sending-troops-to-south-sudan-2015-1> (použitie 3. decembra 2017).

²⁴ *Foreign Ministry Spokesperson Hong Lei's Regular Press Conference on January 21, 2016*. Ministerstvo zahraničných vecí ČĽR, 21. januára 2016.

https://web.archive.org/web/20170518023911/http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1333741.shtml (použitie 3. decembra 2017).

²⁵ *Ground Broken for Chinese Naval Logistics Center in Djibouti*. Sputnik, 25. februára 2016. <https://sputniknews.com/africa/201602251035343250-china-navy-djibouti/> (použitie 3. decembra 2017).

²⁶ *China sends ships, troops to 1st overseas military base in Horn of Africa*. Russia Today, 12. júla 2017. <https://www.rt.com/news/396090-china-djibouti-base-troops/> (použitie 3. decembra 2017).

²⁷ *China formally opens first overseas military base in Djibouti*. Reuters, 1. augusta 2017. <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti/china-formally-opens-first-overseas-military-base-in-djibouti-idUSKBN1AH3E3> (použitie 3. decembra 2017).

oceánu.²⁸ Čínske námorníctvo sa zúčastňuje boja proti pirátom v Adenskom zálive už od roku 2008.²⁹ Tým ako ČĽOA rozširuje svoje pôsobenie v Afrike v rámci mierových a humanitárnych misií OSN a vzhľadom na skutočnosť, že na kontinente dlhodobo či dočasne žije približne jeden milión občanov Číny a pôsobí viac ako desať tisíc čínskych firiem, vznikla potreba trvalej základne situovanej v Afrike, ktorú ešte viac umocnila skúsenosť evakuácie čínskych občanov z Líbye. Napriek tomu, že mnohí čínski predstavitelia popierali tvrdenia, že ide o vojenskú základňu a snažili sa ju prezentovať ako čisto logistické centrum, je zrejmé, že to je vojenská základňa. Táto skutočnosť svedčí o postupnej zmene postoja Číny k zriaďovaniu vojenských základní v zahraničí. Základňa v Džibutsku má pre Čínu výhodnú geografickú polohu. Jednak je vhodne situovaná pre poskytovanie logistickej podpory námorným silám ČĽOA zúčastňujúcim sa boja proti pirátom v Adenskom zálive. Zároveň však bude veľmi vhodným miestom pre získavanie spravodajských informácií, pre koordináciu komunikácie a aktivít ČĽOA v západnej oblasti Indického oceánu, ako aj pre monitorovanie komunikácie iných krajín. Ďalej bude slúžiť ako dopravný uzol, ktorý uľahčí prepravu výbavy, techniky a jednotiek pôsobiacich v rámci misií OSN, ako aj v protiteroristických operáciách v Afrike a na Blízkom východe. Základňa v Džibutsku bude pre ČĽOA operný bod, ktorý bude môcť využiť aj v prípade krízy podobnej tej v Líbyi v roku 2011. Okrem toho táto základňa môže pre Čínu v budúcnosti slúžiť ako vstupná brána pre ďalšiu expanziu na africký kontinent, do Indického oceánu, ale aj do Stredomoria.

S názorom, že vojenskú základňu v Džibutsku možno vnímať ako súčasť neoficiálnej čínskej Stratégie perlového náhrdelníku,³⁰ nemožno súhlasiť. Táto čínska stratégia sa vyslovene týka Indie a jej geopolitických záujmov v oblasti Južnej Ázie. Čínska základňa v Džibutsku nevyvolala indické diplomatické ani iné protesty. India ju nevníma ako priame ohrozenie svojej národnej bezpečnosti, aj keď jej zriadenie vníma citlivo. Taktiež nemožno súhlasiť s názorom, že základňa v Džibutsku má ako jeden z primárnych cieľov ochranu dopravných trás pre dovoz ropy do Číny. Džibutsko sa nachádza pri prielive Báb el-Mandeb, ktorým prechádza len 4% celosvetového obchodu s ropou po mori.³¹ Čínskeho dovozu ropy sa to týka iba v prípade dovozu z Južného Sudánu a Sudánu zo sudánskych terminálov v Červenom mori,³² čo nepredstavuje ani 2% z celkového čínskeho importu ropy v roku 2016.³³

Významným faktorom, ktorý možno považovať za kľúčový pri výbere Džibutska ako krajiny s prvou zahraničnou základňou Číny, je skutočnosť, že v krajine majú svoju vojenskú

²⁸ JACOBS, ANDREW a PERLEZ, JANE. *U.S. Wary of Its New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base*. The New York Times, 25. februára 2017. <https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html> (použité 3. decembra 2017), TAO, ZHANG. *PLA's first overseas base in Djibouti*. China Military Online, Web Archive, 12. apríla 2016.

https://web.archive.org/web/20170518025111/http://english.chinamil.com.cn/news-channels/pla-daily-commentary/2016-04/12/content_7002833.htm (použité 3. decembra 2017).

²⁹ KAUFMAN, 2009, s. 1.

³⁰ Neoficiálna čínska Stratégia perlového náhrdelníku predstavuje geopolitickú stratégiu Číny obkľúčovania Indie čínskymi vojenskými a inými logistickými základňami v krajinách južnej Ázie ako Pakistan, Bangladéš, Srí Lanka, Maledívy, Seychely a týka sa to aj Mjanmarska, pretože má pobrežie pri Indickom oceáne. V rámci tejto stratégie sa Čína usiluje zabezpečiť kontrolu nad dopravnými trasami v Indickom oceáne kadiaľ sa o. i. prepravuje takmer 80% čínskeho importu ropy, ale aj veľká časť celkového námorného obchodu Číny. MARANTIDOU, VIRGINIA. *Issues & Insights Vol. 14 - No. 7 - Revisiting China's 'String of Pearls' Strategy*. Center for Strategic & International Studies, 24. júna 2014. <https://www.csis.org/analysis/issues-insights-vol-14-no-7-revisiting-chinas-string-pearls-strategy> (použité 3. decembra 2017).

³¹ *Bab al-Mandab strait*. Global Security.org, 14. októbra 2016.

<https://www.globalsecurity.org/military/world/yemen/bab-al-mandab.htm> (použité 3. decembra 2017).

³² PANDA, 2017, s. 152.

³³ WORKMAN, DANIEL. *Top 15 Crude Oil Suppliers to China*. World Stop Exports.com, 30. novembra 2017. <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (použité 3. decembra 2017).

základňu aj ďalšie tri krajiny. Konkrétne USA, Francúzsko a Japonsko.³⁴ To, že si Peking zvolil Džibutsko a nie Omán, Jemen, Seychely či Pakistan, o ktorých tiež uvažoval, má svoje politické, ideologické, ale predovšetkým geopolitické implikácie.

Obr. 1 Štyri prístavy, ktoré pripadali do úvahy ako miesto pre vojenskú základňu Číny

Zdroj: autor

Z politického a ideologického hľadiska Čína pristúpila k výberu miesta pre svoju vôbec prvú zahraničnú vojenskú základňu veľmi opatrne a strategicky. Nezriadila ju v krajine, v ktorej by to bola jediná zahraničná vojenská základňa. Tým sa Peking chce vyhnúť tomu, aby krajiny Tretieho sveta tento krok vnímali tak, že Čína začína robiť neokoloniálnu mocenskú politiku podobnú politike USA a európskych mocností.

Záver

V doterajšom období existencie OSN, či už v čase Studenej vojny, alebo aj po jej skončení, žiadna mocnosť oficiálne nezdôvodnila zriadenie vojenskej základne na území inej krajiny pôsobením v misiách OSN. Čína však zriadenie tejto základne oficiálne zdôvodnila aj poskytovaním logistickej a inej podpory pre čínske jednotky pôsobiace v misiách OSN v Afrike. Čínsky prístup je nový, unikátny, odlišný od Západu, z čínskeho pohľadu od imperialistov a neokolonialistov. Čína nebude zriaďovať vojenské základne v iných krajinách ako USA. Nechce byť vnímaná, že USA upadajú a Čína ich ide nahradiť. Minimálne to platí pre túto ich prvú základňu v Džibutsku. Zriadili ju veľmi opatrne a rafinovane, v krajine, kde majú základňu ďalšie tri krajiny. USA sú z toho zaskočené, vo Washingtone sú zmätení. Sovietsky zväz by nikdy nezriadil základňu tam kde USA a naopak. Bola to čieno-biela hra. Toto je vaše, tamto je naše. Lenže Čína mení pravidlá hry. Peking nepristúpil na americkú hru. Čo je americké, to môže byť aj čínske.

Zdôvodnenie zriadenia základne v Džibutsku misiami OSN umožnilo Pekingu prepojiť dva zdanlivo oddelené procesy. Prvým je proces zväčšujúcej sa čínskej ekonomickej prítomnosti v Afrike, viac firiem, viac občanov ČĽR, viac investícií o. i. aj v rámci Novej

³⁴ China formally opens first overseas military base in Djibouti. Reuters, 1. augusta 2017. <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti/china-formally-opens-first-overseas-military-base-in-djibouti-idUSKBN1AH3E3> (použitie 3. decembra 2017).

hodvábnej cesty. Druhý proces je snaha Číny aktívnejšie pôsobiť v rámci misií OSN. Lenže práve Afrika je kontinent kde prebieha najviac misií OSN a kde aj Čína v rámci OSN je najaktívnejšia.

Dôležitým je aj faktor bezpečnosti základne a čínskeho personálu. V Džibutsku už majú vojenské základne ďalšie tri krajiny a ide o politicky stabilnú krajinu, ktorej obyvatelia sú zvyknutí na prítomnosť zahraničných vojakov. Z geopolitického hľadiska Čína nezačala preteky s USA o to, kto si v ktorej africkej krajine zriadi základňu. Naopak, Čína si ju zriadila v Džibutsku, teda v jedinej africkej krajine kde USA majú trvalú vojenskú základňu. Okrem Džibutska takúto unikátnu možnosť Číne neposkytla žiadna iná africká krajina. Pokiaľ si Čína zriadi ďalšiu základňu v nejakej inej africkej krajine, tak to bude iná strategická situácia.

Existujú správy o tom, že v dohľadnej budúcnosti Čína možno zriadi v Afrike druhú základňu na území Namíbie, ktorá by mala slúžiť ako logistické centrum pre operácie v Atlantickom oceáne.³⁵ Tieto informácie neboli potvrdené a sú v rovine dohadov a špekulácií. Každopádne základňa v Džibutsku bude mať dôležité miesto v rámci čínskeho projektu Novej hodvábnej cesty a obzvlášť v prípade jej morského komponentu v podobe Morskej hodvábnej cesty 21. storočia, pretože vojenské lode z tejto základne poskytnú ochranu obchodným lodiam smerujúcim cez Suezský kanál do Stredozemného mora. Celkovo zriadením vojenskej základne v Džibutsku Čína sleduje tri základné ciele: 1. Čína kombinuje svoje bezpečnostné záujmy s bezpečnostnými záujmami svojich afrických partnerov, čím sa zo svojej vojenskej prítomnosti na kontinente snaží urobiť obojstranne výhodnú záležitosť. 2. Čína postupne mení svoju oficiálnu doktrínu nezasahovania do vnútorných záležitostí iných krajín, ako aj prístup k úlohe OSN v jej zahraničnej politike, v ktorej je evidentný rastúci pragmatický prístup. 3. Základňa v Džibutsku má slúžiť projekcii námornej, ale aj pozemnej a leteckej moci ČĽOA, čo znamená, že Čína významne investuje do ochrany svojich zahraničných investícií a obchodu.

Použitá literatúra:

1. ABDULAI, DAVID. *Chinese Investment in Africa: How African Countries Can Position Themselves to Benefit From China's Foray Into Africa*. New York, Routledge, 2017, ISBN 978-1-4724-8021-7, s. 227.
2. AEFJN. 2010 'Other African Countries with Weapons Manufacturing Capacity.' *Arms Exports and Transfers: From Sub-Saharan Africa to Sub-Saharan Africa*. Gun Policy.org. <http://www.gunpolicy.org/firearms/citation/quotes/5107> (použité 3. decembra 2017).
3. *African Countries That Manufacture Some of Their Own Weapons*. Africa Facts. <https://africa-facts.org/african-countries-that-manufacture-some-of-their-own-weapons/> (použité 3. decembra 2017).
4. *Are the Chinese seeking a second Africa 'military base' in Namibia? influential paper reports top level talks*. Mail & Guardian Africa, 13. decembra 2015. <http://mgafrica.com/article/2015-12-09-are-the-chinese-seeking-a-second-military-base-in-africa/> (použité 3. decembra 2017).
5. *Bab al-Mandab strait*. Global Security.org, 14. októbra 2016. <https://www.globalsecurity.org/military/world/yemen/bab-al-mandab.htm> (použité 3. decembra 2017).
6. COLLINS, GABE a ERICKSON, ANDREW. *Implications of China's Military Evacuation of Citizens from Libya*. The Jamestown Foundation, 11. marca 2011.

³⁵ *Are the Chinese seeking a second Africa 'military base' in Namibia? influential paper reports top level talks*. Mail & Guardian Africa, 13. decembra 2015. <http://mgafrica.com/article/2015-12-09-are-the-chinese-seeking-a-second-military-base-in-africa/> (použité 3. decembra 2017).

- <https://jamestown.org/program/implications-of-chinas-military-evacuation-of-citizens-from-libya/> (použité 3. decembra 2017).
7. CONTEH-MORGAN, EARL. *China's Arms Sales In Africa*. Sustainable Security, 19. apríla 2017. <https://sustainablesecurity.org/2017/04/19/chinas-arms-sales-in-africa/> (použité 3. decembra 2017).
 8. *Diplomatic Ties Between China and African Countries*. Ministerstvo zahraničných vecí ČLR, 18. októbra 2004. <http://www.fmprc.gov.cn/ce/ceza/eng/zghfz/zfgx/t165322.htm> (použité 3. decembra 2017).
 9. *Foreign Ministry Spokesperson Hong Lei's Regular Press Conference on January 21, 2016*. Ministerstvo zahraničných vecí ČLR, 21. januára 2016. https://web.archive.org/web/20170518023911/http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1333741.shtml (použité 3. decembra 2017).
 10. Forum on China-Africa Cooperation. <http://www.focac.org/eng/> (použité 3. decembra 2017).
 11. *Ground Broken for Chinese Naval Logistics Center in Djibouti*. Sputnik, 25. februára 2016. <https://sputniknews.com/africa/201602251035343250-china-navy-djibouti/> (použité 3. decembra 2017).
 12. HERMAN, FANIE. *China's African Peacekeeping Decision-making in the Hu Jintao Era*. VII Books, New Delhi, 2015, ISBN-10: 9384464856, s. 127.
 13. *China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010*. Forum on China-Africa Cooperation, 22. júna 2011. <http://www.focac.org/eng/zxxx/t832788.htm> (použité 3. decembra 2017).
 14. *China formally opens first overseas military base in Djibouti*. Reuters, 1. augusta 2017. <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti/china-formally-opens-first-overseas-military-base-in-djibouti-idUSKBN1AH3E3> (použité 3. decembra 2017).
 15. *China goes to Africa*. The Economist, 20. júla 2017. <https://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21725288-big-ways-and-small-china-making-its-presence-felt-across> (použité 3. decembra 2017).
 16. *China remains Africa's top trading partner*. Xinhua, 17. apríla 2017. http://usa.chinadaily.com.cn/business/2017-04/17/content_28956551.htm (použité 3. decembra 2017).
 17. *China sends ships, troops to 1st overseas military base in Horn of Africa*. Russia Today, 12. júla 2017. <https://www.rt.com/news/396090-china-djibouti-base-troops/> (použité 3. decembra 2017).
 18. *China-supported consultations reactivate peace process in S.Sudan*. China Daily USA, 13. januára 2015. http://usa.chinadaily.com.cn/world/2015-01/13/content_19304551.htm (použité 3. decembra 2017).
 19. JACOBS, ANDREW a PERLEZ, JANE. *U.S. Wary of Its New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base*. The New York Times, 25. februára 2017. <https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html> (použité 3. decembra 2017).
 20. *K-8 Karakorum Program Developments*. Global Security.org, 7. januára 2015. <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/k-8-dev.htm> (použité 3. decembra 2017).
 21. KAUFMAN, ALISON. *China's Participation in Anti-Piracy Operations off the Horn of Africa: Drivers and Implications*. CNA China Studies, Conference Report, MISC D0020834.A1/Final, júl 2009, s. 1-2.
 22. MARANTIDOU, VIRGINIA. *Issues & Insights Vol. 14 - No. 7 - Revisiting China's 'String of Pearls' Strategy*. Center for Strategic & International Studies, 24. júna 2014.

- <https://www.csis.org/analysis/issues-insights-vol-14-no-7-revisiting-chinas-string-pearls-strategy> (použité 3. decembra 2017).
23. MURRAY, CRAIG. *China to Deploy "Security Force" to UN Peacekeeping Operation in Mali*. U.S.-China Economic and Security Review Commission, 9. júla 2013.
 24. *Nigeria Spends \$251M for Chinese F-7 Fighters After Oil Deals*. Defense Industry Daily, 30. septembra 2005. <https://www.defenseindustrydaily.com/nigeria-spends-251m-for-chinese-f7-fighters-after-oil-deals-01269/> (použité 3. decembra 2017).
 25. NOWAK, WIOLETTA. *China-Africa and India-Africa trade in the years 2000-2014*. 3rd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism, 26-28 November 2015, Rome, Italy. Science Direct, s. 140-146.
 26. OLANDER, ERIC a VAN STADEN, COBUS. *How Terrorism Is Affecting China's Africa Agenda*. Huffington Post. https://www.huffingtonpost.com/eric-olander/terrorism-china-africa_b_8677690.html (použité 3. decembra 2017).
 27. PANDA, JAGANNATH. *India-China Relations: Politics of Resources, Identity and Authority in a multipolar world order*. New York, Routledge, 2017, ISBN 978-1-138-83359-3, s. 152.
 28. PARK, YOON JUNG. *One Million Chinese In Africa*. SAIS Perspectives a Publication of International Development Program. 12. mája 2016. <http://www.saisperspectives.com/2016issue/2016/5/12/n947s9csa0ik6kmkm0bzb0hy584sfo> (použité 3. decembra 2017).
 29. ROBINSON, THOMAS a SHAMBAUGH, DAVID. *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*. New York, Oxford University Press, 1994, ISBN 0-19-828389-X, s. 303.
 30. ROSEN, ARMIN. *Oil May Explain Why China Is Sending Its Infantry To A UN Peacekeeping Mission For The First Time, Staff Research Backgrounder*. Business Insider, 16. januára 2015. <http://www.businessinsider.com/china-sending-troops-to-south-sudan-2015-1> (použité 3. decembra 2017).
 31. *Suspected Boko Haram rebels attack Chinese plant in Cameroon*. Reuters, 17. mája 2014. <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-violence-cameroon/suspected-boko-haram-rebels-attack-chinese-plant-in-cameroon-idUSBREA4G02C20140517> (použité 3. decembra 2017).
 32. TAO, ZHANG. *PLA's first overseas base in Djibouti*. China Military Online, Web Archive, 12. apríla 2016. https://web.archive.org/web/20170518025111/http://english.chinamil.com.cn/news-channels/pla-daily-commentary/2016-04/12/content_7002833.htm (použité 3. decembra 2017).
 33. THAROOR, ISHAAN. *Al Qaeda Leader: China, Enemy to Muslim World*. The Time, 9. októbra 2009. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1929388,00.html> (použité 3. decembra 2017).
 34. TIEZZI, SHANNON. *Beijing's 'China Threat' Theory*. The Diplomat, 3. júna 2014. <https://thediplomat.com/2014/06/beijings-china-threat-theory/> (použité 3. decembra 2017).
 35. WORKMAN, DANIEL. *Top 15 Crude Oil Suppliers to China*. World Stop Exports.com, 30. novembra 2017. <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (použité 3. decembra 2017).

Kontakt:

Mgr. Bc. Peter Ondris, PhD.

Fakulta managementu

Univerzita Komenského v Bratislave
Odbojárov 10
831 04 Bratislava-Nové Mesto
Slovenská republika
e-mail: peter.ondris@gmail.com

prof. RNDr. Michal Greguš, PhD.
Fakulta managementu
Univerzity Komenského v Bratislave
Odbojárov 10
831 04 Bratislava-Nové Mesto
Slovenská republika
e-mail: michal.gregus@fm.uniba.sk

Záujem o mediáciu a jej výhody vo vzťahu k súdnemu procesu

Liudmila Surma

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: Liudmila.Surma@euba.sk

Abstrakt:

Inštitút mediácie v súčasnosti čoraz viac naberá na dynamickosti. Pojem mediácia je známy po celom svete, ako aj možnosti riešenia sporných alebo konfliktných situácií prostredníctvom tohto inštitútu. V mnohých krajinách aktívne fungujú mediačné centrá, akreditovaní mediátori, advokáti, ktorí zavádzajú proces predsúdnej regulácie sporov, čím rozširujú hranice praktickej aplikácie v tejto oblasti. Naším cieľom je opísať záujem o tento inštitút, oblasti jeho využitia, možnosti, ktoré ponúka účastníkom procesu, a taktiež aj výhody mediácie v porovnaní so súdnym procesom.

Kľúčové slová: mediácia, záujem o mediáciu, fázy mediácie, rozvoj mediácie; oblasť využitia mediácie, súdny proces, možnosti mediácie

JEL klasifikácia: K33

Abstract

The Mediation Institute is increasingly gaining in dynamism. The notion of mediation is known throughout the world, as well as the possibility of solving controversial or conflicting situations through this institute. In many countries, mediation centers, accredited mediators, advocates who are implementing the pre-trial dispute resolution process are actively working to extend the boundaries of practical application in this area. Our goal is to describe the interest in this institute, the area of its use, the opportunities it offers to participants in the process, and also the benefits of mediation as compared to the judicial process.

Key words: mediation, interest in mediation, phases of mediation, development of mediation; area of mediation, court process, mediation possibilities

JEL Classification: K33

Úvod

Za hlavný spôsob riešenia sporov sa všeobecne považuje spravodlivosť prostredníctvom štátnych súdnych orgánov. Akýkoľvek štátny súd zosobňuje totiž súdnu moc – vykonáva spravodlivosť. Vyhlasované súdne rozsudky na základe prešetrovania súdnych sporov sú po ich nadobudnutí platnosti všeobecne záväzné. To znamená, že sú ich povinné plniť všetky osoby na území toho štátu, kde boli prijaté, čo však nebráni účastníkov sporu, aby sa proti nim odvolali. V prípade, ak rozhodnutie vynesené súdom nevykoná dlžník dobrovoľne, môže byť k výkonu tohto rozhodnutia prinútený.

Je však známe, že súdny proces má aj množstvo podstatných nevýhod. Patrí medzi ne napríklad zbytočné prieťahy v súdnom konaní, zložitosť procesu, vysoké náklady na súdne procesy, negatívny prístup strán, spôsobujúci prerušenie vzťahov, nedostatok dôveryhodnosti a ďalšie. Tiež je preťaženosť súdov. „Súdne spory trvajúce aj niekoľko rokov nie sú ničím

výnimočným.“¹ Z toho všetkého je jednoducho zjavná nevyhnutnosť rozvíjať iné spôsoby urovnávania sporov. Medzi nimi má osobitné miesto čoraz aktuálnejší inštitút mediácie.

Cieľom zavedenia mediácie je odbremenenie súdov od sporov, ktoré môžu byť vzhľadom na svoju podstatu vyriešené iným spôsobom a v kratšom časovom horizonte a tým zefektívnenie riešenia konfliktov. Dôležitým aspektom sprevádzajúcim využívanie mediácie je taktiež zmena kultúry riešenia konfliktných situácií, skvalitňovanie medziľudských vzťahov a uvedomenie si, že i pri rozdielnych názoroch a postojoch je možné dosiahnuť kultúrnym spôsobom prijateľný efekt.²

1 Záujem o mediáciu

Mediácia je jeden zo spôsobov alternatívneho, mimosúdneho urovnania sporov s účasťou tretej, neutrálnej, objektívnej strany nezainteresovanej v danom konflikte – mediátora, pomáhajúceho stranám dospieť k určitej dohode v spore. Strany pri tom plne kontrolujú proces prijatia rozhodnutia na urovanie sporu a podmienky jeho vyriešenia.

Mediácia je mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediáciu pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo iného právneho vzťahu.³

Proces mediácie prispieva k nájdeniu spoločného riešenia a vedie strany k východisku zo vzniknutej situácie, k vyriešeniu konfliktnej otázky v predsúdnom konaní a samostatne. Vďaka svojej flexibilita a dispozitívnosti umožňuje nájsť optimálne riešenie pre účastníkov sporu, podporuje upevnenie partnerských vzťahov a formovanie kultúry pokojného konštruktívneho samostatného urovnania konfliktnej situácie, čo je nesporná výhoda oproti tradičnému spôsobu vedenia sporu.

V súčasnosti je mediácia jedným z najpopulárnejších spôsobom mimosúdneho urovnania sporov. Mediačná prax v rôznych krajinách sveta vykazuje vysokú (do 80 percent) mieru úspešnosti sprostredkovateľstva.

Ak, povedzme, pred 15 rokmi bolo možné spýtať sa, či sú fyzické alebo právnické osoby pripravené ísť na mediáciu pre predsúdne vyriešenie otázok alebo nájdenie konsenzu v štádiu určitých dohôd medzi stranami, dnes možno s istotou povedať, že situácia sa úplne zmenila a otázka, či sú strany pripravené na mediáciu, postupne stráca svoju aktuálnosť. Klientov, ktorí chcú riešiť konflikty pomocou mediácie, každým rokom pribúda.

Napríklad podľa údajov istej britskej spoločnosti výsledky výskumov v oblasti mediácie ukázali, že v poslednom čase sa vo Veľkej Británii na konaní mediácie zúčastnili predstavitelia viac ako 50 krajín.

Vo svete si mediácia získala dobré meno pri riešení multilaterálnych sporov (USA, Kanada, Európa atď.), pri urovaní sporov spojených s verejno-právnymi vzťahmi (Holandsko, Nemecko, USA a ďalšie), a nielen to – v mnohých krajinách sa mediácia využíva ako redukčný mechanizmus v oblasti trestného práva, napríklad v takzvaných súkromných obžalobách (napr. v Lotyšsku, Nórsku, Rakúsku, USA, Veľkej Británii a ďalších).

2 Fázy a úlohy mediácie

Proces mediácie pozostáva z viacerých fáz nadväzujúcich na seba. Tie majú samostatné ciele a úlohy:

- 1) príprava na uskutočnenie procesu mediácie.

¹ KOLAN, E., VALENTOVÁ, D. (2014) (Glatzová & Co.). Riešenie sporov s obchodnými partnermi – súdy verzus arbitráže, v čom je rozdiel? EPRAVO.SK – Zbierka zákonov, judikatúra, právo. <<https://www.epravo.sk/top/clanky/riesenie-sporov-s-obchodnymi-partnermi-sudy-verzus-arbitraze-v-com-je-rozdiel-1278.html>>

² O mediácii. (2005-2012). Slovenská komora mediátorov. <http://www.komoramediatorov.sk/mediacia.html>

³ Mediátori a mediácia. (2017). Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Civilne-pravo/Mediatori/Uvod.aspx>>

Mediátor zabezpečí, aby strany mediačného konania porozumeli charakteru mediačného procesu a úlohe mediátora a strán v tomto procese.⁴

- 2) bezprostredné uskutočnenie mediácie
- 3) dokončenie mediácie.

Jednou z najdôležitejších úloh mediácie je vytvorenie priestoru na riešenie zložitých a konfliktných otázok. A čím skôr začnú znepriatelené strany spolu hovoriť samy, tým je väčšia šanca vyriešiť problém bez nákladného a znervózňujúceho súdneho procesu.

Na dosiahnutie cieľov mediácie môže mediátor vykonávať individuálnu prácu so stranami s cieľom vytvorenia podmienok a odstránenia prekážok pre produktívne interakcie pri stretnutiach. Počas celého procesu sa môže mediátor stretávať a udržiavať kontakt tak so všetkými stranami spolu, ako aj s každou z nich zvlášť. Mediátor pritom nemá právo postaviť svojou činnosťou akúkoľvek zo strán do výhodného postavenia, ani obmedziť práva a zákonné záujmy akejkoľvek z nich. Mediácia však nie je právne poradenstvo. Mediátor nerozhoduje, ktorý názor je správny. Mediátor podporuje strany, aby našli vlastné riešenie konfliktu. A ako ukazuje skúsenosť, len spoločné riešenie môže viesť k úspechu v budúcich vzťahoch strán a na dlhé roky obnovuje mier a harmóniu vo vzťahoch.

3 Oblasť využitia mediácie

Mediácia pomáha riešiť problémy medzi komerčnými organizáciami, zamestnancom a zamestnávateľom, nájomcom a prenajímateľom alebo rodinnými príslušníkmi takým spôsobom, že v konečnom výsledku sa môžu vzťahy medzi nimi dokonca upevniť a stať konštruktívnejšími. Na súde pritom prakticky nemožno dosiahnuť podobný výsledok. Riešenie sporov týmto spôsobom znižuje časové straty, ako aj náklady na súdne procesy. Interaktívne riešenie sporov umožňuje maximálnu časovú aj finančnú úsporu pri existencii cezhraničných sporných vzťahoch.

Mediáciu teda možno využiť v rôznych oblastiach:

- Firemné spory. Spory medzi vlastníkmi, akcionármi (účastníkmi), manažmentom jednej (vnútrofiremné konflikty) alebo viacerých (medzifiremné konflikty) spoločností.
- Obchodné spory. Spory o zmluvných vzťahoch vyplývajúce z kúpnopredajných, dodávateľských, nájomných zmlúv, zmlúv na poskytovanie služieb, zmlúv o dielo atď.
- Pracovné spory. Spory medzi zamestnancom a zamestnávateľom o mzdu, pracovné podmienky, výplatu náhrad, bezpečnosť pri práci atď.
- Rodinné spory. Spory medzi manželmi pri delení majetku, spoločnej výchove detí, platení alimentov, spory medzi blízkymi príbuznými.
- Iné spory z občianskoprávných vzťahov.⁵ Spory v oblasti duševného vlastníctva (autorské práva, ochranné známky, obchodné mená, vynálezy atď.), spory o nehnuteľnosti, nehmotné vlastníctvo (česť, dôstojnosť, obchodná reputácia, osobné a rodinné tajomstvo, nemajetková ujma), dedičstvo atď.⁶
- Cezhraničné spory.⁷ Spory vznikajúce pri realizácii cezhraničných obchodov – obchodov zaťažených zahraničným prvkom (zmluvné vzťahy subjektov v právnom vzťahu komplikuje prítomnosť zahraničného elementu). Pri uskutočnení takých obchodov môžu vznikáť právne dôsledky u strán v rôznych jurisdikciách.

⁴ Európsky kódex správania pre mediátorov. <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_sk.pdf>

⁵ SWANOVÁ, B., BALIOVÁ, D., DOLANSKÁ R. Mediácia. Praktický právny sprievodca. (2016), s. 91

⁶ Mediácia. (2017). Uzdenskiy rajonyj ispolnitelnyj komitet. <http://www.uzda.minsk-region.by/ru/mediacia/>

⁷ Zákon č. 420/2004 o mediácii a o doplnení niektorých zákonov (v znení č. 136/2010 Z. z., 141/2010 Z. z., 332/2011 Z. z., 160/2015 Z. z. (nepriamo), 390/2015 Z. z.)

4 Vývoj mediácie

Neprestajný vývoj mediácie je nespochybniteľný fakt. Na základe súčasnej situácie možno určiť charakter vývoja tohto inštitútu vo svetovom spoločenstve:

- Každý rok sa zvyšuje počet krajín, prijímajúcich alebo zdokonaľujúcich legislatívu v oblasti mediácie. V súčasnosti možno pozorovať tendenciu prikláňania sa odborníkov v tejto oblasti k záveru, že inštitút mediácie by mal byť zakotvený na legislatívnej úrovni.
- V oblasti štátnej regulácie je mediácia ako profesia zaradená do zoznamu odborných noriem v mnohých krajinách.
- Zaznamenávame výrazný nárast záujmu súdneho systému o využitie mediácie v podobe zmierovacích procesov v občianskom a arbitrážnom súdnictve.
- Podnikateľská sféra aktívne zavádza používanie mediácie, často pod vedením obchodno-priemyselných komôr a prostredníctvom ich systému.
- Stúpa počet organizácií, aktívne ponúkajúcich mediáciu ako službu, prípadne advokátskych komôr, vykonávajúcich mediáciu ako doplnok k advokátskej činnosti.
- Záujem o mediáciu neprestajne stúpa v rôznych odboroch či sférach. Napríklad v poslednom čase sa mediácia aktívne zavádza do bankového sektora, ale aj do oblasti daňovníctva.
- V mnohých krajinách sa skúma otázka účelnosti využitia mediácie ako povinnej predsúdnej etapy pri rozhodovaní mimoriadne komplikovaných firemných sporov, týkajúcich sa emisie cenných papierov, rozdelenia aktív a iných typov procesov, podstatným spôsobom zasahujúcich do záujmov investorov.
- Integrácia mediácie do notárskej činnosti. Zásady notárskej činnosti sa prelínajú s princípmi mediácie, čo umožňuje zvažovať jej možnú integráciu do notárskej činnosti: napríklad interakciu mediácie a notárskej činnosti v súčasnosti už predpokladá zákonodarstvo Rakúska, Nemecka, Holandska, Španielska, Talianska, Francúzska alebo Švajčiarska.

5 Mediácia alebo súdny proces?

Prečo dá väčšina ľudí prednosť predsúdneho vyriešenia sporov pomocou mediácie?

„Jeden smer ponímal mediáciu ako rozšírenie právneho systému a cez tento pohľad mnohí cítili, že mediácia by mohla byť efektívna pri znižovaní počtu prípadov v súdnom konaní. Iný pohľad bol taký, že mediácie nie je súčasť právneho systému, ponuka proces, ktorý vedie k dosiahnutiu lepších výsledkov.“⁸

Po prvé, mediácia šetrí čas. Kým pri súdnom procese môžu strany čakať na rozhodnutie súdu aj niekoľko rokov, mediácia môže vyriešiť spor dokonca aj za deň, víkend či niekoľko týždňov.

Po druhé, pomocou mediácie nachádzajú strany spoločné riešenie namiesto rozhodnutia. „Výsledkom mediácie je jasne formulovaná, zrozumiteľná a prakticky uskutočniteľná dohoda, ktorá je spoločne prijateľná pre všetkých zúčastnených.“⁹

Strany po súdnom procese často pociťujú prehru, dokonca aj keď na ňom prišlo k uzavretiu dohody. V procese mediácie strany hľadajú pre seba optimálne riešenie, čo môže v konečnom dôsledku priviesť k vyriešeniu daného problému. Z tohto dôvodu vnímajú strany mediáciu pozitívne a jej výsledkom sú preto dvaja víťazi. Ale treba zdôrazniť, že prvým predpokladom mediácii je minimálne ochota strán skúsiť proces mediácie. Tam, kde strany medzi sebou pociťujú neprekonateľné komunikačné bariéry vyplývajúce z negatívnych

⁸ CHERN, C. (2014). The Commercial Mediators Handbook. Informa Law from Routledge, CRC Press, 2014. Oxon, s. 20

⁹ KUČERA, R. PhDr. (2009 – 2015). Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. Prohuman, ISSN 1338-1415

emócií, ťažko možno očakávať, že si spoločne sadnú k rokovaciemu stolu a teda i úspech mediácie.¹⁰

Po tretie, mediácia ukazuje cestu do budúcnosti. Situácia komplikovaná spormi zaťažuje strany. Takýto zložitý stav sa vyrieši v procese mediácie a umožňuje v budúcnosti ďalej viesť s druhou stranou súkromné, ekonomické, pracovné, obchodné alebo rodinné vzťahy. Energiu ani stav všetkých zúčastnených strán už nezaťažuje konflikt z minulosti. Už sa viac nepotrebujú vracieť do minulosti a môžu pokojne hľadiť do budúcnosti. A sú opäť otvorení ďalším obchodným aj súkromným úspechom.

Pri mediačnom konaní majú účastníci jedinečnú možnosť nadviazať priamy osobný kontakt, pri ktorom môžu opustiť konfrontačnú pozíciu a zamerať sa na hľadanie obojstranne výhodného riešenia. Takto si môžu zachovať otvorenú možnosť spolupráce do budúcnosti.¹¹

Po štvrté, mediácia znižuje finančné výdavky. Šetrí finančné prostriedky nielen v súčasnosti, ale aj v budúcnosti. Po skončení procesu mediácie zostanú strany partnermi a nestanú sa z nich nepriatelia. Klienti sa počas mediácie učia lepšie pochopiť druhú stranu. Partnerstvo je zachránené a netreba uhrádzať dlhoročné náklady spojené s vedením súdneho procesu.

Na Slovensku významne podporným pre vôľu strán meditovať spor je ustanovenie čl. III zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii,¹² ktorým sa dopĺňa § 11 odsekom 7 zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v platnom znení.¹³ Ustanovenie garantuje účastníkovi súdneho konania vrátenie súdneho poplatku vo výške 90 % zaplateného súdneho poplatku, ak účastníci skončia konanie schválením súdneho zmiernu do začiatku pojednávania. Ak tieto okolnosti nastanú po začatí pojednávania, vráti sa im 50 % zo zaplateného poplatku. Pri vyriešení časti sporu súdnym zmiernom v zmierovacom konaní, vráti sa im 30 % zo zaplateného poplatku za ďalšie konanie súdu v tejto veci.¹⁴

A čo je nemenej dôležité – proces mediácie je dôverný. Spoločnosť sa zaujíma o konflikty a správy o ich vývoji. Súdny proces priťahuje záujem spoločnosti a spolu s tým aj záujem obchodných partnerov, konkurentov, kolegov, rodinných príslušníkov a dokonca aj susedov – to všetko sú neželaní diváci existujúceho sporu. Proces mediácie je však dôverný. Tak strany sporu, ako aj mediátor sa zaväzujú dodržiavať absolútnu dôvernosť. Mediácia sa uskutočňuje bez akejkoľvek účasti tretej strany, teda ak si to nevyžaduje samotný proces, o čom však musia byť všetci účastníci mediácie vopred informovaní a dať na to svoj súhlas. V dôsledku toho sa všetky informácie nedostanú na verejnosť.

Prečo funguje mediácia? Predovšetkým preto, lebo znamená:

- 1) jasný štruktúrovaný plán krokov na vyriešenie sporu;
- 2) cieľavedomosť a aktívnu účasť mediátora (sprostredkovateľa);
- 3) patričnú rovnováhu dôležitých, relevantných informácií zverejňovaných stranami;
- 4) prejav trpezlivosti a vysoko profesionálnej kvalifikácie mediátora;
- 5) vypracovanie konečného rozhodnutia samotnými stranami s ohľadom na ich osobný prospech a záujmy;
- 6) konečný termín uskutočnenia mediácie, ktorý jej pridáva reálne kontúry.

Sudcovia v mnohých krajinách si už dávno uvedomili tieto výhody, preto sa stali dôležitým katalyzátorom využitia procesu mediácie pri riešení sporov vrátane tých, kde zúčastnené strany pochádzajú z rôznych krajín.

¹⁰ O mediácii. Slovenská komora mediátorov. (2005-2012). <<http://www.komoramediatorov.sk/mediacia.html>>

¹¹ Finančné výhody a ceny pri riešení sporu mediáciou. (2017). <<http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/zakon-o-mediácii/mediacia-informacie-a-priklady/financne-vyhody-a-ceny-pri-rieseni-sporu-mediaciou/>>

¹² Zákon č. 420/2004 o mediácii a o doplnení niektorých zákonov (v znení č. 136/2010 Z. z., 141/2010 Z. z., 332/2011 Z. z., 160/2015 Z. z. (nepriamo), 390/2015 Z. z.)

¹³ Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov

¹⁴ Finančné výhody a ceny pri riešení sporu mediáciou. (2017). <<http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/zakon-o-mediácii/mediacia-informacie-a-priklady/financne-vyhody-a-ceny-pri-rieseni-sporu-mediaciou/>>

6 Význam mediácie z hľadiska OSN

Sprostredkovateľstvo ako medzinárodnoprávny prostriedok mierového urovnania sporov, ktoré bolo po prvý raz zakotvené v Haagskom dohovore o mierovom riešení sporov z rokov 1899 a 1907 a potom v článku 33 Charty OSN, neprestáva byť žiadané pri urovnávaní rôznych konfliktov. Potvrdzuje to aj generálny tajomník OSN, ktorý poznamenal, že „z možností, ktoré ponúka charta, sa ako najslubnejšie ukazuje sprostredkovateľstvo.“¹⁵ Bývalý generálny tajomník OSN Kofi Annan zdôrazňoval efektívnosť mediácie v praxi: „Za posledných pätnásť rokov sa vďaka sprostredkovateľstvu skončilo viac občianskych vojen ako za predchádzajúce dve storočia.“¹⁶ Skupina na vysokej úrovni pre hrozby, výzvy a zmenu, vytvorená v rámci OSN, poznamenala, že „záujem o sprostredkovateľské služby Organizácie spojených národov za posledných desať rokov prudko stúpol.“¹⁷ Štáty, ktoré sa zúčastnili na celosvetovom samite v roku 2005, zdôraznili dôležitú úlohu sprostredkovateľstva generálneho tajomníka OSN pri riešení sporov.¹⁸

Posilnenie úlohy mediácie v urovnávaní medzinárodných sporov v posledných rokoch nastalo pod vplyvom mnohých okolností. Rozvoj globalizácie a integrácie v súčasnej spoločnosti, zdokonaľovanie a rozvoj ekonomických vzťahov a kontaktov, rozvoj obchodných vzťahov, neprestajne stúpajúci progres v rozvoji partnerských ekonomických vzťahoch – toto všetko prispelo k vzniku inštitútu mediácie v medzinárodnom priestore.

Aktívne využitie mediácie umožnilo nielen rozvoj tohto inštitútu, ale aj jeho adaptáciu na meniace podmienky. Možno to vysvetliť predovšetkým tým, že súčasné konflikty sú väčšinou vnútroštátne, majú etnický charakter a vyriešiť ich možno pomerne ťažko. Podobné komplikované spory si od medzinárodného spoločenstva vyžadujú aplikáciu najinovatívnejších a kreatívnych mediačných stratégií.¹⁹

Rastúcu úlohu sprostredkovateľstva ďalej vysvetľuje fakt, že svetové spoločenstvo nastolilo otázku jeho využitia ako súčasti komplexnej preventívnej stratégie v štádiu riešenia sporov skôr, ako prerastú do ostrého konfliktu, a tiež v štádiu nasledujúcom po konflikte pri budovaní mieru a plnení mierových dohôd dosiahnutých pomocou mediácie. Podľa slov generálneho tajomníka OSN „je užitočné a potrebné uchýliť sa k mediačným službám externých subjektov na odstránenie zdrojov napätia a rozporov v spoločnosti, v ideálnom prípade ešte predtým, ako konflikt eskaluje do násillia.“²⁰ Treba dodať, že mediácia ako včasná možnosť riešenia sporov je veľmi efektívna z ekonomického hľadiska na rozdiel od oveľa nákladnejších druhov činnosti, spojených s pokusmi o riešenie najzložitejších úloh na obnovu normálneho života.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že inštitút mediácie poskytuje stranám nasledovné možnosti:

1. Pozitívnu a účinnú kontrolu analýzy problémov a hľadania ich riešenia v prípade vzniku konfliktov.
2. Pomoc stranám v tom, aby boli počas stretnutí sústredení a brali do úvahy všetky okolnosti a perspektívy prípadu.
3. Rovnováhu medzi formálnym zásahom nezávislej strany a posúdením prípadu s prihliadnutím na všetky okolnosti a záujmy strán.

¹⁵ KI-MUN, Pan. Prejav generálneho tajomníka OSN o upevnení sprostredkovateľstva a podpory sprostredkovateľstva. OSN S/2009/189, 8. 4. 2009.

¹⁶ Prejav generálneho tajomníka OSN. OSN A/59/2005, 21. 3. 2005.

¹⁷ Bezpečnejší svet: naša spoločná zodpovednosť. Prejav Skupiny na vysokej úrovni pre hrozby, výzvy a zmenu. OSN A/59/565, 2. 12. 2004.

¹⁸ Výsledný dokument celosvetového samitu 2005. OSN A/Res/60/1, 16. 9. 2005.

¹⁹ Bezpečnejší svet: naša spoločná zodpovednosť. Prejav Skupiny na vysokej úrovni pre hrozby, výzvy a zmenu. OSN A/59/565, 2. 12. 2004.

²⁰ ANNAN, K. Prejav generálneho tajomníka OSN o prograse v oblasti zabránenia vzniku ozbrojených konfliktov. OSN A/60/891, 18. 7. 2006.

4. Zabezpečenie aktívnej pomoci od tretej neutrálnej strany – mediátora pri usmerňovaní komplikovaného dialógu.

5. Pomoc pri odstránení obmedzení a eliminácii paralyzujúceho účinku, ktorým sa na stretnutiach prejavujú príliš prísne pravidlá formálneho súdneho konania, stanovené súdnym systémom.

6. Možnosť ušetriť výdavky finančného charakteru počas vedenia dialógu a realizácie dosiahnutej dohody, a taktiež možnosť ušetriť aj čas. „Mediačný proces nepredstavuje pre zúčastnené strany tak vysoké finančné výdavky, ako je tomu pri súdnych poplatkoch a ďalších právnych službách.“²¹

7. Zabezpečenie spoločného rozhodnutia, dosiahnutého dialógom.

Strany sa často stretávajú s určitým nepochopením tej istej otázky, rovnakej situácie či problému, čo v konečnom dôsledku vedie ku konfliktu medzi nimi, ktorý môže byť alebo je dôsledkom prerušenia rôznych druhov spolupráce medzi stranami a znemožňuje ich obnovu v budúcnosti. Niekedy k tomu prichádza aj pre rôzne záujmy strán, pre mentalitu či rôzne iné dôvody. Spoločná snaha strán dohodnúť sa, prísť k určitému konsenzu však privádza k myšlienke, že súdne rozhodnutie nemusí byť vždy výhodné pre obe strany. Na súde spravidla niekto vyhrá a niekto je porazený. V skutočnosti to tak aj je, veď rozhodnutia prijíma súd. Nie všetci sú spory, ktoré vznikajú medzi stranami, rozhodnutí riešiť na súde, pretože:

- a) je to finančne nákladné. A ak sa spoločnosti nachádzajú v rôznych krajinách, ležia na rôznych geografických súradniciach, tento fakt niekedy ešte viac zvyšuje materiálne výdavky;
- b) predlžuje to čas vybavovania;
- c) vyžaduje to dodatočné ľudské zdroje.

Záver

Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že v medzinárodnej praxi využívania mediácie sa objavujú tendencie rozvoja skúmaného inštitútu vychádzajúce z potrieb súčasného stavu medzinárodných vzťahov a jeho adaptácie na nové, meniace sa podmienky. V súčasnosti je mediácia najvyhľadávanejší mierový prostriedok, a nielen to - svetové spoločenstvo ju považuje za jeden z najvhodnejších a najefektívnejších nástrojov mierového riešenia medzinárodných sporov.

Súčasný aspekt inštitútu mediácie, vyplývajúce z jeho vývoja, podmieňujú nevyhnutnosť komplexnej analýzy skúmaného mierového prostriedku, zovšeobecnenia aplikácie tohto inštitútu, oblastí využitia mediácie a jej aktívneho rozvoja vo všetkých sférach činností.

Zoznam literatúry:

1. Zákon č. 420/2004 o mediácii a o doplnení niektorých zákonov (v znení č. 136/2010 Z. z., 141/2010 Z. z., 332/2011 Z. z., 160/2015 Z. z. (nepriamo), 390/2015 Z. z.)
2. Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov
3. SIOMKINA, J. N. Sprostredkovanie, uskutočňované Organizáciou spojených národov. (2006). Aktuálne problémy súčasného medzinárodného práva. Materiály medziuniverzitnej vedecko-praktickej konferencie. Moskva, 17. apríla 2006, hl. red. A. J. Kapustin, A. Ch. Abašidze, M. Moskva: Vydavateľstvo RUDN
4. BENOVA, V. I. (2013). Sprostredkovanie (mediácia) ako jeden zo spôsobov alternatívneho riešenia sporov. *Biznis, manažment a právo*, č. 1 (27)
5. KUZINA, V. I. (2012). Pojem, charakteristické rysy, výhody a nedostatky alternatívneho riešenia sporov. *Monitoring aplikácie práva*, č. 4

²¹ KUČERA, R. (2009 – 2015). Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. Prohuman, ISSN 1338-1415

6. SIOMKINA, J. N. (2010). Úloha osobného sprostredkovateľstva v riešení medzinárodných problémov. Aktuálne problémy súčasného medzinárodného práva: Materiály medziuniverzitnej vedecko-praktickej konferencie. Hl. red. A. J. Kapustin, A. Ch. Abašidze, M. Moskva : Vydavateľstvo RUDN
7. SENČENKO, T. A. (2013). Právna regulácia sprostredkovateľstva (mediácie): Medzinárodná a národná úroveň. Časopis Veda a súčasnosť, č. 22/2013, Moskva
8. CAROLL, E. and MACKIE, K. (2010). International Mediation – the Art of Business Diplomacy. Kluwer Law International
9. KI-MUN, Pan. (2009). Prejav generálneho tajomníka OSN o upevnení sprostredkovateľstva a podpory sprostredkovateľstva. OSN S/2009/189, 8. 4
10. CHERN, C. (2014). The Commercial Mediators Handbook. Informa Law from Routledge, CRC Press, 2014. Oxon
11. SWANOVÁ, B., BALIOVÁ, D., DOLANSKÁ R. Mediácia. Praktický právny sprievodca. (2016). ISBN 978-80-8168-434-0
12. Prejav generálneho tajomníka OSN. OSN A/59/2005, 21. 3. 2005
13. Bezpečnejší svet: naša spoločná zodpovednosť. Prejav Skupiny na vysokej úrovni pre hrozby, výzvy a zmenu. OSN A/59/565, 2. 12. 2004
14. Výsledný dokument celosvetového samitu 2005. OSN A/Res/60/1, 16. 9. 2005
15. Bezpečnejší svet: naša spoločná zodpovednosť. Prejav Skupiny na vysokej úrovni pre hrozby, výzvy a zmenu. OSN A/59/565, 2. 12. 2004
16. KUČERA, R. (2009 – 2015). Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. Prohuman, ISSN 1338-1415
17. ŠAMKAŠVILI, C. Právnické aspekty a právne „garancie“ procesu mediácie. <<http://www.garant.ru/ia/opinion/shamlkashvili/470233/>>
18. Súčasný rozvoj mediácii v Rusku. (2011). Liga mediátorov. <<http://arbimed.ru/sovremennoe-sostoyanie-razvitiya-mediicii-v-rossii>>
19. Mediácia. (2017). Uzdenskiy rajonij ispolnitelnyj komitet. <http://www.uzda.minsk-region.by/ru/mediacia/>
20. ZELIMOV, V.N. (2017). Cez hranice. Osobitosti medzinárodnej mediácie. <<http://zelimov.livejournal.com/429639.html>>
21. EUROPEAN JUSTICE. (2016). Mediácia Mediácia v členských štátoch. <https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-en.do>
22. <<http://www.mediation-birow.de/index.php/ru/wichtige-infos/mediation-in-deutschland>>
23. O mediácii. Slovenská komora mediátorov. (2005 – 2012). <http://www.komoramediatorov.sk/mediacia.html>
24. Finančné výhody a ceny pri riešení sporu mediáciou. (2017). <http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/zakon-o-mediicii/mediacia-informacie-a-priklady/financne-vyhody-a-ceny-pri-rieseni-sporu-mediaciou/>
25. Európsky kódex správania pre mediátorov. http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_sk.pdf
26. KOLAN, E., VALENTOVÁ, D. (2014) (Glatzová & Co.). Riešenie sporov s obchodnými partnermi – súdy verzus arbitráže, v čom je rozdiel? ePRAVO.SK – Zbierka zákonov, judikatúra, právo. <<https://www.epravo.sk/top/clanky/riesenie-sporov-s-obchodnymi-partnermi-sudy-verzus-arbitraze-v-com-je-rozdiel-1278.html>>
27. Mediátori a mediácia. (2017). Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Civilne-pravo/Mediatori/Uvod.aspx>
28. O mediácii. (2005 – 2012). Slovenská komora mediátorov. <http://www.komoramediatorov.sk/mediacia.html>

Kontakt:

JUDr. Liudmila Surma

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: liudmila.surma@euba.sk

ISSN 1339-3502